

GRAMATYKA NIEMIECKA  
w pytaniach i odpowiedziach



Norbert Morciniec

GRAMATYKA NIEMIECKA  
w pytaniach i odpowiedziach



Oficyna Wydawnicza ATUT  
Wrocław 2020

Recenzent:  
prof. dr hab. Lesław Cirko

Korekta:  
Maciej Zalewski

Projekt okładki:  
Dominika Federowicz

DTP:  
Andrzej Sokulski

© Copyright by Norbert Morciniec & Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2020

ISBN 978-83-7977-465-4



Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe  
ul. Kościuszki 142, 50-439 Wrocław; tel. (48) 71 342 20 56; [wydawnictwo@atutoficyna.pl](mailto:wydawnictwo@atutoficyna.pl)

## Spis treści

Przedślowie .....	9
Terminologia gramatyczna .....	11
1. Co to jest gramatyka? .....	17
2. Co rozumiemy przez pojęcie gramatyki tradycyjnej? .....	18
3. Jakie istnieją rodzaje gramatyk? .....	18
4. Czy istnieją wyjątki od praw gramatycznych? .....	19
5. Co to jest morfem? .....	20
6. Czym różni się morfem od wyrazu? .....	20
7. Co rozumiemy przez termin konstrukcja gramatyczna? .....	20
8. Czym różni się konstrukcja gramatyczna od jej struktury? .....	21
9. Co to są kategorie gramatyczne? .....	21
10. Co rozumiemy przez pojęcie systemu językowego? .....	21
11. Co to są części mowy? .....	22
12. Co to jest czasownik i jakie wyróżnia się rodzaje czasowników? .....	22
13. Jak dzieli się czasowniki według kryterium znaczeniowego? .....	23
14. Co to są rodzaje czynności? .....	23
15. Do czego służą czasowniki posiłkowe? .....	24
16. Co to są czasowniki łącznikowe? .....	25
17. Jakie treści wyrażają czasowniki modalne? .....	25
18. Co to są czasowniki przechodnie i nieprzechodnie? .....	26
19. Co to są czasowniki zwrotne? .....	27
20. Co to są czasowniki funkcyjne? .....	27
21. Jak dzieli się czasowniki pod względem budowy? .....	28
22. Co to są formy odmienne i nieodmienne czasownika? .....	29
23. Jakie kategorie gramatyczne wyrażają czasowniki? .....	30
24. Jak dzieli się czasowniki według ich odmiany? .....	31
25. Czy istnieją czasowniki, które mają formy zarówno mocne jak i słabe? .....	33
26. Jak odmienia się czasowniki według osoby i liczby? .....	34
27. Jak odmienia się czasowniki według czasów? .....	34

28. Które czasowniki tworzą czas Perfekt za pomocą czasownika posiłkowego <i>haben</i> , a które za pomocą <i>sein</i> ?	34
29. Jakie znaczenie mają czasowniki w czasie teraźniejszym (Präsens)?	36
30. Co wyraża czas przeszły Präteritum?	37
31. Jakie znaczenie ma czas przeszły Perfekt?	37
32. Jakie znaczenie ma czas zaprzeczony Plusquamperfekt?	39
33. Co wyraża czas przyszły Futur I?	39
34. Jakie znaczenie ma czas przyszły Futur II?	40
35. Co to są tryby czasownika?	41
36. Jak tworzy się formy trybu przypuszczającego (Konjunktiv)?	41
37. Jak się tworzy formy koniunktywu czasowników modalnych?	43
38. Kiedy używa się Konjunktiv I?	44
39. Kiedy używa się Konjunktiv II?	45
40. Czy w mowie zależnej zawsze używa się koniunktywu?	46
41. Co to jest forma warunkowa i kiedy jej się używa?	47
42. Jak tworzy się formy trybu rozkazującego (Imperativ)?	49
43. Jak się tworzy stronę bierną (Passiv) i kiedy ją się stosuje?	50
44. Co to jest rzeczownik i czym różni się od innych części mowy?	52
45. Jak dzieli się rzeczowniki pod względem znaczeniowym?	52
46. Co to jest przypadek gramatyczny i jak odmienia się rzeczowniki?	53
47. Jak rozpoznać, który to przypadek, gdy formy różnych przypadków są identyczne?	54
48. Jak wyraża się liczbę mnogą rzeczowników?	56
49. Co to są rzeczowniki singularia tantum i pluralia tantum?	57
50. Czym różni się rodzaj gramatyczny od rodzaju naturalnego?	58
51. Czy istnieją reguły określające rodzaj gramatyczny rzeczowników?	58
52. Jak odmieniają się rodzajniki?	60
53. Kiedy używa się rodzajnika określonego?	61
54. Kiedy używa się rodzajnika nieokreślonego?	62
55. Kiedy występuje rodzajnik zerowy?	63
56. Co to są wyrazy rodzajnikowe?	64
57. Co to są przymiotniki i jakie pełnią funkcje?	65
58. Jak odmieniają się przymiotniki?	66
59. Czy od reguł odmiany przymiotników istnieją wyjątki?	68
60. Jak stopniuje się przymiotniki?	69
61. Jak wytłumaczyć, że 'starsza pani' jest młodsza niż 'stara pani'?	71
62. Co to są liczebniki i jakie istnieją ich rodzaje?	72
63. Co to są zaimki i jakie istnieją rodzaje zaimków?	75

64. Jaką funkcję pełnią zaimki osobowe i jak się odmieniają? .....	75
65. Do czego służą zaimki dzierżawcze? .....	77
66. Jakie istnieją zaimki wskazujące i jak się odmieniają? .....	78
67. Do czego służą zaimki względne? .....	80
68. Czy wszystkie pytania zaczynają się od wyrazów pytających? .....	81
69. Jaką funkcję pełnią zaimki zwrotne? .....	83
70. Co to jest zaimek wzajemny? .....	83
71. Które zaimki nieokreślone występują tylko w funkcji rzeczownikowej? .....	83
72. Które zaimki nieokreślone występują zarówno w funkcji przymiotnikowej, jak i rzeczownikowej? .....	85
73. Co to są przysłówki i jakie odróżnia się ich rodzaje? .....	87
74. Czy wszystkie przysłówki są stopniowalne? .....	89
75. Co to są przysłówki zaimkowe? .....	89
76. Do czego służą przyimki i jakie istnieją ich rodzaje? .....	90
77. Które przyimki rządzą biernikiem? .....	91
78. Które przyimki rządzą celownikiem? .....	92
79. Kiedy przyimki rządzą biernikiem a kiedy celownikiem? .....	92
80. Które przyimki rządzą dopełniaczem? .....	93
81. Co to są spójniki współrzędne i jakie istnieją ich rodzaje? .....	94
82. Jaką funkcję pełnią spójniki podporządkowujące? .....	96
83. Co to są partykuły i do czego służą? .....	97
84. Czym zajmuje się składnia? .....	100
85. Jakie istnieją rodzaje zdań? .....	100
86. Na czym polega związek zgody? .....	101
87. Co to jest rekcja (związek rządu)? .....	101
88. Jaka jest różnica między terminologią morfologiczną a składniową? .....	102
89. Co rozumiemy przez pojęcie podmiotu? .....	103
90. Jaką funkcję pełni orzeczenie i jakie istnieją rodzaje orzeczeń? .....	104
91. Co to są dopełnienia? .....	105
92. Jaką funkcję pełnią okoliczniki i jakie istnieją ich rodzaje? .....	105
93. Jaką funkcję pełnią przydawki? .....	107
94. Od czego zależy struktura zdania? .....	108
95. Co to jest zdanie współrzędnie złożone? .....	109
96. Co to jest zdanie podrzędnie złożone? .....	110
97. Jakie istnieją rodzaje zdań podrzędnych? .....	112
98. Co to są zdania podmiotowe? .....	112
99. Co to są zdania orzecznikowe? .....	113

100. Jaką funkcję pełnią zdania przydawkowe? .....	113
101. Czym wyróżniają się zdania dopełnieniowe? .....	114
102. Jakie funkcje pełnią zdania okolicznikowe? .....	115
103. Czym wyróżniają się zdania okolicznikowe miejsca? .....	115
104. Jakie istnieją zdania okolicznikowe czasu? .....	115
105. Co to są zdania okolicznikowe czasu równoczesne? .....	116
106. Kiedy mówimy o uprzednich zdaniach okolicznikowych czasu? .....	116
107. Kiedy mówimy o następczych zdaniach okolicznikowych czasu? .....	117
108. Co wyrażają zdania okolicznikowe sposobu? .....	118
109. Co wyrażają zdania okolicznikowe przyczyny? .....	119
110. Jakie funkcje pełnią zdania okolicznikowe warunku? .....	120
111. Co to są zdania okolicznikowe skutku? .....	121
112. Czym wyróżniają się zdania okolicznikowe celu? .....	121
113. Co wyrażają zdania okolicznikowe przyzwolenia? .....	122
114. Jakie funkcje pełnią konstrukcje bezokolicznikowe i imiesłowowe? .....	123
115. Co to są zdania wielokrotnie złożone? .....	123
116. Jak przeprowadza się analizę zdania wielokrotnie złożonego? .....	124
117. Co to jest klamra werbalna (Verbalklammer)? .....	124
118. Co to jest klamra zdaniowa (Satzklammer)? .....	125
119. Jak wygląda klamra zdaniowa w zdaniu podrzędnym? .....	127
120. Jaką pozycję zajmuje orzeczenie w zdaniu oznajmującym? .....	127
121. Jaką pozycję zajmuje orzeczenie w zdaniu pytającym? .....	128
122. Jaka jest pozycja orzeczenia w zdaniu podrzędnym? .....	129
123. Jaka jest kolejność dopełnień rzeczownikowych i zaimkowych? .....	130
124. Jaką pozycję zajmują okoliczniki? .....	131
125. Kiedy używa się zaprzeczenia <i>nein</i> , <i>kein</i> , <i>nicht</i> ? .....	132
Bibliografia (wybór) .....	135
Lista czasowników mocnych i nieregularnych .....	136



## Przedślowie

U większości – jeśli nie u wszystkich – uczniów i studentów słowo „gramatyka” budzi raczej nieprzyjemne uczucia. Na pytanie, dlaczego tak się dzieje, otrzymujemy najczęściej odpowiedź, bo gramatyka jest nudna i mało przydatna. Sami przypominamy sobie nasze przygody z gramatyką w latach szkolnych, kiedy to kazano nam uczyć się na pamięć odmiany różnych części mowy, opanować liczne reguły gramatyczne wraz z ich wyjątkami i przeprowadzić analizy zdań, których sensu nie rozumieliśmy. Uczyliśmy się tego wszystkiego najczęściej w obawie, by nie popełniać błędów i nie otrzymać złej oceny. Tymczasem w nauczaniu gramatyki nie chodzi o bojaźliwe przestrzeganie reguł i unikanie błędów, lecz o świadome odkrycie prawidłowości, które leżą u podstaw naszych wypowiedzi ustnych lub pisemnych.

Nie ma języka naturalnego bez gramatyki. Szczególnego znaczenia nabiera wiedza gramatyczna przy uczeniu się języków obcych, kiedy postrzegamy, że tu obowiązują inne zasady niż w języku ojczystym. Można oczywiście sprawnie władać językiem obcym, nie mając pojęcia o jego gramatyce. Dzieje się tak np. u ludzi dwujęzycznych, którzy opanowali drugi język w okresie dzieciństwa. Jednak w naszych warunkach uczymy się języka obcego najczęściej wtedy, kiedy już utraciliśmy ów cudowny wrodzony mechanizm do opanowywania języków. Wówczas nowe sprawności językowe można opanować jedynie przez systematyczne ćwiczenia. Wiedza gramatyczna może stać się pomocna przy wyrabianiu sprawności w języku obcym. Psycholodzy już dawno wykazali, że sprawności uzyskuje się szybciej i trwalej, jeśli poparte są wiedzą o tym, czego się uczymy.

W niniejszym podręczniku starałem się usystematyzować wiedzę gramatyczną wyniesioną z nauki szkolnej, wybierając sprawdzoną metodę pytań i odpowiedzi. Dzięki temu książka nasza powinna być przydatna nie tylko osobom przygotowującym się do egzaminu z gramatyki niemieckiej, lecz dzięki przystępnemu wyjaśnieniu poszczególnych zagadnień służyć może także wszystkim uczącym się języka niemieckiego.

Ponieważ każda dziedzina nauki posługuje się swoistą terminologią, bez znajomości której nie sposób z niej w pełni korzystać, umieściłem na samym początku spis podstawowych terminów gramatycznych wraz z ich objaśnieniem i odpowiednimi przykładami. Po wstępnych pytaniach ogólnych, dotyczących rodzajów gramatyki, konstrukcji, struktur i kategorii gramatycznych, następują pytania i odpowiedzi na temat poszczególnych części mowy i zasad budowy

zdania. Na końcu książki znajduje się wybór współczesnych gramatyk niemieckich, na podstawie których można rozszerzyć wiedzę zdobytą w naszej książce. Książkę zamyka spis nieregularnych czasowników niemieckich wraz z ich polskim przekładem.

Za przeczytanie typoskryptu i cenne uwagi merytoryczne pragnę podziękować profesorowi Lesławowi Circe oraz profesorowi Krzysztofowi Janikowskiemu. Panu doktorowi Piotrowi Chmielowi dziękuję za skrupulatną korektę językową.

w styczniu 2020 r.

Norbert Morciniec

## Terminologia gramatyczna

Nazwa	Objaśnienie	Przykłady
Apofonia Ablaut	Zmiana samogłoski rdzennej czasowników	singen, sang, gesungen lesen, las, gelesen.
Biernik Akkusativ	Odpowiada na pytanie <i>kogo, co?</i>	Er hat <b>den Hund</b> gesehen.
Celownik Dativ	Odpowiada na pytanie <i>komu, czemu?</i>	Ich helfe <b>meiner Mutter</b> .
Czas Tempus	Kategoria gramatyczna czasowników	Präsens, Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt, Futur I, II.
Czasownik właściwy Vollverb	Wyraża czynności, zdarzenia lub stany	Ich <b>lese</b> ein Buch. Es <b>regnet</b> . Das Kind <b>schläft</b> .
Czasownik modalny Modalverb	Wyraża treści modalne	<b>Können, mögen, dürfen, müssen, sollen, wollen</b>
Czasownik nieprzechodni. Intransitives Verb	Czasownik niewymagający dopełnienia bliższego	Das Kind <b>schläft</b> . Der Junge <b>steht</b> . Das Mädchen <b>kommt</b> .
Czasownik przechodni Transitives Verb	Czasownik wymagający dopełnienia bliższego	Ich <b>lese</b> ein Buch. Sie <b>singen</b> Lieder.
Czasownik posiłkowy Hilfsverb	Służy do tworzenia złożonych form czasownika	<b>Ich habe</b> gelacht. <b>Er ist</b> gekommen. <b>Sie werden</b> arbeiten.
Czasownik zwrotny Reflexives Verb	Czasownik z zaimkiem zwrotnym	Ich wasche mich. Er wäscht sich. Sie freuen sich.
Czas przeszły prosty Präteritum	Wyraża przeszłość czynności (zdarzenia)	Der Schüler <b>lachte</b> . Er <b>ging</b> nach Hause.
Czas przeszły złożony Perfekt	Wyraża przeszłość lub dokonaność zdarzenia	<b>Ich habe geschlafen</b> . <b>Ich bin eingeschlafen</b> .
Czas zaprzeszyły Plusquamperfekt	Wyraża przeszłość przed inną przeszłością	Als <b>ich gegessen hatte</b> , ging ich spazieren.
Czas przyszły Futur I	Wyraża przyszłość zdarzenia	<b>Ich werde bald schlafen</b> . <b>Sie werden wieder lachen</b> .

Nazwa	Objaśnienie	Przykłady
Czas przyszły dokonany Futur II	Wyraża dokonaność w przyszłości	<b>Ich werde</b> das morgen <b>gemacht haben</b> .
Części mowy Wortarten	Podział wyrazów według różnych kryteriów	Rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki, zaimki itd.
Deklinacja Deklination	Odmiana według przypadków	Der Tisch, des Tisches; ich, mir, mich; schön, schönes, schönem
Derywacja Ableitung	Wyraz pochodny utworzony od innego wyrazu	schön → <b>die Schönheit</b> , lesen → <b>die Vorlesung</b> , lesen → <b>vorlesen</b>
Dopełniacz Genitiv	Odpowiada na pytanie <i>kogo, czego?</i>	<b>des Tisches</b> (Sg.), der Tische (Pl.)
Dopełnienie Objekt	Rzeczownik lub zaimek rządony przez czasownik	Er sieht <b>einen Hund</b> . Sie hilft <b>dem Freund /ihm</b> .
Dopełnienie bliższe Akkusativobjekt	Rzeczownik w bierniku rządony przez czasownik	Mein Freund liest <b>ein Buch</b> . Sie liebt <b>ihre Mutter</b> .
Dopełnienie dalsze Dativobjekt	Rzeczownik w celowniku rządony przez czasownik	Er hilft <b>seinem Freund</b> . Er hilft <b>ihm</b> . Sie antwortet dem <b>Lehrer</b> .
Dopełnienie przyimkowe Präpositionalobjekt	Grupa przyimkowa rządona przez czasownik	Er denkt schon <b>an die Ferien</b> . Sie freut sich <b>auf das Geschenk</b> .
Forma grzecznościowa Höflichkeitsform	Forma czasownika zwracania się do obcych	Kommen Sie bitte herein. Wie geht es Ihnen?
Forma osobowa czasownika. Verbum finitum	Czasownik odmieniany według osób	Ich lese, du liest, er, sie, es liest, wir lesen, ihr lest, sie lesen
Forma nieosobowa Verbum infinitum	Bezokolicznik i imiesłów	Lesen, gelesen haben; lesend, gelesen
Grupa nominalna Nominale Gruppe	Połączenie rzeczownika z innymi wyrazami	Der große Tisch, das Handy meines Freundes
Grupa werbalna Verbale Gruppe	Połączenie czasownika z innymi wyrazami	Ein Buch lesen, zu Hause schreiben, zur Arbeit gehen
Imiesłów współczesny Partizip I	Forma nieosobowa czasownika, np. <i>pisząc</i>	Er liest <b>fließend</b> . <b>Fließendes</b> Wasser.
Imiesłów uprzedni Partizip II	Forma nieosobowa czasownika, np. <i>napisany</i>	Das Fenster ist <b>geöffnet</b> . Das <b>geöffnete</b> Fenster.

Nazwa	Objaśnienie	Przykłady
Informacja swobodna Freie Angabe	Człon zdania niewymagany przez czasownik	Es regnet <b>heute / in Strömen</b> . Hans schläft <b>lange</b> .
Kategoria gramatyczna Grammatische Kategorie	Przypadek, liczba i rodzaj przy rzeczownikach	Osoba, liczba, czas, tryb i stro- na przy czasownikach
Koniugacja Konjugation	Odmiana czasowników	ich schreibe, du schreibst, ... ich werde schreiben, du wirst ...
Liczba pojedyncza Singular	Wykładnik kategorii liczby	Der Tisch, süßer Wein, dieser Tisch, ich, du, er, sie, es
Liczba mnoga Plural	Wykładnik kategorii liczby	Die Tische, süße Weine, diese Tische; wir, ihr, sie
Liczebnik Zahlwort	Część mowy wyrażająca liczbę	Eins, zwei, der erste, der zweite, erstens, zweitens, ein Viertel
Łącznik Kopula	Część orzeczenia: <i>sein, werden, bleiben</i>	Das Fenster <b>ist</b> offen. Er <b>wird</b> Lehrer. Sie <b>bleibt</b> ruhig.
Kongruencja Kongruenz	Związek zgody form gramatycznych	Der Student antwortet. Die Stu- denten antworten.
Mianownik Nominativ	Pierwszy przypadek przy odmianie rzeczowników	<b>Das Haus</b> ist alt. <b>Die Häuser</b> sind alt.
Morfem Morphem	Najmniejsza jednostka o funkcji znaczeniowej	Tisch-e, Lehr-er, Jahr-hundert, ver-bring-en, aus-ver-kauf-t
Okolicznik Adverbialbestimmung	Wyraz określający okoliczności	bergauf, dort, heute, langsam
Orzeczenie Prädikat	Część zdania orzekająca o podmiocie	Die Kinder <b>spielen</b> im Garten. Der Vater <b>arbeitet</b> .
Orzecznik Prädikativ	Część nominalna orzeczenia złożonego	Das Kind ist <b>krank</b> . Er wird <b>Lehrer</b> . Sie bleiben <b>gesund</b> .
Partykuła Partikel	Nieodmienna część mowy modelująca wypowiedź	Was machst du <b>denn</b> ? Du bist <b>ja</b> krank. Bist du <b>auch</b> satt?
Plurale tantum, liczba mnoga: Pluralia tantum	Rzeczownik występujący tylko w liczbie mnogiej	Die Ferien, die Leute, die Geschwister.
Podmiot Subjekt	Część zdania, o której się coś orzeka	<b>Das Kind</b> ist krank. <b>Sie</b> lesen. <b>Der Kaffee</b> ist kalt.
Przedrostek Präfix	Cząstka przed rdzeniem wyrazu	<b>Ab</b> -sage, <b>Un</b> -sinn, <b>be</b> -gehen, <b>ver</b> -sprechen, <b>ge</b> -sagt

Nazwa	Objaśnienie	Przykłady
Przegłos Umlaut	Nazwa litery ä, ü, ö, äu	Das <b>Mä</b> dchen, der Sch <b>ü</b> ler, die <b>Mö</b> we, die <b>Hä</b> user
Przydawka Attribut	Wyraz określający inny wyraz	Das <b>alte</b> Haus, das Buch <b>des Freundes</b>
Przyimek Präposition	Wyraz określający stosunek między wyrazami	Das Buch <b>auf</b> dem Tisch, der Stuhl <b>neben</b> mir.
Przymiotnik Adjektiv	Wyraz określający cechy, właściwości	Das <b>alte</b> Haus, das Haus ist <b>alt</b>
Przypadek Kasus	Nominativ, Genitiv, Dativ, Akkusativ	Der Tisch, des Tisches, dem Tisch, den Tisch
Przyrostek Suffix	Cząstka dołączona do rdzenia wyrazu	Heft- <b>e</b> , schreib- <b>en</b> , schön- <b>er</b> , Tisch- <b>chen</b> , Alter- <b>tum</b> , Bild- <b>nis</b>
Przysłówek Adverb	Wyraz określający czasownik lub przymiotnik	Sie singt <b>schön</b> , ein <b>sehr</b> altes Haus.
Rodzaj gramatyczny Genus	Rodzaj męski, żeński i nijaki	<b>Der</b> Vater, <b>die</b> Mutter, <b>das</b> Kind
Rodzajnik Artikel	Wyraz określający przypadek, liczbę i rodzaj	Rodzajnik określony: <b>der, die, das</b> , nieokreślony: <b>ein, eine, ein</b>
Rzeczownik Substantiv, Nomen	Wyraz określający osoby, rzeczy, pojęcia	Der Vater, die Wand, das Ereignis, die Hoffnung
Rdzeń wyrazu Wortstamm	Część wyrazu wyrażająca znaczenie podstawowe	<b>Arbeit</b> -er, <b>arbeit</b> -sam, <b>Les</b> -ung, <b>ge-les</b> -en
Singulare tantum, l.mn. Singularia tantum	Rzeczownik występujący tylko w liczbie Singular	Der Sand, die Milch, das Gold, die Geduld, die Liebe
Spójnik Konjunktion	Wyraz łączący wyrazy lub zdania	Hänsel <b>und</b> Gretel, teuer <b>aber</b> gut, Er kann, <b>als</b> er Zeit hatte
Stopniowanie Steigerung	Obejmuje stopień równy, wyższy i najwyższy	Der Hut ist <b>schön</b> , das Kleid ist <b>schöner</b> , sie ist <b>am schönsten</b>
Strona czynna Aktiv	Wyraża proces lub stan orzekany o podmiocie	Der Schüler <b>liest</b> ein Buch. Der Wind <b>weht</b> . Sie <b>schläft</b> .
Strona bierna Passiv	Wyraża czynność doznaną	Der Schüler <b>wird</b> von dem Lehrer <b>gefragt</b> .
Tryb oznajmujący Indikativ	Forma rzeczownika wypowiedzi	Die Gäste <b>kommen</b> . Er <b>hat</b> geschrieben.
Tryb przypuszczający Konjunktiv	Wyraża możliwość lub nierzeczywistość	Die Gäste <b>kämen</b> . Er <b>hätte</b> geschrieben.

Nazwa	Objaśnienie	Przykłady
Uzupełnienie Ergänzung, Aktant	Człon zdania wymagany przez czasownik	Der Koffer enthält <b>zwei Anzüge</b> . Peter mäht <b>den Rasen</b> .
Walencja czasownika Verbvalenz	Wartościowość czasownika wymagającego uzupełnień	Geben: wer? wem? was? <b>Er gibt dem Freund ein Buch</b> .
Zaimek osobowy Personalpronomen	Wyraz wskazujący na osobę lub rzecz	Ich, du er, sie, es, wir, ihr, sie
Zaimek dzierżawczy Possesivpronomen	Wyraz określający przynależność (własność)	Mein, dein, sein, ihr, unser, euer, ihr
Zaimek pytajny Interrogativpronomen	Wyraża pytanie	Wer? wessen? wem? wen? was?
Zaimek wskazujący Demonstrativpronomen	Wskazuje na elementy tekstu lub rzeczywistość	Dieser, jener, solcher, derjenige, derselbe
Zaimek względny Relativpronomen	Łączy zdanie główne ze zdaniem przydawkowym	Der, die, das; welcher, welche, welches
Zaimek zwrotny Reflexivpronomen	Wskazuje na podmiot	Ich freue <b>mich</b> , du freust <b>dich</b> , er freut <b>sich</b> , wir freuen <b>uns</b> , ...
Zdanie główne Hauptsatz	Zdanie samodzielne z czasownikiem osobowym	Die Vorlesung beginnt. Der Schüler liest ein Buch.
Zdanie poboczne Nebensatz	Zdanie zależne od zdania głównego nadrzędnego	Wir gehen spazieren, <b>wenn das Wetter schön ist</b> .
Zdanie podmiotowe Subjektsatz	Zdanie podrzędne pełniące funkcję podmiotu	Früh übt sich, <b>wer ein Meister werden will</b> .
Zdanie orzecznikowe Prädikativsatz	Zdanie podrzędne pełniące funkcję orzecznika	(Sein Vater war Lehrer). Er will das werden, <b>was sein Vater war</b> .
Zdanie przydawkowe Attributsatz, Relativsatz	Zdanie podrzędne pełniące funkcję przydawki	Sie las ein Buch, <b>das sehr interessant war</b> .
Zdanie dopełnieniowe Objektsatz	Zdanie podrzędne pełniące funkcję dopełnienia	Ich weiß nicht, <b>ob er recht hat</b> . Er bestreitet, <b>dass er dort war</b> .
Zdanie okolicznikowe Adverbialsatz	Zdanie podrzędne pełniące funkcję okolicznika (czasu, miejsca, itd.)	Er wartete, <b>bis sie zurückkam</b> . Sie geht dorthin, <b>wo auch er hingeht</b> .





## 1. Co to jest gramatyka?

Wyraz „gramatyka” używany jest w kilku znaczeniach. Odróżnić należy:

- A – jako zespół praw (reguł), według których zbudowany jest dany język;
- B – jako opis gramatyki A;
- C – jako program operatywny do produkowania poprawnych wypowiedzi.

**Gramatykę A** mamy na myśli, gdy wypowiadamy zdanie *Każdy język ma swoją gramatykę*. Obejmuje ona wszystkie reguły łączenia jednostek języka do wytworzenia nowych jednostek wyższego rzędu. Dzięki tym regułom można za pomocą ograniczonego zbioru jednostek (np.: wyrazów) wyrazić nieograniczoną ilość informacji. Na przykład dla nazwania przedmiotu, który w języku polskim wyrażamy słowem *obrus*, Niemcy nie potrzebują osobnego wyrazu. Łączą oni według określonej reguły skądinąd znane wyrazy *Tisch* oraz *Tuch* w nowy wyraz *Tischtuch* i otrzymują taką samą informację, jak Polacy wyrazem *obrus*.

Gramatyka A istnieje w języku jako jego cecha inherentna. Nie ma języka naturalnego bez gramatyki.

**Gramatykę B** mamy na myśli, gdy mówimy np. *Pożycz mi twoją gramatykę!* Prosimy wtedy nie o zespół praw językowych (gramatyka A), lecz o książkę, w której znajduje się ich opis. Opis gramatyczny jest działaniem językoznawcy, który bada związki zachodzące między jednostkami języka. Jeśli np. stwierdzi, że między rdzeniem czasownika *mach-* a końcówką *-te* istnieje związek regularny wyrażający przeszłość, to sformułuje prawo gramatyczne (regulę): czas przeszły określonej klasy czasowników tworzy się przez dodanie do rdzenia czasownikowego końcówki *-te*.

Gramatyka B znajduje się nie w języku, lecz w książce (na nośniku informacji).

**Gramatyka C** to gramatyka operatywna. Każdy, kto używa języka, ma zakodowany w swoim mózgu mechanizm działający poniżej progu świadomości, który steruje poprawnością gramatyczną jego wypowiedzi. W przypadku języka ojczystego mechanizm ten wytworzył się spontanicznie w okresie wczesnego dzieciństwa w kontakcie z mówiącym otoczeniem. (Język dziecka rośnie bez udziału jego świadomości, podobnie jak jego włoski lub ząbki). W przypadku języka obcego natomiast mechanizm ten trzeba dopiero wytworzyć poprzez systematyczne ćwiczenia, ażeby mógł działać na zasadzie sprawności bez kon-

troli świadomości. Gramatyka C nie znajduje się w języku ani w książce, lecz w głowie (mózgu) człowieka.

W okresie dzieciństwa istnieje możliwość opanowania gramatyki operatywnej drugiego języka w sposób spontaniczny (bez uczenia się). Dwujęzyczność naturalna powstaje wtedy, gdy dziecko wzrasta w środowisku dwujęzycznym, pod warunkiem jednak, że kontakt dziecka z jednym językiem odbywa się konsekwentnie w jednym środowisku (np. rodzinnym), zaś kontakt z drugim językiem konsekwentnie w drugim środowisku (np. w przedszkolu).

## **2. Co rozumiemy przez pojęcie gramatyki tradycyjnej?**

Tak zwana gramatyka tradycyjna stosowana była w Europie począwszy od XVIII wieku w opisach języków narodowych przy użyciu schematu znanego z gramatyki łacińskiej. Do mankamentów gramatyki tradycyjnej należą:

- Kategoryzacje i terminologie pochodzące z logiki starogreckiej i gramatyki łacińskiej nie są w pełni przydatne do opisów języków nowożytnych.
- Klasyfikacja faktów językowych opiera się na kryteriach formalnych. Nie uwzględnia w sposób wyczerpujący aspektów funkcjonalnych ważnych dla komunikacji językowej.
- Kryteria klasyfikacyjne nie opierają się na jednolitych zasadach. Widać to np. w podziale części mowy, które wydzielono na podstawie kryteriów formalnych, znaczeniowych, składniowych i pozajęzykowych.
- Gramatykę tradycyjną uważano pierwotnie za narzędzie pomocnicze dla interpretacji filologicznej tekstów literackich. Stąd zainteresowanie przede wszystkim tekstami pisanymi.
- Opisane reguły gramatyki tradycyjnej nie zawsze są wyczerpujące. Podaje się na ogół przykłady potwierdzające daną regułę, pomija się natomiast przykłady ją falsyfikujące.

Niezależnie od tych i innych mankamentów pozostaje faktem to, że wszystkie nowsze opisy gramatyczne opierają się na wypracowaniach i osiągnięciach gramatyki tradycyjnej.

## **3. Jakie istnieją rodzaje gramatyk?**

Istnieją różne opisy gramatyczne. Jeden z rodzajów, tzw. gramatykę tradycyjną, omówiliśmy już powyżej. W zależności od przyjętych założeń metodycznych i celów opisu odróżnia się m.in.:

- gramatykę ogólną, model oparty na przesłankach logicznych opisujący kategorie i regularności, na podstawie których opisać można wszystkie języki naturalne;
- gramatykę strukturalną, model opisujący leżące u podstaw wypowiedzi abstrakcyjne struktury morfologiczne i składniowe języka;
- gramatykę funkcjonalną, model opisowy zakładający, że wyjaśnienie zjawisk językowych bez uwzględnienia ich aspektu semantyczno-komunikacyjnego nie jest możliwe;
- gramatykę generatywną, model, który na podstawie zbioru formalnych symboli i reguł przekształceniowych (transformacyjnych) opisuje sposób tworzenia (generowania) zbioru poprawnych zdań;
- gramatykę walencyjną, model opisowy składni języka przyjmujący, że centralnym członem zdania jest czasownik, który wymaga w swoim otoczeniu innych członów, tzw. aktantów obligatoryjnych lub fakultatywnych. Odróżnia się aktanty, które są determinowane przez czasownik, od informacji swobodnych, niewymaganych przez czasownik, a zależnych jedynie od woli mówiącego. W zależności od ilości członów determinowanych odróżnia się czasowniki jednowartościowe (wymagające tylko podmiotu, np. *das Kind schläft*), czasowniki dwuwartościowe (wymagające podmiotu i dopełnienia bliższego, np. *der Koffer enthält ein Buch*) oraz czasowniki trójwartościowe (wymagające oprócz podmiotu dopełnienia bliższego i dopełnienia dalszego, np. *Karl schenkt seiner Freundin Blumen*).

#### 4. Czy istnieją wyjątki od praw gramatycznych?

Prawa gramatyczne istnieją w języku na zasadzie zwyczaju społecznego. Mają więc charakter konwencjonalny. Badacz, który analizuje i opisuje prawa gramatyczne, postrzega, że dane prawo (dana regularność) ma zastosowanie w wielu przypadkach, w niektórych jednak nie obowiązuje. Na przykład niemieckie *Herrenschuh*, *Damenschuh*, *Lederschuh* to określone rodzaje butów, natomiast identycznie utworzony wyraz *Handschuh* to nie rodzaj buta, lecz ‘rękawiczka’. Podobnie w języku polskim: *wołowina*, *wieprzowina*, *sarnina* to określone rodzaje mięsa pochodzące od wołu, wieprza lub sarny. Natomiast identycznie utworzona *ślonina* to nie mięso pochodzące od słonia, lecz ‘tłuszcz pod skórą na grzbiecie świń’. W języku istnieją zarówno prawa gramatyczne mające zastosowanie dla wszystkich okazów danej klasy (mówimy wtedy o regularnych związkach gramatycznych, czyli o prawach bez wyjątków), jak i takie, które w części okazów danej klasy nie zachodzą (mówi się wtedy o związkach gramatycznych względnie regularnych, czyli o prawach gramatycznych z wyjątkami). Zarówno gramatyczne związki regularne, jak i względnie regularne, określa się jako prawa gramatyczne.

## 5. Co to jest morfem?

Morfemem nazywamy najmniejszą jednostkę języka o funkcji znaczeniowej (semantycznej). Odróżnia się morfemy leksykalne, wyrażające pojęcia elementów świata rzeczywistego lub wyobrażonego, oraz morfemy gramatyczne będące wykładnikami relacji i treści gramatycznych. Morfemami leksykalnymi są np. wyrazy *Tisch, groß, komm*; morfemami gramatycznymi np. końcówka *-es* w wyrazie *Tisch-es*, końcówka *-te* w wyrazie *mach-te*, ale też przyimki i spójniki wyrażające relacje między wyrazami lub zdaniami. Zarówno morfemy leksykalne, jak i gramatyczne, mogą występować jako morfemy samodzielne (swobodne) lub jako morfemy niesamodzielne (wiązane). Samodzielnymi morfemami leksykalnymi będą np. wyrazy *Tisch, groß, komm*, niesamodzielnymi (wiązanymi) końcówki słotwórcze *-tum* w wyrazie *Alter-tum*, lub *-chen* w wyrazie *Tisch-chen*. Za samodzielne morfemy gramatyczne uważa się przyimki oraz spójniki, zaś za niesamodzielne (wiązane) morfemy gramatyczne końcówki odmieniających się części mowy.

## 6. Czym różni się morfem od wyrazu?

Morfem stanowi budulec wyrazu. Istnieją wyrazy jednomorfemowe (*Buch, alt, komm*) oraz wielomorfemowe (*Buch-druck, ält-er, ge-komm-en*).

W zależności od przyjętych kryteriów opisowych spotyka się różne definicje wyrazu:

Wyraz graficzny (w tekście pisanym) to znak językowy składający się z liter między dwoma pustymi miejscami.

Wyraz leksykalny (leksem) to jednostka słownika reprezentująca wszystkie jej możliwe formy gramatyczne. Dla rzeczowników np. będzie to forma mianownika, dla czasowników forma bezokolicznika.

Natomiast wyraz tekstowy to jednostka w konkretnej formie gramatycznej.

## 7. Co rozumiemy przez termin konstrukcja gramatyczna?

Za konstrukcję gramatyczną uważa się takie połączenie morfemów lub wyrazów, którego znaczenie nie jest równe sumie znaczeń jego składników. Na przykład połączenie wyrazów *ich+habe +gemacht* nie znaczy ‘ja mam zrobione’, lecz ‘zrobiłem’ (czas przeszły dokonany). Połączenie *sie+wird+kommen* nie znaczy ‘ona staje się przyszłość’, lecz ‘ona przyjdzie’ (czas przyszły). Natomiast połączenie wyrazów *Tisch+Tuch*, z akcentem na pierwszym czło-

nie, stanowi konstrukcję słowotwórczą (złożenie wyrazowe *Tischtuch*), i znaczy ‘obrus’ a nie ‘stół i sukno’.

## 8. Czym różni się konstrukcja gramatyczna od jej struktury?

Konstrukcja gramatyczna to konkretne połączenie morfemów lub wyrazów o znaczeniu niewynikającym ze znaczeń jego składników. Natomiast struktura konstrukcji to schemat jej budowy. Na przykład forma językowa *ich habe gemacht* jest konstrukcją gramatyczną. Natomiast jej struktura (schemat budowy) polega na tym, że na pierwszym miejscu występuje zaimek osobowy, bezpośrednio po nim słowo posiłkowe *haben* w odpowiedniej formie gramatycznej, a następnie imiesłów uprzedni czasownika podstawowego.

Formy językowe *ich habe gemacht*, *sie hat gekauft*, *wir haben gelacht* stanowią trzy konstrukcje gramatyczne o takiej samej strukturze.

## 9. Co to są kategorie gramatyczne?

Są to obowiązkowe informacje gramatyczne wyrażane za pomocą środków morfologicznych (końcówek, przedrostków, alternacji głosek) charakterystyczne dla odmiennych części mowy. Kategoriami gramatycznymi rzeczowników są przypadek, liczba i rodzaj gramatyczny, zaś kategoriami czasownika osoba, liczba, czas, tryb i strona. Języki różnią się pod względem kategorii gramatycznych. Na przykład czasowniki polskie mają kategorię aspektu (formy dokonane i niedokonane), czego nie ma w języku niemieckim, i odwrotnie: rzeczowniki niemieckie mają kategorię określoności i nieokreśloności, wyrażaną za pomocą rodzajników, których z kolei nie ma w języku polskim.

## 10. Co rozumiemy przez pojęcie systemu językowego?

System językowy to taki zbiór jednostek językowych, których wartość zależy od innych jednostek tego zbioru. W językoznawstwie strukturalnym określa się język jako system składający się z podsystemów: fonologicznego, morfologicznego, syntaktycznego i leksykalnego.

Na przykład w polskim systemie fonologicznym wartość fonemu /ɛ/ jak w wyrazie *chleb* wyznaczona jest obecnością fonemów /i/ oraz /a/. Wymawiając wyraz *chleb* z różnymi wariantami fonemu /ɛ/, chleb zawsze będzie chlebem.

Gdy natomiast zamiast *chleb* powiemy *chlib* albo *chlab*, to chleba już nie będzie. Inaczej w systemie fonologicznym języka niemieckiego: tu wartość fonemu /ɛ/ zależna jest od obecności fonemów /e:/ oraz /œ/, bo jeśli w wyrazie *Bett* ‘łóżko’ zmienimy fonem /ɛ/ na fonem /e:/, to powstaje wyraz *Beet* ‘grządka’, a jeśli w wyrazie *kennen* ‘znać’ zmienimy fonem /ɛ/ na fonem /œ/ to powstanie wyraz *können* ‘umieć’.

Podobnie w systemie leksykalnym. Dla Polaków, którzy w swoim systemie nazw pokrewieństwa mają wyraz *stryj* ‘brat ojca’, wyraz *wuj* znaczy jedynie ‘brat matki’. Natomiast dla tych, którzy nie używają wyrazu *stryj*, wyraz *wuj* znaczy zarówno ‘brat matki’, jak i ‘brat ojca’.

## 11. Co to są części mowy?

Części mowy są wynikiem klasyfikacji wyrazów według różnych kryteriów (formalnych, znaczeniowych, składniowych). Niejednolitość kryteriów skutkuje różną ilością części mowy przyjmowanych przez różnych autorów. Na przykład liczebnik w niektórych opisach wydzielono na podstawie znaczenia (określenie liczb i ilości) jako odrębną część mowy. W klasyfikacji według kryteriów morfologicznych liczebników nie ma, gdyż zachowują się one jak rzeczowniki (*Tausende von Menschen*), przymiotniki (*das erste Buch*), przysłówki (*er sagte das nur einmal*) lub zaimki nieokreślone (*manche Studenten*).

Współczesna gramatyka niemiecka *Dudengrammatik* (9 wydanie z roku 2016) odróżnia części mowy odmienne i nieodmienne, łącznie 8 części mowy. Części odmienne to rzeczownik, czasownik, przymiotnik, zaimek (wraz z wyrazami rodzajnikowymi); zaś części nieodmienne to przysówek, przyimek, spójnik i partykuła.

W naszym opracowaniu wyróżniono ze względów dydaktycznych następujące części mowy:

### **Części mowy odmienne:**

czasowniki, rzeczowniki, rodzajniki, przymiotniki, liczebniki, zaimki.

### **Części mowy nieodmienne:**

przysłówki, przyimki, spójniki, partykuły.

## 12. Co to jest czasownik i jakie wyróżnia się rodzaje czasowników?

Czasownik jest odmienną częścią mowy odmieniającą się przez osoby, liczby, czasy, tryby i strony. Pod względem roli, jaką czasownik pełni w zdaniu, odróżnia się:

- czasowniki właściwe (Vollverben): *arbeiten, bekommen, wohnen* ... Tworzą one w zdaniu orzeczenia proste;
- czasowniki posiłkowe (Hilfsverben): *haben, sein, werden*. Służą do tworzenia złożonych czasów gramatycznych oraz form strony biernej;
- czasowniki łącznikowe (Kopulaverben): *sein, werden, bleiben*. Pełnią funkcję łącznika w orzeczeniu złożonym (*er ist klug, sie wird Lehrerin, er bleibt gesund*);
- czasowniki modalne (Modalverben): *können, mögen, dürfen, müssen, sollen, wollen*. Wyrażają różne odcienie modalności, jak: możliwość, konieczność, pragnienie, przypuszczenie, chęć;
- czasowniki przechodnie i nieprzechodnie (transitive und intransitive Verben). Czasowniki przechodnie to takie, przy których wystąpić może dopełnienie bliższe. Natomiast czasowniki nieprzechodnie nie wymagają dopełnienia bliższego lub występują z dopełnieniem innego rodzaju;
- czasowniki zwrotne (reflexive Verben) występują z zaimkiem zwrotnym *sich*: *er freut sich, sie waschen sich*;
- Czasowniki funkcyjne (Funktionsverben) tworzą razem z rzeczownikiem lub grupą przyimkową tzw. werbalną konstrukcję funkcyjną (Funktionssverbgefüge), np.: *Anklage erheben* (= anklagen) ‘oskarżyć’; *zum Abschluss bringen* (= abschließen) ‘zakończyć’.

### 13. Jak dzieli się czasowniki według kryterium znaczeniowego?

Pod względem znaczeniowym czasowniki dzielą się na:

- czasowniki wyrażające czynności (Tätigkeitsverben): *Sie schreibt einen Aufsatz*. – Ona pisze wypracowanie;
- czasowniki wyrażające zdarzenia (Vorgangsverben): *Es regnet*. – Pada deszcz;
- czasowniki wyrażające stany (Zustandsverben): *Er wohnt in Berlin*. – On mieszka w Berlinie.

Czasowniki zdarzenia i czasowniki stanu nie mają form strony biernej.

### 14. Co to są rodzaje czynności?

Rodzaje czynności (Aktionsarten) określają przebieg czynności, zdarzenia lub stanu wyrażany przez czasownik. Odróżnia się **czasowniki teliczne**, które określają przebiegi ograniczane na początku lub na końcu czynności (zdarzenia),



oraz **czasowniki ateliczne**, które wyrażają przebiegi bez ograniczeń na początku lub końcu czynności.

Czasowniki teliczne (telische Verben) dzielą się na:

- czasowniki ingresywne (inchoatywne) wyrażające początek zdarzenia: *erblühen* ‘zakwitnąć’, *einschlafen* ‘zasnąć’, *erschallen* ‘rozbrzmiewać’;
- czasowniki egresywne (rezultatywne) wyrażające fazę końcową i zakończenie zdarzenia: *ertrinken* ‘utonąć’, *finden* ‘znaleźć’, *verblühen* ‘przekwitnąć’;
- czasowniki mutatywne wyrażające przechodzenie z jednego stanu w drugi: *altern* ‘starzeć się’, *reifen* ‘dojrzewać’, *sterben* ‘umierać’;
- czasowniki kauzatywne (faktytywne) wyrażające powodowanie i wprawienie w nowy stan: *legen* ‘położyć’, *öffnen* ‘otworzyć’, *setzen* ‘posadzić’.

Czasowniki ateliczne (atelische Verben) dzielą się na:

- czasowniki duratywne o trwającym przebiegu czynności: *arbeiten* ‘pracować’, *blühen* ‘kwitnąć’, *laufen* ‘biec’, *schlafen* ‘spać’;
- czasowniki iteratywne wyrażające czynności (zdarzenia) wielokrotne: *flattern* ‘powiewać’, *klopfen* ‘pukać’, *plätschern* ‘pluskać’, *pochen* ‘stukać’;
- czasowniki diminutywne wyrażające czynności ze zmniejszoną intensywnością: *hüsteln* ‘pokasływać’, *lächeln* ‘uśmiechać się’, *tänzeln* ‘podrygiwać’;
- czasowniki intensywne wyrażające wzmocnienie czynności (zdarzenia): *brüllen* ‘ryczeć’, *saufen* ‘żłopać’, *sausen* ‘szumieć’.

Odróżnienie czasowników telicznych od atalicznych jest ważne dla zrozumienia znaczenia czasów przeszłych *Perfekt* i *Plusquamperfekt* (patrz pytania 31, 32).

## **15. Do czego służą czasowniki posiłkowe?**

Czasowniki posiłkowe *haben*, *sein*, *werden* służą do tworzenia złożonych czasów gramatycznych oraz form strony biernej.

Za pomocą *haben* tworzy się formy czasów Perfekt i Plusquamperfekt (*ich habe gelacht*, *ich hatte gelacht*) czasowników przechodnich, czasowników zwrotnych oraz czasowników nieprzechodnich niewyrażających zmiany miejsca lub stanu.

Czasownik *sein* służy do tworzenia form czasów Perfekt i Plusquamperfekt (*ich bin gekommen*, *ich war gekommen*) czasowników nieprzechodnich wyrażających zmianę miejsca lub stanu. Służy także do tworzenia form strony biernej stadialnej (sein-Passiv).

Czasownik *werden* służy do tworzenia formy czasu przyszłego oraz form strony biernej czynnościowej (werden-Passiv).



Czasowniki *haben, sein, werden* występują także jako czasowniki właściwe (Vollverben) ze swoim właściwym znaczeniem (*haben* ‘mieć’, *sein* ‘być’, *werden* ‘stawać się’). W funkcji czasowników posiłkowych tracą swoje znaczenie leksykalne i wyrażają jedynie treści gramatyczne.

## 16. Co to są czasowniki łącznikowe?

W funkcji czasowników łącznikowych (Kopulaverben) występują czasowniki *sein, werden, bleiben*. Za ich pomocą tworzy się orzeczenia złożone, składające się z łącznika (Kopula) oraz orzecznika (Prädikativ), np.: *Das Buch ist interessant; Mein Freund wird Lehrer*. W zdaniach tych *ist* oraz *wird* są łącznikami, natomiast *Lehrer* oraz *interessant* orzecznikami.

## 17. Jakie treści wyrażają czasowniki modalne?

Za pomocą czasowników modalnych użytkownicy języka odnoszą się nie bezpośrednio do czynności, zdarzeń lub stanów, lecz do możliwości (*können*), chęci /zamiaru (*mögen*), pozwolenia (*dürfen*), przymusu /obowiązku (*müssen*), powinności (*sollen*) lub zamiaru (*wollen*).

modalność	przykład	przekład polski
możliwość	<i>Sie können deutsch sprechen.</i>	Potrafią mówić po niemiecku.
chęć	<i>Sie möchten nach Hause gehen.</i>	Oni chcą pójść do domu.
pozwolenie	<i>Ihr dürft hier rauchen.</i>	Wolno wam tu palić.
przymus	<i>Die Kinder müssen gehorchen.</i>	Dzieci muszą być posłuszne.
powinność	<i>Wir sollen viel Obst essen.</i>	Powinniśmy jeść dużo owoców.
zamiar	<i>Wir wollen nach Hause gehen.</i>	Chcemy pójść do domu.

Czasowniki modalne odmieniają się w czasie teraźniejszym inaczej niż czasowniki właściwe.

*können: ich kann, du kannst, er kann, wir können, ihr könnt, sie können*

*mögen: ich mag, du magst, er mag, wir mögen, ihr mögt, sie mögen*

*dürfen: ich darf, du darfst, er darf, wir dürfen, ihr dürft, sie dürfen*

*müssen: ich muss, du musst, er muss, wir müssen, ihr müsst, sie müssen*

*sollen: ich soll, du sollst, er soll, wir sollen, ihr sollt, sie sollen*

*wollen: ich will, du willst, er will, wir wollen, ihr wollt, sie wollen*

Czas przeszły (Präteritum) oraz imiesłów uprzedni (Partizip II) z wyjątkiem czasu przeszłego czasownika *mögen* tworzy się w sposób regularny.

können: <i>ich konnte, ich habe           gekonnt</i>	mögen: <i>ich mochte, ich habe           gemocht</i>
dürfen: <i>ich durfte ich habe gedurft</i>	müssen: <i>ich musste, ich habe           gemusst</i>
sollen: <i>ich sollte, ich habe gesollt</i>	wollen: <i>ich wollte, ich habe gewollt</i>

Regularne formy imiesłowu uprzedniego (Partizip II) tworzą czasowniki te tylko wtedy, gdy występują samodzielnie jako czasowniki właściwe, np.: *das habe ich nicht gewollt* ‘tego nie chciałem’; *sie hat das gekonnt* ‘ona to potrafiła’. Jeśli natomiast czasownik modalny występuje razem z bezokolicznikiem innego czasownika, to zamiast imiesłowu pojawia się forma bezokolicznika, np.: *er hat nicht arbeiten wollen* (nie: *arbeiten gewollt*) ‘nie chciał pracować’.

Za pomocą czasowników modalnych można też wyrazić stanowisko mówiącego względem wypowiedzianej treści. Mówi się wtedy o epistemicznym użyciu czasowników modalnych:

<i>Er kann das nicht gewusst haben</i>	– on nie mógł tego wiedzieć
<i>Er will das nicht gewusst haben</i>	– on twierdzi, że tego nie wiedział
<i>Er muss das nicht gewusst haben</i>	– on nie musiał tego wiedzieć
<i>Er dürfte das nicht gewusst haben</i>	– przypuszczam, że tego nie wiedział

## 18. Co to są czasowniki przechodnie i nieprzechodnie?

Podział czasowników na przechodnie (transitive Verben) i nieprzechodnie (intransitive Verben) wiąże się z ich stosunkiem do dopełnienia bliższego. Istnieją dopełnienia w bierniku (Akkusativobjekte: *der Lehrer fragt den Schüler*), w celowniku (Dativobjekte: *Der Lehrer hilft dem Schüler*), w dopełniaczu (Genitivobjekte: *der Kranke bedarf ärztlicher Hilfe*) oraz z dopełnieniem przyimkowym (Präpositionalobjekte: *der Lehrer wartet auf den Schüler*).

Czasowniki przechodnie to takie, przy których wystąpić może dopełnienie bliższe (Akkusativobjekt), które przy przekształceniu zdania na stronę bierną staje się podmiotem w mianowniku, np. *Der Lehrer fragt den Schüler* → *der Schüler wird von dem Lehrer gefragt*.

Za czasowniki nieprzechodnie uważa się te czasowniki, przy których nie może wystąpić dopełnienie bliższe, niezależnie od tego, czy występują one bez dopełnienia (np.: *schlafen*), czy też występują z innymi rodzajami dopełnień.

Czasowniki z dopełnieniem bliższym, które w przekształceniu na stronę bierną nie mogą stać się podmiotem w mianowniku (*Der Koffer enthält zwei Anzüge* → *\*Zwei Anzüge werden von dem Koffer enthalten*), nazywają się czasownikami pseudoprzechodnimi. Do czasowników takich należą np.: *bekommen* ‘otrzymać’, *behalten* ‘zatrzymać sobie’, *umfassen* ‘zawierać’. Czasowniki przechodnie i pseudoprzechodnie tworzą czasy przeszłe złożone z czasownikiem posiłkowym *haben*.

## 19. Co to są czasowniki zwrotne?

Czasownikami zwrotnymi (*reflexive Verben*) nazywamy czasowniki posiadające dopełnienie w formie zaimka zwrotnego *sich*. Zaimek ten występuje tylko w trzeciej osobie liczby pojedynczej i liczby mnogiej. W pozostałych osobach w funkcji zaimka zwrotnego występują zaimki osobowe, np. *sich freuen* ‘cieszyć się’: *ich freue mich, du freust dich, er freut sich, wir freuen uns, ihr freut euch, sie freuen sich*. W języku polskim zaimek zwrotny *się* występuje we wszystkich osobach. Zaimek zwrotny *sich* może pełnić także funkcję celownika, wtedy również zaimki osobowe występują w celowniku, np. *sich widersprechen* ‘zaprzeczyć sobie’: *ich widerspreche mir, du widersprichst dir, er widerspricht sich, wir widersprechen uns, ihr widersprecht euch, sie widersprechen sich*.

Odróżnia się właściwe czasowniki zwrotne, przy których zaimka zwrotnego nie można zastąpić rzeczownikiem lub innym zaimkiem (np. *sich schämen* ‘wstydzić się’: *sie schämt sich* → *\*sie schämt den Freund / \*sie schämt ihn*) od czasowników pseudozwrotnych, przy których zaimek *sich* jako dopełnienie bliższe jest wymienialny z rzeczownikami lub zaimkami (np. *sich waschen* ‘myć się’: *die Mutter wäscht sich / die Mutter wäscht das Kind / die Mutter wäscht es*).

## 20. Co to są czasowniki funkcyjne?

Czasowniki funkcyjne (*Funktionsverben*) tworzą razem z rzeczownikiem lub grupą przyimkową tzw. werbalną konstrukcję funkcyjną, której znaczenie odpowiada znaczeniu pojedynczego czasownika. Na przykład *Anklage erheben* = *anklagen* ‘oskarżyć’; *zur Aufführung bringen* = *aufführen* ‘wystawić’. Czasowniki funkcyjne w takich konstrukcjach w znacznym stopniu utraciły swoje znaczenie leksykalne i wyrażają przede wszystkim funkcje gramatyczne (osobę, liczbę, czas, tryb). Konstrukcje tego typu, podobnie jak czasowniki pojedyncze, pełnią w zdaniu funkcję orzeczenia: *Der Regisseur brachte das Stück zur Aufführung* → *Der Regisseur führte das Stück auf*. ‘Reżyser wystawił sztukę teatralną’.

## 21. Jak dzieli się czasowniki pod względem budowy?

Pod względem budowy czasowniki dzielą się na czasowniki proste, czasowniki pochodne oraz czasowniki złożone.

Większość czasowników to **czasowniki proste**, nieutworzone od innych wyrazów, np.: *bellen, gehen, laufen, rechnen, schreiben*, itd.

**Czasowniki pochodne** utworzone są od innych części mowy, np.:

od rzeczowników: *die Bremse* → *bremsen* ‘hamować’, *der Blitz* → *blitzen* ‘błyskać’, *der Donner* → *donnern* ‘grzmieć’, *das Land* → *landen* ‘lądować’;

od przymiotników: *alt* → *altern* ‘starzeć się’, *groß* → *vergrößern* ‘powiększać’, *reif* → *reifen* ‘dojrzewać’, *scharf* → *schärfen* ‘ostrzyć’.

**Czasowniki rozdzielnie złożone** tworzone są za pomocą przedrostków akcentowanych *ab-*, *an-*, *auf-*, *aus-*, *weg-*, i in., np.:

*abfahren* ‘odjeżdżać’: *ich fahre ab, ich bin abgefahren*;  
*ankommen* ‘przybywać’: *ich komme an, ich bin angekommen*;  
*aufgeben* ‘rezygnować’: *ich gebe auf, ich habe aufgegeben*;  
*auswählen* ‘wybierać’: *ich wähle aus, ich habe ausgewählt*;  
*wegfahren* ‘odjeżdżać’: *ich fahre weg, ich bin weggefahren*.

**Czasowniki nierozdzielnie złożone** tworzy się za pomocą przedrostków nieakcentowanych *be-*, *ge-*, *ent-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *miss-*, np.:

*bedrohen* ‘zagrażać’: *ich bedrohe, ich habe bedroht*;  
*gefrieren* ‘zamarzać’: *das Wasser gefriert, es ist gefroren*;  
*entladen* ‘wyładować’: *ich entlade, ich habe entladen*;  
*erkennen* ‘poznawać’: *ich erkenne, ich habe erkannt*;  
*versprechen* ‘obiecować’: *ich verspreche, ich habe versprochen*.

Niektóre przedrostki mogą wystąpić jako akcentowane człony rozdzielne lub też jako nieakcentowane człony nierozdzielne, np.:

*umfahren* ‘jeźdząc, przewrócić’: *er fuhr den Zaun um, er hat den Zaun umgefahren*;  
*umfahren* ‘objeżdżać’: *er umfuhr den Zaun, er hat den Zaun umgefahren*;  
*übersetzen* ‘przeprowadzić’: *er setzte ihn über, er hat ihn übergesetzt*;  
*übersetzen* ‘przetłumaczyć’: *er übersetzte den Text, er hat den Text übersetzt*.

Proszę zwrócić uwagę, że imiesłów uprzedni (Partizip II) czasowników rozdzielnie złożonych tworzy się za pomocą przedrostka *ge-* (*über-ge-setzt* ‘przeprowadzony’), natomiast imiesłów czasowników nierozdzielnie złożonych nie ma przedrostka *ge-* (*übersetzt* ‘przetłumaczony’).

## 22. Co to są formy odmienne i nieodmienne czasownika?

Odróżnić należy formy odmienne czasownika (finite Verbformen) od form nieodmiennych (infinite Verbformen). **Do form nieodmiennych** należą bezokoliczniki (bezokolicznik I: *schreiben*, bezokolicznik II: *geschrieben haben*) oraz imiesłowowy (imiesłów I: *schreibend* ‘pisząc’, imiesłów II: *geschrieben* ‘napisany’).

**Bezokolicznik** (Infinitiv) tworzy się przez dodanie do rdzenia werbalnego końcówki *-en (-n)*, np.: *geh-en, mauer-n* (Infinitiv I) lub przez połączenie imiesłowu uprzedniego czasownika podstawowego z formami *haben* lub *sein*, np.: *gefragt haben, gekommen sein* (Infinitiv II). Występują one w formach czasów złożonych, np.: *ich werde fragen* (Futur I), *ich werde gefragt haben* (Futur II) oraz w formach warunkowych *ich würde fragen* (Konditional I), *ich würde gefragt haben* (Konditional II).

**Imiesłów współczesny** (Partizip I) tworzy się przez dodanie do bezokolicznika końcówki *-d*, np.: *lesend* ‘czytając’, *weinend* ‘płacząc’. Jest pod względem funkcji właściwie przymiotnikiem i w tworzeniu czasów gramatycznych nie bierze udziału (*der Schüler kam weinend* – uczeń przyszedł, płacząc; *ein weinender Schüler* – płaczący uczeń).

**Imiesłów uprzedni** (Partizip II). Czasowniki słabe tworzą imiesłów II za pomocą przedrostka *ge-* oraz końcówki *-(e)t*, np.: *fragen* → *ge-frag-t* ‘pytany’, *retten* → *ge-rett-et* ‘uratowany’; czasowniki mocne za pomocą przedrostka *ge-* i końcówki *-en*, np.: *schreiben* → *ge-schrieb-en*, ‘napisany’, *lesen* → *ge-les-en* ‘przeczytany’.

Imiesłów II występuje w czasownikowych formach złożonych (Perfekt, Plusquamperfekt) oraz w stronie biernej (*ich habe / hatte gefragt* ‘zapytałem’, *ich werde gefragt* ‘jestem pytany’).

Niektóre czasowniki tworzą imiesłów II bez przedrostka *ge-*. Należą do nich:

- czasowniki z przedrostkami *be-*, *ge-*, *ent-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *miss-*, np.:

*beginnen* ‘ropocząć’: *ich habe begonnen*; *erzählen* ‘opowiadać’: *ich habe erzählt*; *versprechen* ‘obietać’: *ich habe versprochen*.

- czasowniki nierozdzielnie złożone, z akcentem na rdzeniu czasownika, np.:

*übersetzen* ‘przetłumaczyć’: *ich habe übersetzt* (nie: *übergesetzt*) *umfahren* ‘objechać’: *ich habe umfahren* (nie: *umgefahren*).

- czasowniki kończące się na *-ieren*, z akcentem na końcówce, np.:

*spazieren* ‘spacerować’: *er ist spaziert* (nie: *gespaziert*) *marschieren* ‘marszerować’: *er ist marschiert* (nie: *gemarschiert*).

**Formy odmienne** czasownika składają się z rdzenia werbalnego oraz końcówki fleksyjnej (*frag-e, frag-st, frag-t*, itd.), przy czym formy czasowników mocnych mogą wymieniać samogłoskę rdzenną, np.: *ich helfe, du hilfst, ich half*, (*helfen, half, geholfen*); *ich gehe, ich ging* (*gehen, ging, gegangen*); *ich tue, ich tat* (*tun, tat, getan*).

Znając podstawowe formy czasownika, można utworzyć wszystkie jego regularne formy gramatyczne. Pełna lista form podstawowych czasowników mocnych i nieregularnych znajduje się na końcu książki.

## 23. Jakie kategorie gramatyczne wyrażają czasowniki?

Kategoriami gramatycznymi czasowników niemieckich są: osoba, liczba, czas, tryb i strona. W ramach kategorii czasowniki zmieniają swoje formy gramatyczne (odmieniają się). Szczegóły pokazuje poniższe zestawienie.

### Czasowniki słabe

Kategoria gramatyczna	Przykłady zmieniających się form gramatycznych
Osoba (Person)	<i>ich frage, wir fragen</i> (1. Person) <i>du fragst, ihr fragt</i> (2. Person) <i>er, sie, es fragt, sie fragen</i> (3. Person)
Liczba (Numerus)	<i>ich frage, du fragst, er, sie, es fragt</i> (Singular) <i>wir fragen, ihr fragt, sie fragen</i> (Plural)
Czas (Tempus)	<i>ich frage</i> (Präsens) <i>ich fragte</i> (Präteritum) <i>ich habe gefragt</i> (Perfekt) <i>ich hatte gefragt</i> (Plusquamperfekt) <i>ich werde fragen</i> (Futur I) <i>ich werde gefragt haben</i> (Futur II)
Tryb (Modus)	<i>ich frage</i> (Indikativ) <i>ich fragte, ich würde fragen</i> (Konjunktiv) <i>frag(e), fragt, fragen Sie!</i> (Imperativ)
Strona (Genus verbi)	<i>sie fragt den Schüler</i> (Aktiv) <i>der Schüler wird von ihr gefragt</i> (Passiv)

## Czasowniki mocne

Kategoria gramatyczna	Przykłady zmieniających się form gramatycznych
Osoba (Person)	<i>ich helfe, wir helfen</i> (1. Person) <i>du hilfst, ihr helft</i> (2. Person) <i>er, sie, es hilft, sie helfen</i> (3. Person)
Liczba (Numerus)	<i>ich helfe, du hilfst, er, sie, es hilft</i> (Singular) <i>wir helfen, ihr helft, sie helfen</i> (Plural)
Czas (Tempus)	<i>ich helfe</i> (Präsens) <i>ich half</i> (Präteritum) <i>ich habe geholfen</i> (Perfekt) <i>ich hatte geholfen</i> (Plusquamperfekt) <i>ich werde helfen</i> (Futur I) <i>ich werde geholfen haben</i> (Futur II)
Tryb (Modus)	<i>ich helfe</i> (Indikativ) <i>ich helfe, ich würde helfen</i> (Konjunktiv) <i>hilf, helft, helfen Sie!</i> (Imperativ)
Strona (Genus verbi)	<i>ich helfe dem Schüler</i> (Aktiv) <i>dem Schüler wird von mir geholfen</i> (Passiv)

## 24. Jak dzieli się czasowniki według ich odmiany?

Według sposobu odmiany czasowniki dzielą się na czasowniki słabe, mocne i nieregularne.

**Czasowniki słabe** tworzą czas przeszły (Präteritum) za pomocą infiksu – *t* – (*mach-t-e*) oraz imiesłów (Partizip II) za pomocą przedrostka *ge-* i końcówek *-t* (*ge-mach-t*), a w formach podstawowych mają zawsze taką samą samogłoskę (*lachen, lachte, gelacht; fehlen, fehlte, gefehlt; folgen, folgte, gefolgt*).

Większość czasowników odmienia się według odmiany słabej. Dlatego czasowniki te nazywane są również czasownikami regularnymi.

**Czasowniki mocne** czas przeszły (Präteritum) tworzą przez wymianę samogłoski rdzennej (Ablaut), a Partizip II za pomocą przedrostka *ge-* i końcówki *-en*, np.: *geben, gab, gegeben-en; helfen, half, geholfen-en; kommen, kam, gekommen-en*.

Niektóre czasowniki mocne wymieniają samogłoskę rdzenną także w drugiej i trzeciej osobie czasu teraźniejszego:

- e/ie: *ich empfehle, du empfiehst, er empfiehlt* ‘polecać’  
a /ä: *ich halte, du hältst, er hält* ‘trzymać’  
*ich schlafe, du schläfst, er schläft* ‘spać’  
*ich trage, du trägst, er trägt* ‘nosić’



au/äu: *ich laufe, du läufst, er läuft* ‘biegać’  
           *ich saufe, du säufst, er säuft* ‘chleptać, chlać’  
 o/ö:    *ich stoße, du stößt, er stößt* ‘pchać’  
 ä/ie:    *ich gebäre, du gebierst, sie gebiert* ‘rodzić’  
 ö/i :     *erlöschen, das Feuer erlischt* ‘gasnąć’

Do czasowników **nieregularnych** zalicza się:

- tzw. czasowniki mieszane, które wykazują zarówno cechy czasowników słabych (-te w Präteritum) jak i czasowników mocnych (Ablaut). Są to czasowniki:

*brennen – brannte – gebrannt* ‘palić’  
*kennen – kannte – gekannt* ‘znać’  
*nennen – nannte – genannt* ‘nazwać’  
*senden – sandte – gesandt* ‘posyłać’  
*wenden – wandte – gewandt* ‘obrócić’

Czasowniki *senden* oraz *wenden* mogą odmieniać się także według odmiany słabej. W znaczeniu ‘emitować’ *senden* występuje w formie *sendete* (*Das erste deutsche Fernsehen sendete ein interessantes Hörspiel*), natomiast w znaczeniu ‘posyłać’ zarówno w formie *sandte*, jak i *sendete* (*Er sandte / sendete mir einen Brief.*)

- czasowniki posiłkowe *haben, sein, werden*:  
   haben: *ich habe, ich hatte, ich habe gehabt*  
   sein:   *ich bin, ich war, ich bin gewesen*  
   werden: *ich werde, ich wurde, ich bin geworden*
- czasowniki modalne *können, mögen, dürfen, müssen, sollen, wollen*:  
   können: *ich kann, wir können – ich konnte – ich habe gekonnt*  
   mögen: *ich mag, wir mögen – ich mochte – ich habe gemocht*  
   dürfen: *ich darf, wir dürfen – ich durfte – ich habe gedurft*  
   müssen: *ich muss, wir müssen – ich musste – ich habe gemusst*  
   sollen: *ich soll, wir sollen – ich sollte – ich habe gesollt*  
   wollen: *ich will, wir wollen – ich wollte – ich habe gewollt*
- ponadto czasowniki:  
   bringen: *ich bringe – ich brachte – ich habe gebracht* ‘przynosić’  
   denken: *ich denke – ich dachte – ich habe gedacht* ‘myśleć’  
   tun:     *ich tue – ich tat – ich habe getan* ‘zrobić’

Pełny spis czasowników mocnych i nieregularnych znajduje się na końcu książki.



## 25. Czy istnieją czasowniki, które mają formy zarówno mocne jak i słabe?

Niektóre czasowniki mocne, zwłaszcza te rzadziej używane, wykazują tendencję do przechodzenia do klasy czasowników słabych (regularnych). Dzięki temu współcześnie mogą istnieć obok siebie zarówno formy mocne (starsze), jak i słabe (nowsze). Są to m.in. takie czasowniki, jak:

backen ‘piec’:	<i>backen – buk /backte – gebacken</i>
hauen ‘uderzyć’:	<i>hauen – hieb /haute – gehauen</i>
salzen ‘solić’:	<i>salzen – salzte – gesalzt /gesalzen</i>
spalten ‘rozłupać’:	<i>spalten – spaltete – gespaltet /gespalten</i>
gären ‘fermentować’:	<i>gären – gärte /gor – gegärt /gegoren</i>
melken ‘doić’:	<i>melken – melkte /molk – gemelkt /gemolken</i>
weben ‘tkać’:	<i>weben – webte /wob – gewebt /gewoben</i>

Niekiedy z różnicą form mocnych i słabych związana jest różnica znaczeniowa, np.:

bewegen:	<i>bewegte – bewegt ‘poruszyć’</i> <i>bewog – bewogen ‘nakłonić’</i>
schaffen:	<i>schaffte – geschafft ‘zrobić’</i> <i>schuf – geschaffen ‘tworzyć’</i>
schleifen:	<i>schleifte – geschleift ‘wlec’</i> <i>schliff – geschliffen ‘ostrzyć’</i>
weichen:	<i>weichte – geweicht ‘moczyć’</i> <i>wich – gewichen ‘ustępować’</i>

Niektóre czasowniki mają formy słabe lub mocne w zależności od tego, czy są to czasowniki przechodnie czy nieprzechodnie.

erschrecken:	<i>das erschreckte sie, das hat sie erschreckt – to ją przestraszyło</i> <i>das Kind erschrak, das Kind ist erschrocken – dziecko przestraszyło się</i>
(er)löschen:	<i>ich löschte das Licht, ich habe das Licht gelöscht – zgasłem światło</i> <i>das Licht erlosch, das Licht ist erloschen – światło zgasło</i>
hängen:	<i>ich hängte das Bild auf, ich habe es aufgehängt – powiesiłem obraz</i> <i>das Bild hing an der Wand, es hat an der Wand gehangen – obraz wisiał na ścianie.</i>

## 26. Jak odmienia się czasowniki według osoby i liczby?

Odróżnia się trzy osoby w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej:

forma 1. osoby wyraża nadawcę (mówiącego): *ich komm-e; wir komm-en*

forma 2. osoby wyraża odbiorcę (słuchającego): *du komm-st; ihr komm-t*

forma 3. osoby wyraża osobę lub rzecz, o której się mówi: *er, sie, es komm-t; sie komm-en*

## 27. Jak odmienia się czasowniki według czasów?

Odróżnia się sześć czasów gramatycznych:

- czas teraźniejszy (Präsens):

*ich frag-e, du frag-st, er frag-t; wir frag-en, ihr frag-t, sie frag-en*

*ich komm-e, du komm-st, er komm-t; wir komm-en, ihr komm-t, sie komm-en*

- czas przeszły prosty (Präteritum):

*ich frag-te, du frag-test, er frag-te; wir frag-ten, ihr frag-tet, sie frag-ten*

*ich kam, du kam-st, er kam; wir kam-en, ihr kam-t, sie kam-en*

- czas przeszły dokonany (Perfekt):

*ich habe /du hast /er hat / wir haben /ihr habt /sie haben **gefrag-t***

*ich bin /du bist /er ist / wir sind /ihr seid /sie sind **gekomm-en***

- czas zaprzeczony (Plusquamperfekt):

*ich hatte /du hattest /er hatte/ wir hatten /ihr hattet /sie hatten **gefrag-t***

*ich war/du warst /er war/ wir waren /ihr wart /sie waren **gekomm-en***

- czas przyszły (Futur I):

*ich werde /du wirst /er wird / wir werden /ihr werdet /sie werden **fragen***

***/kommen***

- czas przyszły dokonany (Futur II):

*ich werde /du wirst /er wird / wir werden /ihr werdet /sie werden **gefragt***

***haben /gekommen sein***

## 28. Które czasowniki tworzą czas Perfekt za pomocą czasownika posiłkowego *haben*, a które za pomocą *sein*?

Za pomocą czasownika posiłkowego *sein* czas Perfekt i Plusquamperfekt tworzą czasowniki nieprzechodnie, które wyrażają zmianę miejsca lub stanu, np.:

<i>fahren</i> ‘jechać’:	<i>ich bin gefahren / ich war gefahren</i>
<i>gehen</i> ‘chodzić’:	<i>ich bin gegangen / ich war gegangen</i>
<i>kommen</i> ‘przychodzić’:	<i>ich bin gekommen / ich war gekommen</i>
<i>aufwachen</i> ‘obudzić się’:	<i>ich bin aufgewacht / ich war aufgewacht</i>
<i>einschlafen</i> ‘zasnąć’:	<i>ich bin eingeschlafen / ich war eingeschlafen</i>
<i>erkranken</i> ‘zachorować’:	<i>ich bin erkrankt / ich war erkrankt</i>

Wszystkie pozostałe czasowniki tworzą Perfekt i Plusquamperfekt za pomocą czasownika posiłkowego **haben**. Są to w szczególności:

- czasowniki przechodnie: np.:

*fragen* ‘pytać’: *ich habe / hatte gefragt*

*lesen* ‘czytać’: *ich habe / hatte gelesen*

*sehen* ‘widzieć’: *ich habe / hatte gesehen*

- czasowniki zwrotne: np.:

*sich freuen* ‘cieszyć się’: *ich habe / hatte mich gefreut*

*sich schämen* ‘wstydzić się’: *ich habe / hatte mich geschämt*

*sich waschen* ‘myć się’: *ich habe / hatte mich gewaschen*

**Wyjątek:** *sich begegnen* ‘spotykać się’: *sie sind / waren sich begegnet*

- czasowniki modalne: np.:

*können* ‘umieć’: *ich habe / hatte gekonnt*

*müssen* ‘musieć’: *ich habe / hatte gemusst*

*wollen* ‘chcieć’: *ich habe gewollt*

- czasowniki nieprzechodnie niewyrażające zmiany miejsca albo stanu, np.:

*liegen* ‘leżeć’: *ich habe / hatte gelegen*

*schlafen* ‘spać’: *ich habe / hatte geschlafen*

*sitzen* ‘siedzieć’: *ich habe / hatte gesessen*

- czasowniki nieprzechodnie z dopełnieniem dopełniaczowym

*bedürfen* ‘potrzebować’: *ich habe / hatte bedurft*

*gedenken* ‘wspomnieć’: *ich habe / hatte gedacht*

*entbehren* ‘obyć się bez czegoś’: *ich habe / hatte entbehrt*

Niektóre czasowniki zależnie od znaczenia tworzą Perfekt za pomocą słowa posiłkowego *haben* albo *sein*, np.:

*Sie hat ihr Kind im Auto gefahren.* – Wozila swoje dziecko samochodem.

*Sie sind Auto gefahren.* – Jechali samochodem.

*Sie haben sich im Wald verlaufen.* – Poblądzili w lesie.

*Das Ganze ist im Sand verlaufen.* – Wszystko rozeszło się po kościach.

*Der Richter hat sie geschieden.* – Sędzia udzielił im rozwodu.

*Jetzt sind sie geschieden.* – Teraz są rozwiedzeni.

## 29. Jakie znaczenie mają czasowniki w czasie teraźniejszym (Präsens)?

Forma czasu teraźniejszego określa proces lub stan wyrażony przez morfem werbalny jako przebiegający (odbywający się) w czasie, przy czym nie precyzuje określonej fazy przebiegu. Może wystąpić w zdaniach odnoszących się do różnych odcinków czasu (teraźniejszości, przeszłości, przyszłości). Konkretnie określenie czasu odbywa się przez elementy kontekstu lub sytuacji, w której odbywa się komunikacja. Może też być wynikiem ogólnej wiedzy, jaką dysponują używający języka. Gdy kontekst lub sytuacja nie precyzują przebiegu czasowego (np.: przy braku okolicznika czasu, lub w sytuacji neutralnej), wtedy wypowiedź z czasownikiem w Präsens odnosi się do chwili wypowiedzania tekstu. Elementami kontekstu precyzującymi przebieg czasu wypowiedzi są na ogół okoliczniki czasu lub podrzędne zdania czasowe.

Zdanie *Wir machen einen Ausflug* może zależnie od kontekstu lub sytuacji, w której jest wypowiedziane, odnosić się:

- do teraźniejszości, np.: w sytuacji, gdy spotykam grupę wycieczkową i na pytanie *Was macht ihr denn hier?* otrzymuję odpowiedź *Wir machen einen Ausflug*.
- do przyszłości, w sytuacji gdy na pytanie *Was macht ihr am Sonntag?* otrzymujemy odpowiedź *Am Sonntag machen wir einen Ausflug*.
- do przeszłości, w ożywionej relacji o zdarzeniu podczas odbytej wycieczki: *Und das war so! Es ist Sonntag morgen, herrliches Wetter! Wir machen einen Ausflug. Da kommt gerade ein Auto um die Ecke, ...*
- do procesu powtarzającego się: *Jeden Sonntag, wenn das Wetter schön ist, machen wir einen Ausflug*.

Możliwe jest też odnoszenie się wypowiedzi z formą czasu Präsens do ponadczasowości jak np.: w zdaniu *Die Erde dreht sich um die Sonne*. Ale i tu „ponadczasowość” nie jest wyrażona przez formę czasu Präsens, lecz jest wynikiem naszej wiedzy o świecie.

Wypowiedzi z czasownikiem wyrażającym sprawności (*Schach spielen, Deutsch sprechen, Klavier spielen* itd.) mogą w określonych sytuacjach wyrazić umiejętność wykonywania czynności, np. zdanie *Ich spiele nicht Klavier* – Nie potrafię grać na pianinie. Porównaj też pytania: *Sprechen Sie deutsch?* – Czy mówi Pan/Pani po niemiecku? *Spielst du Schach?* – Czy grywasz w szachy?

W określonych aktach mowy forma czasu Präsens w drugiej osobie lub w formie grzecznościowej może wyrazić polecenie lub rozkaz, jak w zdaniach *Jetzt gehst du aber schlafen!* – Marsz do łóżka! *Sie bleiben hier draußen!* – Pan/Pani pozostanie tu na zewnątrz! *Du kommst mit!* – Pójdiesz ze mną!

### 30. Co wyraża czas przeszły Präteritum?

Czas Präteritum, określony niekiedy błędnie jako czas przeszły niedokonany, jest pod względem dokonanośi /niedokonanośi neutralny, nie wyraża ani dokonanośi, ani niedokonanośi. W zależności od kontekstu lub sytuacji odpowiednikiem polskim niemieckiego Präteritum będzie albo forma dokonana albo niedokonana, np.:

*Sie las das Buch den ganzen Abend.* – Czytała książkę przez cały wieczór (niedok.)

*Sie las das Buch zu Ende.* – Przeczytała książkę (dok.)

Czas Präteritum wyraża w stosunku do momentu mówienia proces lub stan uprzedni, **nieważny dla nadawcy**, np.: *Hans verlor sein Handy* – Janek zgubił swoją komórkę (to zdarzyło się dawniej i już mnie więcej nie interesuje).

### 31. Jakie znaczenie ma czas przeszły Perfekt?

Czas przeszły dokonany, zwany też Präsensperfekt, ma różne znaczenia w zależności od rodzaju czynności czasownika (Aktionsarten).

- Przy czasownikach telicznych (gr. telos ‘cel’), które wyrażają procesy lub zdarzenia o ograniczonym przebiegu czasowym poprzez określenie ich początku lub końca (np.: *einschlafen* ‘zasnąć’ *aufwachen* ‘obudzić się’) forma Perfekt określa je jako dokonane (zakończone):

*Peter ist aufgewacht* – Piotr się obudził

*Das Kind ist eingeschlafen* – dziecko zasnęło

- Przy czasownikach atelicznych, wyrażających procesy lub zdarzenia o przebiegu bez określenia początku lub końca (np.: *wohnen* ‘mieszkać’, *liegen* ‘leżeć’) forma Perfekt określa je jako przeszłe trwające (niedokonane):

*Mein Freund hat in Deutschland gewohnt* – mój przyjaciel mieszkał w Niemczech

*Die Katze hat auf dem Sofa gelegen* – kot leżał na kanapie

Cechą istotną formy Perfekt zarówno przy czasownikach telicznych jak i atelicznych jest ponadto informacja, że proces lub zdarzenie wyrażone przez czasownik przedstawione są jako **ważne dla mówiącego** (np.: jako sięgające skutkami do chwili wypowiedzania tekstu).

Dla odróżnienia różnych znaczeń formy Perfekt przy czasownikach telicznych i atelicznych porównaj zdania:

- Peter ist vor einigen Stunden eingeschlafen.* – Piotr zasnął przed kilkoma godzinami (czasownik teliczny, proces przeszły dokonany)
- Peter hat vor einigen Stunden noch geschlafen* – Piotr przed kilkoma godzinami jeszcze spał (czasownik ateliczny, proces przeszły trwający, niedokonany)

Zdanie z czasownikiem w czasie Perfekt, np. *Das Kind ist eingeschlafen* może w zależności od kontekstu lub sytuacji odnieść się do różnych czasów:

- dokonaność w teraźniejszości: *Soeben ist das Kind eingeschlafen* – właśnie dziecko zasnęło
- dokonaność w przeszłości: *In einer Stunde ist das Kind eingeschlafen* – za godzinę dziecko zaśnie
- dokonaność w przeszłości: *Vor einigen Minuten ist das Kind eingeschlafen* – przed kilkoma minutami dziecko zasnęło.

Proszę zwrócić uwagę, że to okoliczniki (występujące na początku zdań) umieszczają treść zdania na osi czasu. Natomiast, gdy w kontekście zdania nie ma okolicznika czasu, odpowiednikiem polskim czasu Perfekt czasownika telicznego zawsze będzie czynność (zdarzenie) dokonana w przeszłości, np. *Das Kind ist eingeschlafen* ‘dziecko zasnęło’.

Od formy Präteritum (*Das Kind schlief ein.*) proces wyrażany w czasie Perfekt (*Das Kind ist eingeschlafen*) różni się tym, że jest on pojmowany jako dokonany i **ważny dla mówiącego**, sięgający swoimi skutkami do chwili mówienia (teraz dziecko śpi). Natomiast proces wyrażany w czasie Präteritum pojmowany jest jako przeszły i **nieważny dla mówiącego** (to zdarzyło się dawniej, a teraz mnie to już nie interesuje). Z tego powodu czas Präteritum występuje w języku pisanym jako podstawowa forma czasownikowa w opowiadaniu o przeszłości, natomiast w mówionym języku potocznym, w którym chodzi o przedstawienie faktów przeszłych oddziałujących skutkami do chwili wypowiedzania tekstu, dominuje czas Perfekt.

W gramatykach niemieckich pisanych po polsku czas Perfekt określany jest jako czas przeszły dokonany. Może to prowadzić do mylnego wniosku, że odpowiednikiem polskim czasu Perfekt jest zawsze czasownik w formie dokonanej. Tymczasem zależnie od kontekstu lub sytuacji formie Perfekt może w języku polskim odpowiadać zarówno forma dokonana jak i niedokonana. Porównaj:

- Er hat das Buch zu Ende gelesen* – przeczytał książkę (dok.)
- Er hat das Buch den ganzen Abend gelesen* – czytał książkę przez cały wieczór (niedok.)

W użyciu relacyjnym forma Perfekt wyraża uprzedniość w stosunku do procesu teraźniejszego lub przyszłego, np.:

*Wenn ich gefrühstückt habe, gehe ich spazieren / werde ich spazieren gehen*  
– po śniadaniu idę /pójdę na spacer (tzn. że najpierw jem śniadanie, potem idę / pójdę na spacer).

## 32. Jakie znaczenie ma czas zaprzyszły Plusquamperfekt?

**Plusquamperfekt**, zwany też Präteritumperfekt, przy czasownikach telicznych (oznaczających początek lub zakończenie zdarzenia), wyraża proces przeszły dokonany. Przy czasownikach nietelicznych (wyrażających trwający przebieg procesu lub zdarzenia bez określenia początku lub końca) wyraża proces przeszły trwający:

- Er hatte das Buch zurückgegeben* – oddał książkę  
(proces przeszły, zakończony)
- Sie hatte lange geschlafen* – długo spała  
(proces przeszły, trwający)

Od zdania w czasie Perfekt (*Er hat das Buch zurückgegeben / Sie hat lange geschlafen*) zdania w Plusquamperfekt różnią się tym, że sprawy wyrażone przez Perfekt są **dla mówiącego ważne** (sięgają skutkami do chwili mówienia), podczas gdy wyrażone przez Plusquamperfekt są **dla mówiącego nieważne** (to było dawniej i w tej chwili nie ma znaczenia).

W użyciu relacyjnym Plusquamperfekt wyraża proces przeszły jako uprzedni przed innym procesem przeszłym:

- Als ich ihn gestern anrief, hatte er das Buch bereits zurückgegeben.* – Gdy wczoraj do niego zadzwoniłem, (okazało się, że) książkę już oddał.
- Als ich gefrühstückt hatte, ging ich spazieren.* – Po śniadaniu poszedłem na spacer.

## 33. Co wyraża czas przyszły Futur I?

Forma czasu przyszłego wyraża, że przebieg procesu odbywa się po momencie mówienia. Nadawca mówi o czymś, co ma dopiero nastąpić, przy czym może on tę przyszłość bliżej sprecyzować za pomocą okoliczników, np.:

- In einer Woche werden wir nach Deutschland fahren.* – Za tydzień pojedziemy do Niemiec.

*Bald wird sie in Berlin studieren.* – Wkrótce będzie studiowała w Berlinie.

W języku mówionym zamiast formy Futur I używa się przeważnie czasu Präsens wraz z okolicznikiem czasu wyrażający przyszłość np.:

*In einer Woche fahren wir nach Deutschland.*

*Nächstes Semester studiert sie in Berlin.*

W języku mówionym używa się formy Futur I przede wszystkim dla wyrażenie przypuszczenia w teraźniejszości, np.:

*Mein Bruder wird (jetzt) zu Hause sein.* – Mój brat chyba jest (teraz) w domu.

*Das Kind wird noch schlafen.* – Dziecko chyba jeszcze śpi.

### **34. Jakie znaczenie ma czas przyszły Futur II?**

Czas przyszły dokonany, zwany też Futurperfekt, występuje w języku pisanym dla wyrażenia procesu dokonanego w przyszłości, np.:

*Bis morgen wird er die Arbeit beendet haben.* – Do jutra zakończy pracę.

*Heute Abend wird er das Buch gelesen haben.* – Dzisiaj wieczorem będzie miał książkę przeczytaną.

Użycie Futur II w tym znaczeniu wymaga obecności w zdaniu okolicznika czasu wyrażającego przyszłość. W języku mówionym natomiast używa się w tym znaczeniu formy Perfekt, np.:

*Bis morgen hat er die Arbeit beendet.*

*Heute Abend hat er das Buch gelesen.*

W dzisiejszym języku mówionym Futur II używany jest przede wszystkim w znaczeniu modalnym i wyraża przypuszczenie odnoszące się do przeszłości, np.:

*Er wird sich geirrt haben.* – Chyba się pomylił.

*Sie werden sich zur Prüfung vorbereitet haben.* – Chyba przygotowali się do egzaminu.



## 35. Co to są tryby czasownika?

Tryby są kategorią czasownika wyrażającą modalność subiektywną, czyli postawę mówiącego względem wypowiedzianej treści. Odróżnia się trzy tryby: tryb oznajmujący (Indikativ), tryb przypuszczający (Konjunktiv) oraz tryb rozkazujący (Imperativ).

- **Indikativ** (tryb oznajmujący) jest trybem standardowym, najczęściej występującym.

Używając trybu oznajmującego mówiący wyraża, że to co mówi, jest rzeczywiste.

- **Konjunktiv** (tryb przypuszczający) jest równoznaczny z zawieszeniem prawdziwości, oznacza, że mówiący nie odpowiada za prawdziwość treści wypowiedzi. Konjunktiv jest stosowany dla wyrażenia życzeń, treści pomyślanych jako tylko możliwe lub oczekiwane. Występuje też w mowie zależnej (patrz pytanie nr 40) oraz w podrzędnych zdaniach warunkowych i porównawczych. Odróżnia się dwa warianty trybu przypuszczającego:

Konjunktiv I obejmuje formy Konjunktiv Präsens, a także Konjunktiv Perfekt, Futur I i Futur II, (czyli form złożonych utworzonych za pomocą słów posiłkowych w czasie Präsens)

Konjunktiv II obejmuje formy Konjunktiv Präteritum oraz Plusquamperfekt (utworzone ze słowem posiłkowym w Präteritum).

- **Imperativ** (tryb rozkazujący) wyraża rozkaz lub polecenie. W zależności od intonacji i innych dodatkowych środków werbalnych mogą to być różne odcienie polecenia, jak komenda, wezwanie, prośba lub życzenie. Ponieważ polecenia wydaje się odbiorcy informacji (osobie lub osobom obecnym), tryb rozkazujący występuje tylko w formie drugiej osoby liczby pojedynczej i liczby mnogiej oraz tzw. formie grzecznościowej. Tworzą go tylko czasowniki wyrażające czynności (Tätigkeitsverben).

## 36. Jak tworzy się formy trybu przypuszczającego (Konjunktiv)?

Formy **Konjunktiv I** (Präsens) tworzy się przez dodanie do rdzenia czasu teraźniejszego (Präsensstamm) końcówki *-e, -est, -e, -en, -et, -en*.

Formy **Konjunktiv II** (Präteritum) tworzy się przez dodanie tych samych końcówek do rdzenia czasu przeszłego (Präteritumstamm), a przy czasownikach mocnych dodatkowo przez zmianę samogłoski rdzennej. Formy koniunktywu w zestawieniu z formami indyktywu przedstawiają poniższe tabelki.

	<b>Osoba</b>	<b>Indikativ Präsens</b>	<b>Konjunktiv Präsens</b>	<b>Indikativ Präteritum</b>	<b>Konjunktiv Präteritum</b>
<b>Czasowniki slabe</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>frag-e frag-st frag-t frag-en frag-t frag-en</i>	<i>frag-e frag-est frag-e frag-en frag-et frag-en</i>	<i>fragt-e fragt-est fragt-e fragt-en fragt-et fragt-en</i>	<i>fragt-e fragt-est fragt-e fragt-en fragt-et fragt-en</i>
<b>Czasowniki mocne</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>komm-e komm-st komm-t komm-en komm-t komm-en</i>	<i>komm-e komm-est komm-e komm-en komm-et komm-en</i>	<i>kam kam-st kam kam-en kam-t kam-en</i>	<i>käm-e käm-est käm-e käm-en käm-et käm-en</i>

	<b>Osoba</b>	<b>Indikativ Präsens</b>	<b>Konjunktiv Präsens</b>	<b>Indikativ Präteritum</b>	<b>Konjunktiv Präteritum</b>
<b>haben</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>habe hast hat haben habt haben</i>	<i>habe habest habe haben habet haben</i>	<i>hatte hattest hatte hatten hattet hatten</i>	<i>hätte hättest hätte hätten hättet hätten</i>
<b>sein</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>bin bist ist sind seid sind</i>	<i>sei seist sei seien seit seien</i>	<i>war warst war waren wart waren</i>	<i>wäre wärest wäre wären wäret wären</i>
<b>werden</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>werde wirst wird werden werdet werden</i>	<i>werde werdest werde werden werdet werden</i>	<i>wurde wurdest wurde wurden wurdet wurden</i>	<i>würde würdest würde würden würdet würden</i>

W odmianie czasowników słabych czas przeszły (Präteritum) ma identyczne formy w indykatywie i koniunktywie. Dla wyrażenia treści nierzeczywistych stosuje się wtedy formy opisowe z czasownikiem *würde* (patrz pytanie nr 41!).

Konjunktiv złożonych form czasownikowych (Perfekt, Plusquamperfekt, Futur I i Futur II) tworzy się za pomocą słów posiłkowych *haben*, *sein* lub *werden*.

Przykłady:

Konjunktiv Perfekt:	<i>ich habe gefragt</i>	<i>ich sei gekommen</i>
	<i>du habest gefragt</i>	<i>du seiest gekommen</i>
Konjunktiv Plusqu.:	<i>ich hätte gefragt</i>	<i>ich wäre gekommen</i>
	<i>du hättest gefragt</i>	<i>du wärest gekommen</i>
Konjunktiv Futur I:	<i>ich werde fragen</i>	<i>ich werde kommen</i>
	<i>du werdest fragen</i>	<i>du werdest kommen</i>
Konjunktiv Futur II:	<i>ich werde gefragt haben</i>	<i>ich werde gekommen sein</i>
	<i>du werdest gefragt haben</i>	<i>du werdest gekommen sein</i>

### 37. Jak się tworzy formy koniunktywu czasowników modalnych?

Czasowniki modalne *können*, *mögen*, *dürfen*, *müssen*, *sollen*, *wollen* tworzą formy koniunktywu jak w tabeli, w której zestawiono formy indyktywu i koniunktywu.

	Osoba	Indikativ Präsens	Konjunktiv Präsens	Indikativ Präteritum	Konjunktiv Präteritum
<b>können</b>	<i>ich</i>	<i>kann</i>	<i>könne</i>	<i>konnte</i>	<i>könnte</i>
	<i>du</i>	<i>kannst</i>	<i>könnest</i>	<i>konntest</i>	<i>könntest</i>
	<i>er, sie, es</i>	<i>kann</i>	<i>könne</i>	<i>konnte</i>	<i>könnte</i>
	<i>wir</i>	<i>können</i>	<i>können</i>	<i>konnten</i>	<i>könnten</i>
	<i>ihr</i>	<i>könnt</i>	<i>könnet</i>	<i>konntet</i>	<i>könntet</i>
	<i>sie</i>	<i>können</i>	<i>können</i>	<i>konnten</i>	<i>könnten</i>
<b>mögen</b>	<i>ich</i>	<i>mag</i>	<i>möge</i>	<i>mochte</i>	<i>möchte</i>
	<i>du</i>	<i>magst</i>	<i>mögest</i>	<i>mochtest</i>	<i>möchtest</i>
	<i>er, sie, es</i>	<i>mag</i>	<i>möge</i>	<i>mochte</i>	<i>möchte</i>
	<i>wir</i>	<i>mögen</i>	<i>mögen</i>	<i>mochten</i>	<i>möchten</i>
	<i>ihr</i>	<i>mögt</i>	<i>möget</i>	<i>mochtet</i>	<i>möchtet</i>
	<i>sie</i>	<i>mögen</i>	<i>mögen</i>	<i>mochten</i>	<i>möchten</i>
<b>dürfen</b>	<i>ich</i>	<i>darf</i>	<i>dürfe</i>	<i>durfte</i>	<i>dürfte</i>
	<i>du</i>	<i>darfst</i>	<i>dürfest</i>	<i>durftest</i>	<i>dürftest</i>
	<i>er, sie, es</i>	<i>darf</i>	<i>dürfe</i>	<i>durfte</i>	<i>dürfte</i>
	<i>wir</i>	<i>dürfen</i>	<i>dürfen</i>	<i>durften</i>	<i>dürften</i>
	<i>ihr</i>	<i>dürft</i>	<i>dürftet</i>	<i>durftet</i>	<i>dürftet</i>
	<i>sie</i>	<i>dürfen</i>	<i>dürfen</i>	<i>durften</i>	<i>dürften</i>

	Osoba	Indikativ Präsens	Konjunktiv Präsens	Indikativ Präteritum	Konjunktiv Präteritum
<b>müssen</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>muss musst muss müssen müsst müssen</i>	<i>müsse müssest müsse müssen müsset müssen</i>	<i>musste musstest musste mussten musstet mussten</i>	<i>müsste müsstest müsste müssten müsstet müssten</i>
<b>sollen</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>soll sollst soll sollen sollt sollen</i>	<i>solle sollest solle sollen sollet sollen</i>	<i>sollte solltest sollte sollten solltet sollten</i>	<i>sollte solltest sollte sollten solltet sollten</i>
<b>wollen</b>	<i>ich du er, sie, es wir ihr sie</i>	<i>will willst will wollen wollt wollen</i>	<i>wolle wollest wolle wollen wollt wollen</i>	<i>wollte wolltest wollte wollten wolltet wollten</i>	<i>wollte wolltest wollte wollten wolltet wollten</i>

Konjunktiv Perfekt i Plusquamperfekt czasowników modalnych tworzy się za pomocą czasownika posiłkowego *haben* (Perfekt: *ich habe /du habest gekonnt*, Plusquamperfekt: *ich hätte /du hättest gekonnt*), natomiast Futur I i Futur II za pomocą *werden* (Futur I: *ich werde /du werdest können*, Futur II: *ich werde /du werdest gekonnt haben*).

## 38. Kiedy używa się Konjunktiv I?

Konjunktiv I (Konjunktiv Präsens) używa się:

- dla wyrażania życzeń:

*Es lebe die Freundschaft!* – Niech żyje przyjaźń!

*Komme was wolle* – Niech się dzieje co chce.

- dla wyrażenia powinności:

*Man denke an die Folgen.* – Trzeba myśleć o skutkach.

*Man beachte die Regeln.* – Należy przestrzegać reguł.

- w receptach i przepisach:

*Man nehme ein Glas Mehl,* – *Weß szklanę mleka, dwa jajka ...*  
*zwei Eier...*

*Man überprüfe regelmäßig den* – *Należy regularnie sprawdzać ciśnie-*  
*Luftdruck.* *nie powietrza.*

- w stałych zwrotach:

*Wie dem auch sei...* – *jakkolwiek by było ...*

*..., es sei denn, dass...* – *chyba że...*

- w zdaniach porównawczych nierzeczywistych:

*Er redet, als wenn er hier der Chef sei.* – *Przemawia, jak gdyby był tu*  
*szefem.*

*als ob er hier der Chef sei.*

*als sei er hier der Chef*

W zdaniach tego typu formy Konjunktiv I są zawsze wymienialne z formami Konjunktiv II lub formami warunkowymi (*würde*-Form).

*Er redet, als wenn er hier der Chef wäre. Er redet als würde er hier der Chef sein.*

- w mowie zależnej (patrz pytanie nr 40)

### **39.** Kiedy używa się Konjunktiv II?

Koniunktywu II (Konjunktiv Präteritum i Plusquamperfekt) używa się:

- w życzeniach nierealnych lub przypuszczeniach:

*Wäre sie doch damals zu Hause* – *Żeby to wtedy pozostała*  
*geblieben!* *w domu!*

*Hätte sie sich doch gestern* – *Żeby to ona się wczoraj zgłosiła!*  
*gemeldet!*

*Das könnte wahr sein.* – *To mogłoby być prawdą.*

- w zdaniach warunkowych nierzeczywistych:

*Wenn sie ein Vogel wäre,* – *Gdyby była ptakiem, potrafiłaby*  
*könnte sie fliegen.* *latać.*

*Wäre sie ein Vogel, könnte sie fliegen.*

*Wenn er Glück hätte, würde er gewinnen.* – Gdyby miał szczęście, wygrałby.

*Hätte er Glück, würde er gewinnen.*

- w zdaniach porównawczych nierzeczywistych:

*Er redet, als wenn er hier der Chef wäre.* – Przemawia, jak gdyby  
*als ob er hier der Chef wäre.* był tu szefem.  
*als wäre er hier der Chef.*

- w zdaniach pytających dla wyrażenia wątpliwości lub niepewności:

*Sollte das ihr neuer Freund sein?* – Czyżby to był jej nowy przyjaciel?  
*Könnten wir nicht spazieren gehen?* – Czy nie moglibyśmy pójść na spacer?

- w zwrotach grzecznościowych:

*Könnten Sie mir sagen* – Czy mógłby Pan mi powiedzieć ...

...

*Das hätten wir geschafft!* – (Nareszcie) Skończyliśmy!

*Das würde genügen!* – To by wystarczyło!

*Das wäre alles!* – To byłoby wszystko!

- w mowie zależnej (patrz pytanie nr 40)

## **40. Czy w mowie zależnej zawsze używa się koniunktywu?**

Nie zawsze! O mowie zależnej mówimy wtedy, gdy osoba mówiąca cytuje wypowiedź innej osoby. Jeżeli podaje cytowaną wypowiedź w swoim przekonaniu jako prawdziwą (co najczęściej zachodzi), to używa trybu oznajmującego (indyktywu), jeśli natomiast dystansuje się od treści wypowiedzi, stosuje koniunktyw, np.:

*Er sagte, dass er krank ist.* – Powiedział, że jest chory (jestem przekonany, że tak jest).

*Er sagte, dass er krank sei.* – Powiedział, że jest chory (ale ja mam wątpliwości).

Mowa zależna poprzedzona jest z reguły zdaniem głównym z czasownikami *sagen* ‘mówić’, *behaupten* ‘twierdzić’, *denken* ‘myśleć’, *erklären* ‘wyja-

śnić’, *erzählen* ‘opowiadać’ itp. Może też wystąpić w postaci zdania podrzędnego bez spójnika:

*Hans hat gesagt, er ist krank.*  
*er sei krank.*

W mowie zależnej zależnie od wyrażanego czasu obowiązują różne formy koniunktywu:

- dla teraźniejszości: Konjunktiv Präsens lub Präteritum

*Er sagte, dass er sie jetzt selten sehe / sähe.* – Powiedział, że widuje ją teraz rzadko.

- dla przeszłości: Konjunktiv Perfekt lub Plusquamperfekt

*Er sagte, dass er sie früher nicht gesehen habe /gesehen hätte.* – ...że dawniej jej nie widywał.

- dla przyszłości: formy Konjunktiv Futur lub *würde*-Form

*Er sagte, dass er sie bald wiedersehen werde / würde.* – ... że wkrótce ją znowu zobaczy.

Formy po ukośniku (Konjunktiv Präteritum, Plusquamperfekt, *würde*-Form) są obowiązkowe, jeśli formy koniunktywu nie różnią się od form indyktywu.

Z podziałem na czasy mowa zależna przedstawia się następująco:

	Mowa wprost (niezależna)	Mowa zależna
w teraźniejszości	<i>Er sagte: ‘Ich kündige.’</i> Powiedział: ‘Zwalniam się.’	<i>Er sagte, dass er <u>kündige</u>.</i> Powiedział, że się zwalnia.
w przyszłości	<i>Er sagte: ‘Ich werde kündigen.’</i> Powiedział: ‘Zwolnię się.’	<i>Er sagte, dass er <u>kündigen werde</u>.</i> Powiedział, że się zwolni.
w przeszłości	<i>Er sagte: ‘Ich wollte kündigen.’</i> <i>‘Ich habe kündigen wollen.’</i> <i>‘Ich hatte kündigen wollen.’</i> Powiedział: ‘Chciałem się zwolnić.’	<i>Er sagte, dass er <u>habe kündigen wollen</u>.</i> Powiedział, że chciał się zwolnić.

## 41. Co to jest forma warunkowa i kiedy jej się używa?

Forma warunkowa (*würde*-Form) składa się z koniunktywu czasu przeszłego czasownika *werden* oraz bezokolicznika (I lub II). Występuje jako forma wa-

runkowa I (Konditional I): *ich würde schreiben* – pisałbym, *ich würde kommen* – przyszedłbym, oraz jako forma warunkowa II (Konditional II: *ich würde geschrieben haben* – byłbym pisał, *ich würde gekommen sein* – byłbym przyszedł).

**Konditional I** używa się, gdy forma trybu przypuszczającego (Konjunktiv I) nie różni się od formy trybu oznajmującego (Indikativ):

- w mowie zależnej:

*Er erzählte mir, seine Eltern wohnten in Deutschland.* → *Er erzählte mir, seine Eltern würden in Deutschland wohnen.* – Powiedział mi, że jego rodzice mieszkają w Niemczech.

- w zdaniach warunkowych:

*Wenn sie regelmäßig trainierte, hätte sie bessere Ergebnisse* → *Wenn sie regelmäßig trainieren würde, hätte sie bessere Ergebnisse.* – Gdyby regularnie trenowała, miałaby lepsze wyniki.

- W pytaniach grzecznościowych:

*Würdest du das für mich tun?* – Czy zrobiłbyś to dla mnie?  
*Würden Sie so gut sein?* – Czy byłby Pan tak dobry?  
*Würden Sie mich bitte begleiten?* – Czy mógłby Pan mi towarzyszyć?

Konditional I używa się ponadto zamiast starych form koniunktywu (występujących jeszcze jedynie w tekstach pisanych). Dotyczy to takich form jak np:

beginnen: *ich begänne* → *ich würde beginnen* – zacząłbym  
finden: *er fände* → *er würde finden* – znalazłby  
werfen: *sie würfen* → *sie würden werfen* – rzuciliby  
helfen: *ich hülfe* → *ich würde helfen* – pomógłbym

W mówionym języku potocznym istnieje generalna tendencja do użycia formy warunkowej I zamiast koniunktywu.

**Konditional II** występuje raczej sporadycznie jako forma zastępcza dla koniunktywu II:

*An deiner Stelle hätte ich das besser gemacht.* → *An deiner Stelle würde ich das besser gemacht haben.* – Na twoim miejscu zrobiłbym to lepiej.  
*Er behauptete, er wäre schneller gelaufen, wenn ...* → *Er behauptete, er würde schneller gelaufen sein, wenn ...* – Twierdził, że pobiegłby szybciej, gdyby ...



## 42. Jak tworzy się formy trybu rozkazującego (Imperativ)?

Ponieważ polecenia wydaje się odbiorcy informacji (osobie lub osobom obecnym), tryb rozkazujący występuje tylko w formie drugiej osoby liczby pojedynczej i liczby mnogiej oraz w tzw. formie grzecznościowej. Tworzą go tylko czasowniki wyrażające czynności (Tätigkeitsverben).

**Formę drugiej osoby liczby pojedynczej** tworzy się z końcówką *-e* dołączoną do rdzenia czasownika według następującej zasady:

- Czasowniki, których rdzeń kończy się spółgłoską *-t* lub *-d*, lub też połączeniem spółgłoska + n, spółgłoska + m mają w trybie rozkazującym zawsze końcówkę *-e*:

*rett-en* → *rett-e ihn!* – ratuj go!  
*red-en* → *red-e lauter!* – mów głośniej!  
*rechn-en* → *rechn-e schneller!* – licz szybciej!  
*atm-en* → *atm-e langsam!* – oddychaj powoli!  
*film-en* → *filme diese Szene!* – sfilmuj tę scenę!

- Czasowniki, które w drugiej osobie liczby pojedynczej wymieniają samogłoskę rdzenną *e/ie*, *e/i*, nigdy nie przybierają końcówki *-e*:

*ich sehe, du siehst* → *sieh dort hin!* – spójrz tam!  
*ich lese, du liest* → *lies lauter!* – czytaj głośniej!  
*ich gebe, du gibst* → *gib mir!* – daj mi!  
*ich esse, du isst* → *iss langsam!* – jedz powoli!

Wyjątek: *ich werde, du wirst* → *werde endlich klug!* – zmądrzej wreszcie!  
*ich bin, du bist* → *sei ruhig!* – bądź spokojny!

- Pozostałe czasowniki mogą wystąpić z końcówką *-e* lub bez końcówki:

*fahren* → *fahr(e)*, *kommen* → *komm(e)*, *sagen* → *sag(e)*, *schreiben* → *schreib(e)* ...

W mówionym języku potocznym przeważają formy bezkońcówkowe.

Czasowniki zakończone w bezokoliczniku na *-eln*, *-ern* (*lächeln*, *mauern*) tracą śródgłosowe *-e*: *lächeln* → *lächle!* – uśmiechnij się!, *mauern* → *maure!* – muruj!

**Formę drugiej osoby liczby mnogiej** tworzy się przez dodanie do rdzenia czasownika końcówki *-(e)t*:

*rett-en* → *rett-et ihn!* – ratujcie go!  
*red-en* → *red-et lauter!* – mówcie głośniej!  
*rechn-en* → *rechn-et schneller!* – liczcie szybciej!

*atm-en* → *atm-et tief!* – oddychajcie głęboko!  
*ess-en* → *ess-t langsam!* – jedzcie powoli!  
*geb-en* → *geb-t schnell!* – dajcie szybko!  
*lächel-n* → *lächel-t freundlich!* – uśmiechnijcie się przyjaźnie!  
*trauer-n* → *trauer-t nicht so!* – nie smućcie się tak!

### Forma grzecznościowa

Tryb rozkazujący formy grzecznościowej brzmi dla liczby pojedynczej i liczby mnogiej:

*reden Sie* – niech Pan / niech Pani mówi! niech Państwo mówią!  
*schreiben Sie* – niech Pan / niech Pani pisze! niech Państwo piszą!

## 43. Jak się tworzy stronę bierną (Passiv) i kiedy ją się stosuje?

Odróżnia się stronę bierną czynności (Vorgangspassiv) i stronę bierną stanu (Zustandspassiv). Stronę bierną czynności tworzy się za pomocą słowa posiłkowego *werden*+Partizip II (stąd także określenie *werden*-Passiv), stronę bierną stanu za pomocą słowa posiłkowego *sein* +Partizip II (stąd nazwa *sein*-Passiv). W poszczególnych czasach odmienia się czasowniki posiłkowe, natomiast formy imiesłowu pozostają niezmienione.

Czas	Vorgangspassiv	Zustandspassiv
Präsens	<i>ich werde gefragt</i>	<i>ich bin gefragt</i>
Präteritum	<i>ich wurde gefragt</i>	<i>ich war gefragt</i>
Perfekt	<i>ich bin gefragt worden</i>	<i>ich bin gefragt gewesen</i>
Plusquamperfekt	<i>ich war gefragt worden</i>	<i>ich war gefragt gewesen</i>
Futur I	<i>ich werde gefragt werden</i>	<i>ich werde gefragt sein</i>
Futur II	<i>ich werde gefragt worden sein</i>	<i>ich werde gefragt gewesen sein</i>

**Vorgangspassiv** wyraża trwający proces: *Das Fenster wird geöffnet.* – Okno jest otwierane (ktoś otwiera okno).

Zdanie w stronie czynnej (Aktiv) można przekształcić w stronę bierną wtedy, gdy orzeczenie zdania czynnego jest czasownikiem przechodnim, a podmiot jest zarazem agensem, to jest osobą (lub zjawiskiem przyrody), która jest wykonawcą czynności, np.:

*Der Lehrer fragt den Schüler.* → *Der Schüler wird (von dem Lehrer) gefragt.*  
*Der Sturm zerbrach die Äste.* → *Die Äste wurden (vom Sturm) zerbrochen.*

Agens jest często pomijany (*Der Schüler wird gefragt; Die Äste wurden zerbrochen*), bo strony biernej stosuje się na ogół wtedy, gdy wykonawca czynności jest nieznan, lub mówiący nie chce go wyrazić. Wyobraźmy sobie taką sytuację: Przychodzisz do biblioteki i prosisz o książkę. Ale książka została przed chwilą wypożyczona i ktoś ją czyta. Bibliotekarka nie wie kto i odpowiada *Es tut mir leid, das Buch wird gerade gelesen* (Przykro mi, książka jest właśnie czytana). Gdyby wiedziała, kto czyta, odpowiedziałaby *Es tut mir leid, Herr Kowalski liest gerade das Buch*.

Stronę bierną utworzyć można także od czasowników nieprzechodnych (które rządzą celownikiem, dopełniaczem lub grupą przyimkową):

<i>Der Lehrer hilft dem Schüler.</i>	–	Nauczyciel pomaga uczniowi.	→	<i>Dem Schüler wird (vom Lehrer) geholfen.</i>
<i>Wir gedachten der Toten.</i>	–	Wspomnieliśmy o zmarłych.	→	<i>Der Toten wurde (von uns) gedacht.</i>
<i>Die Eltern sorgen für die Kinder.</i>	–	Rodzice opiekują się dziećmi.	→	<i>Für die Kinder wird (von den Eltern) gesorgt.</i>

Od niektórych czasowników, które nie tworzą strony biernej, można utworzyć formę strony biernej nieosobowej, np.:

<i>tanzen</i>	→	<i>hier wird getanzt</i>	–	tu się tańczy
<i>rauchen</i>	→	<i>hier wird nicht geraucht</i>	–	tu się nie pali

**Zustandspassiv** wyraża stan będący wynikiem poprzedzającego procesu: Najpierw okno jest otwierane *Das Fenster wird geöffnet* (proces), po czym jest otwarte *Das Fenster ist geöffnet* (stan po procesie).

Zustandspassiv można utworzyć tylko od czasowników przechodnych, które tworzą Vorgangspassiv i mają znaczenie rezultatywne (procesy, po których następuje określony wynik).

<i>Der Brief wird geschrieben</i> (list jest pisany)	→	<i>Der Brief ist geschrieben</i> (list jest napisany)
<i>Das Buch wird gelesen</i> (książka jest czytana)	→	<i>Das Buch ist gelesen</i> (książka jest przeczytana)
<i>Die Tür wird geschlossen</i> (drzwi są zamykane)	→	<i>Die Tür ist geschlossen</i> (drzwi są zamknięte)

**Uwaga:** odpowiednikiem polskiego: *brama jest otwierana* to nie *das Tor ist geöffnet*, lecz *das Tor wird geöffnet*. Niemieckie *das Tor ist geöffnet* (Zustandspassiv!) znaczy ‘brama jest otwarta’ (stan po procesie otwierania).

## 44. Co to jest rzeczownik i czym różni się od innych części mowy?

Rzeczownik jest odmienną częścią mowy wyróżniającą się kategoriami gramatycznymi przypadka, liczby, rodzaju i określoności. Tradycyjnie odróżnia się:

Cztery przypadki: *Nominativ* – mianownik, *Genitiv* – dopełniacz, *Dativ* – celownik, *Akkusativ* – biernik.

Dwie liczby: *Singular* – liczba pojedyncza, *Plural* – liczba mnoga

Trzy rodzaje: *Maskulinum* – rodzaj męski, *Femininum* – rodzaj żeński, *Neutrum* – rodzaj nijaki.

Pod względem określoności odróżnia się rzeczowniki określone (z rodzajnikiem *der, die, das*) i rzeczowniki nieokreślone (z rodzajnikiem *ein, eine, ein*).

## 45. Jak dzieli się rzeczowniki pod względem znaczeniowym?

Biorąc za podstawę podziału znaczenie rzeczowników, można je podzielić na:

- nazwy własne (*Eigennamen*): określenia jednostkowe, imiona i nazwiska a także nazwy geograficzne, np.: *Johann Müller, Gertrud Schulze, Berlin, Sachsen, Deutschland, Amerika, die Oder, der Rhein*.
- rzeczowniki pospolite (*Gattungsnamen*): określenia klas istot żywych lub rzeczy posiadających zespół cech wspólnych, np.: *Hund, Mensch, Bank, Buch, Garten, Wald ...* Pod nazwą *Hund* rozumiemy wszystkie psy (klasę psów) jak i pojedynczego psa. Użycie rzeczownika jako nazwy jednostkowej lub pospolitej zależy od kontekstu. *Dieser Hund heißt Rex* (nazwa jednostkowa); *Der Hund ist ein Säugetier* (nazwa pospolita).

Rzeczowniki pospolite dalej podzielić można na:

- rzeczowniki konkretne (*Konkreta*): określenia zjawisk zmysłowo postrzegalnych, np.: *Baum, Haus, Tisch, Wand ...*
- rzeczowniki abstrakcyjne (*Abstrakta*): określenia dla zjawisk zmysłowo niepostrzegalnych, jak *Friede, Liebe, Klugheit, Seele ...*
- rzeczowniki żywotne (*Lebewesen*): nazwy ludzi, zwierząt i roślin *Mensch, Kind, Katze, Biene, Eiche, Tanne ...*
- rzeczowniki nieżywotne (*Sachnamen*): nazwy rzeczy *Buch, Stuhl, Fenster, Kleid, Wand ...*
- rzeczowniki materiałowe (*Stoffnamen*), np.: *Butter, Bier, Milch, Zucker, Eisen, Gold, Silber, Sand, Schnee, ...*
- rzeczowniki zbiorowe (*Sammelnamen*), np.: *Herde, Gepäck, Möbel, Wild ...*

Klasyfikacja semantyczna rzeczowników nie jest podziałem jednolitym. Z jednej strony wydzielone grupy semantyczne nie wykluczają się wzajemnie i nie mają ostrych granic (te same rzeczowniki mogą należeć równocześnie do kilku wydzielonych grup), z drugiej strony z uwagi na częstą wieloznaczność rzeczowników nie ma możliwości ich jednoznacznego przydzielenia do jednej z wyszczególnionych grup.

## 46. Co to jest przypadek gramatyczny i jak odmienia się rzeczowniki?

Przypadek gramatyczny (Kasus) jest kategorią morfologiczną rzeczownika, która określa jego funkcję w danej wypowiedzi. Odróżnić należy końcówki rzeczownika, które oznaczają przypadki gramatyczne oraz końcówki, które są wskaźnikami liczby mnogiej. Pierwsze wyrażają relacje między wyrazami, drugie natomiast są nosicielami informacji ilościowych. W języku niemieckim przypadek gramatyczny tylko wyjątkowo wyrażany jest przez końcówki rzeczownika. W rozwoju historycznym rzeczowniki utraciły bowiem wiele końcówek wyrażających przypadki, a ich funkcje przejęły rodzajniki i inne wyrazy odmieniające się jak rodzajniki, tzw. wyrazy rodzajnikowe, oraz po części też odmieniające się przymiotniki występujące przed rzeczownikami. Resztki końcówek zachowały się tylko u niektórych rzeczowników i to jedynie w dopełniaczu liczby pojedynczej ( *-(e)s*, *-(e)n* lub *-ens* ) oraz w celowniku liczby mnogiej (*-n*). W pozostałych przypadkach rzeczowniki występują bez końcówek fleksyjnych. Znając formy podstawowe rzeczowników, które są podawane przy hasłach rzeczownikowych w słownikach, można odmienić każdy rzeczownik w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej, stosując się do następujących reguł.

### Dla liczby pojedynczej

**Reguła pierwsza:** Rzeczowniki, które w dopełniaczu liczby pojedynczej mają końcówkę *-(e)s*, w pozostałych przypadkach nie mają żadnych końcówek. Pełna odmiana tych rzeczowników w liczbie pojedynczej jak poniżej:

N. <sup>1</sup>	<i>der Tisch</i>	<i>der Lehrer</i>	<i>das Haus</i>	<i>das Fenster</i>
G.	<i>des Tisch-es</i>	<i>des Lehrer-s</i>	<i>des Haus-es</i>	<i>des Fenster-s</i>
D.	<i>dem Tisch</i>	<i>dem Lehrer</i>	<i>dem Haus</i>	<i>dem Fenster</i>
A.	<i>den Tisch</i>	<i>den Lehrer</i>	<i>das Haus</i>	<i>das Fenster</i>

**Reguła druga:** Rzeczowniki, które w dopełniaczu liczby pojedynczej mają końcówki *-(e)n* lub *-(e)ns*, mają w celowniku i bierniku końcówkę *-(e)n*. Pełna odmiana tych rzeczowników w liczbie pojedynczej przedstawia się następująco:

<sup>1</sup> Skrótów oznaczają: N.= Nominativ, G. = Genitiv, D. = Dativ, A. = Akkusativ

N.	<i>der Student</i>	<i>der Herr</i>	<i>das Herz</i>	<i>der Name</i>
G.	<i>des Student-en</i>	<i>des Herr-n</i>	<i>des Herz-en</i>	<i>des Name-ns</i>
D.	<i>dem Student-en</i>	<i>dem Herr-n</i>	<i>dem Herz-en</i>	<i>dem Name-n</i>
A.	<i>den Student-en</i>	<i>den Herr-n</i>	<i>das Herz<sup>2</sup></i>	<i>den Name-n</i>

**Reguła trzecia:** Rzeczowniki, które w dopełniaczu liczby pojedynczej nie mają żadnej końcówki, nie mają też w innych przypadkach żadnych końcówek. Patrz poniżej!

N.	<i>der Humanismus</i>	<i>die Wand</i>	<i>das Epos</i>
G.	<i>des Humanismus</i>	<i>der Wand</i>	<i>des Epos</i>
D.	<i>dem Humanismus</i>	<i>der Wand</i>	<i>dem Epos</i>
A.	<i>den Humanismus</i>	<i>die Wand</i>	<i>das Epos</i>

### Dla liczby mnogiej:

**Reguła pierwsza:** Rzeczowniki, które w mianowniku liczby mnogiej kończą się głoskami **-l**, **-e**, lub **-r**, otrzymują w celowniku liczby mnogiej końcówkę **-n**. Pełny schemat odmiany tych rzeczowników w liczbie mnogiej wygląda następująco:

N.	<i>die Stiefel</i>	<i>die Tische</i>	<i>die Bücher</i>
G.	<i>der Stiefel</i>	<i>der Tische</i>	<i>der Bücher</i>
D.	<i>den Stiefel-n</i>	<i>den Tische-n</i>	<i>den Bücher-n</i>
A.	<i>die Stiefel</i>	<i>die Tische</i>	<i>die Bücher</i>

**Reguła druga:** Rzeczowniki, które w mianowniku liczby mnogiej kończą się innymi głoskami niż **-l**, **-e**, lub **-r**, nie otrzymują w liczbie mnogiej żadnych końcówek fleksyjnych. Pełny schemat odmiany, jak niżej:

N.	<i>die Autos</i>	<i>die Bären</i>	<i>die Mädchen</i>
G.	<i>der Autos</i>	<i>der Bären</i>	<i>der Mädchen</i>
D.	<i>den Autos</i>	<i>den Bären</i>	<i>den Mädchen</i>
A.	<i>die Autos</i>	<i>die Bären</i>	<i>die Mädchen</i>

Jak widać w powyższych zestawieniach w wielu wypadkach przypadki gramatyczne mają identyczne formy. Powstaje więc kolejne pytanie 47.

## 47. Jak rozpoznać, który to przypadek, gdy formy różnych przypadków są identyczne?

W paradygmatach odmian rzeczownikowych w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej (patrz pytanie 46) zestawiliśmy formy rzeczowników razem z rodzaj-

<sup>2</sup> Przy rzeczownikach rodzaju żeńskiego i nijakiego mianownik i biernik mają identyczne formy.

nikami. Rodzajniki nie informują bowiem tylko o rodzaju (rodzaj męski, żeński lub nijaki), lecz wyrażają także przypadek i liczbę rzeczowników. Czasem jest to informacja dodatkowa (gdy np. w dopełniaczu *d-es Tisch-es* przypadek wyrażony jest przez końcówkę rzeczownika i dodatkowo przez końcówkę rodzajnika), najczęściej jednak rodzajnik jest jedynym wykładnikiem przypadku. Może się jednak zdarzyć, że taki sam rodzajnik występuje w dwóch różnych przypadkach. Identyczne formy mają np.: mianownik i biernik liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich i nijakich (kto, co? *die Mutter, das Kind*; kogo, co? *die Mutter, das Kind*), dopełniacz i celownik rzeczowników żeńskich (kogo czego? *der Mutter*, komu czemu? *der Mutter*), a także rzeczowniki wszystkich rodzajów w mianowniku i bierniku liczby mnogiej (kto, co? *die Männer, die Frauen, die Kinder*; kogo, co? *die Männer, die Frauen, die Kinder*).

Otóż przypadek gramatyczny, który informuje o relacjach między wyrazami wypowiedzi, można wyrazić:

- morfologicznie za pomocą końcówek rzeczowników lub rodzajników;
- syntaktycznie (składniowo) za pomocą szyku wyrazów;
- leksykalnie za pomocą przyimków.

Gdy formy dwóch przypadków są takie same, identyfikacja przypadku następuje na płaszczyźnie syntaktycznej. Przy identyczności form mianownika i biernika (Nom. *die Mutter* /Akk. *die Mutter*) różnicowanie to odbywa się według zasady: rzeczownik przed orzeczeniem = mianownik (podmiot), rzeczownik po orzeczeniu = biernik (dopełnienie), np.:

*Die Mutter liebt die Tochter* – matka kocha córkę

*Die Tochter liebt die Mutter* – córka kocha matkę

Natomiast, gdy dopełniacz i celownik mają takie same formy (Gen. *der Mutter* / Dat. *der Mutter*), obowiązuje zasada: rzeczownik za rzeczownikiem = dopełniacz (przydawka), rzeczownik za czasownikiem = celownik (dopełnienie), np.:

*Das Kleid der Mutter* – sukienka matki

*Er schenkt der Mutter* – daruje matce

Wyrażenie przypadku gramatycznego możliwe jest także leksykalnie za pomocą przyimka. We współczesnym języku mówionym forma dopełniacza (*des Freundes*) jest powszechnie zastępowana grupą przyimkową (*von dem Freund*). Współczesny uczeń niemiecki nie zapyta swojego kolegi słowami *wessen Buch ist das?* (czyja to książka?), lecz *von wem ist das Buch?* I otrzymuje odpowiedź *das ist das Buch von meinem Freund*.



## 48. Jak wyraża się liczbę mnogą rzeczowników?

Kategoria gramatyczna liczby informuje o ilości desygnatów wyrażanych przez morfem rzeczownikowy w opozycji „jeden” (Singular) do „więcej niż jeden” (Plural). Do oznaczenia liczby mnogiej służą:

- końcówki rzeczownika *-e, -er, -en, -s*: *Tag: Tag-e* ‘dni’, *Kind: Kind-er* ‘dzieci’, *Frau: Frau-en* ‘kobiety’, *Auto: Auto-s* ‘samochody’
- końcówki + przegłos: *Bank: Bänk-e* ‘ławki’, *Baum: Bäum-e* ‘drzewa’, *Wald: Wälder* ‘lasy’, *Huhn: Hühn-er* ‘kury’
- sam przegłos: *Vater: Väter* ‘ojcowie’, *Bruder: Brüder* ‘bracia’, *Tochter: Töchter* ‘córki’
- rodzajnik (przy braku końcówki i przegłosu): *der Koffer: die Koffer* ‘walizki’, *der Schlüssel: die Schlüssel* ‘klucze’, *das Mädchen: die Mädchen* ‘dziewczynki’.

Nie istnieje żadna reguła, która określiłaby, za pomocą jakich końcówek poszczególne rzeczowniki wyrażają liczbę mnogą. Decydujący jest zwyczaj społeczny.

Na przykład wszystkie poniższe przykłady są nazwami ptaków, ale każda z inną końcówką w liczbie mnogiej:

die Amsel	‘kos’	→	die Amsel- <b>n</b> ,
der Spatz	‘wróbel’	→	die Spatz- <b>en</b> ,
der Habicht	‘jastrząb’	→	die Habicht- <b>e</b> ,
der Schwan	‘łabędź’	→	die Schwän- <b>e</b> ,
das Huhn	‘kura’	→	die Hühn- <b>er</b> ,
der Uhu	‘puchacz’	→	die Uhu- <b>s</b> ,
der Adler	‘orzeł’	→	die Adler- .

W tej sytuacji uczący się języka niemieckiego nie ma innego wyjścia, jak opanować słówka każdorazowo łącznie z formą liczby mnogiej.

Ponieważ kategoria liczby ma związek z ilością desygnatów, odmieniane przez liczby są tylko nazwy przedmiotów (osób) policzalnych. Natomiast nazwy przedmiotów niepoliczalnych, jak nazwy substancji (*das Mehl* ‘mąka’, *die Milch* ‘mleko’, *der Sand* ‘piasek’, *das Gold* ‘złoto’) lub nazwy cech i stanów (*die Liebe* ‘miłość’, *die Trägheit* ‘lenistwo’, *die Wut* ‘złość’) nie podlegają odmianie przez liczby, gdyż ich znaczenie wyklucza występowanie jako zbiór ‘więcej niż jeden’.

Wyrazy pochodzenia obcego wykazują różne stopnie integracji (przystosowania do reguł języka niemieckiego) i występują w liczbie mnogiej zarówno z końcówkami rodzimymi, jak i obcymi, np.: *der Atlas* ‘atlas’: *die Atlasse / die Atlanten*; *der Famulus* ‘sługa’: *die Famulusse / die Famuli*; *der Index* ‘indeks’: *die Indexe / die Indizes*; *das Komma* ‘przecinek’: *die Kommas / die Kommata*; *das Tempo* ‘tempo’: *die Tempos / die Tempji*; *das Thema* ‘temat’: *die Themen /die Themata*.

Rzeczowniki rodzime z różnymi rodzajnikami i końcówkami liczby mnogiej mają na ogół różne znaczenia:



np.:	<i>der Band / die Bände</i> ‘tom’	<i>das Band / die Bänder</i> ‘wstążka’
	<i>die Bank / die Bänke</i> ‘ławka’	<i>die Bank / die Banken</i> ‘bank’
	<i>der Heide / die Heiden</i> ‘poganin’	<i>die Heide / die Heiden</i> ‘wrzosowisko’
	<i>der Kiefer / die Kiefer</i> ‘szczeka’	<i>die Kiefer / die Kiefern</i> ‘sosna’
	<i>der Leiter / die Leiter</i> ‘kierownik’	<i>die Leiter / die Leitern</i> ‘drabina’
	<i>die Mutter / die Mütter</i> ‘matka’	<i>die Mutter / die Muttern</i> ‘nakrętka’
	<i>der Tor / die Tore</i> ‘głupiec’	<i>das Tor / die Tore</i> ‘brama’
	<i>der Weise / die Weisen</i> ‘mędrzec’	<i>die Weise / die Weisen</i> ‘sposób’
	<i>das Wort / die Wörter</i> ‘słowo’	<i>das Wort / die Worte</i> ‘wyraz’

## 49. Co to są rzeczowniki singularia tantum i pluralia tantum?

Istnieją rzeczowniki, które nie mają form liczby mnogiej oraz takie, które występują tylko w liczbie mnogiej.

**Singularia tantum** (liczba poj. Singulare tantum) to rzeczowniki, które występują tylko w liczbie pojedynczej. Są to:

- nazwy materiałów: *das Kupfer* ‘miedź’, *der Schwefel* ‘siarka’, *das Silber* ‘srebro’, *der Zucker* ‘cukier’, *die Milch* ‘mleko’, *das Mehl* ‘mąka’, ...
- nazwy zbiorowe: *die Bauernschaft* ‘chłopstwo’, *die Menschheit* ‘ludzkosc’, *die Jugend* ‘młodzież’, *das Laub* ‘listowie’, *das Geflügel* ‘ptactwo’, *das Getreide* ‘zboże’, ...
- nazwy zdarzeń: *das Gelächter* ‘śmiech’, *die Verzweiflung* ‘rozpacz’, *das Singen* ‘śpiewanie’, *das Schreiben* ‘pisanie’, ...
- nazwy cech i stanów: *die Tapferkeit* ‘bohaterstwo’, *die Geduld* ‘cierpliwość’, *die Trägheit* ‘lenistwo’, *die Ruhe* ‘spokój’, *das Vertrauen* ‘zaufanie’, ...
- unikatowe nazwy własne: *der Rhein*, *die Oder*, *die Tatra*, *Bayern*, *England*, *Kolumbus*, *Aristoteles*, *Johannes Paul II.*, ...

Dla wyrażenia rodzajów materiałów można od niektórych nazw utworzyć formy liczby mnogiej w postaci *das Kupfer / die Kupferarten*, *das Getreide / die Getreidearten* itp.

Niemieckim rzeczownikom singularia tantum odpowiadają w języku polskim na ogół także singularia tantum.

### **Pluralia tantum** (liczba pojed. Plurale tantum)

Pluralia tantum to rzeczowniki, które występują tylko w liczbie mnogiej. W porównaniu z językiem polskim odróżnić można:

- pluralia tantum niemieckie, którym również w języku polskim odpowiadają pluralia tantum, np.: *die Alimente* ‘alimenty’, *die Leute* ‘ludzie’, *die Finanzen* ‘finanse’, *die Ferien* ‘wakacje’, *die Spirituosen* ‘spiritualia’,

*die Textilien* ‘tekstylia’, a także nazwy własne: *die Alpen* ‘Alpy’, *die Karpaten* ‘Karpaty’, *die Niederlande* ‘Niderlandy’, ...

- pluralia tantum polskie, którym w języku niemieckim odpowiadają rzeczowniki w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej np.: drzwi: *die Tür / die Türen*, nożyczki: *die Schere / die Scheren*, mydliny: *die Lauge / die Laugen*, sanie: *der Schlitten / die Schlitten*, skrzypce: *die Geige / die Geigen*, spodnie: *die Hose / die Hosen*, usta: *der Mund / die Münder*, ...

## **50. Czym różni się rodzaj gramatyczny od rodzaju naturalnego?**

Rodzaj gramatyczny jest kategorią rzeczownika wyrażaną przez rodzajnik *der* (rodzaj męski – Maskulinum), *die* (rodzaj żeński – Femininum) oraz *das* (rodzaj nijaki – Neutrum). Rodzaj gramatyczny zależy od zwyczaju społecznego. Nie ma żadnego powodu, że np. w języku polskim *rzeka* lub *szafa* są rodzaju żeńskiego, a w języku niemieckim rodzaju męskiego (*der Fluss*, *der Schrank*). Zbieżność rodzajów w obu językach jest kwestią czystego przypadku.

Od rodzaju gramatycznego odróżnić należy rodzaj naturalny, który jest kategorią semantyczną i dotyczy ludzi i niektórych zwierząt (*der Vater* ‘ojciec’, *die Mutter* ‘matka’, *der Bruder* ‘brat’, *die Schwester* ‘siostra’, *der Onkel* ‘wujek’, *die Tante* ‘ciocia’. Ale i tu nie ma konsekwencji, bo chociaż *die Frau* jest rodzaju żeńskiego, to *das Weib*, *das Mädchen*, które niewątpliwie są kobietami, są gramatycznie rodzaju nijakiego.

Przy nazwach zwierząt zgodność rodzaju naturalnego z rodzajem gramatycznym występuje jedynie u zwierząt z widocznymi cechami płciowymi, jak np.: *der Hengst* ‘ogier’ / *die Stute* ‘kobyła’, *der Bulle* ‘byk’ / *die Kuh* ‘krowa’, *der Bock* ‘koziół’ / *die Ziege* ‘koza’, *der Hahn* ‘kogut’ / *die Henne* ‘kura’.

Gdy zróżnicowanie rodzaju naturalnego zwierząt nie jest dla mówiącego istotne, używa się nazw rodzaju nijakiego: *das Pferd* (*der Hengst / die Stute*), *das Rind* (*der Bulle / die Kuh*), *das Reh* (*der Bock / die Ricke*).

Przy nazwach zwierząt bez widocznych cech płciowych rodzaj gramatyczny zależy od zwyczaju społecznego, np.: *der Igel* ‘jeż’, *der Karpfen* ‘karp’, *die Maus* ‘mysz’, *die Otter* ‘wydra’, *das Eichhorn* ‘wiewiórka’, *das Wiesel* ‘łasica’.

## **51. Czy istnieją reguły określające rodzaj gramatyczny rzeczowników?**

W odniesieniu do reguł dotyczących rodzaju gramatycznego znajdujących się w niektórych gramatykach niemieckich należy zachować ostrożność, gdyż często

istnieją wyjątki od tych reguł, które stawiają je pod znakiem zapytania. Niektóre cechy formalne rzeczowników mogą jednak wskazywać na ich rodzaj gramatyczny.

**rodzaju męskiego** są rzeczowniki:

- odczasownikowe, zakończone na *-er*: *der Lehrer* ‘nauczyciel’, *der Sänger* ‘śpiewak’, *der Anhänger* ‘przyczepa’, *der Bohrer* ‘świder’, *der Schalter* ‘włącznik’, *der Rechner* ‘komputer’, *der Staubsauger* ‘odkurzacz’, ...
- zakończone na *-ling*: *der Abkömmling* ‘potomek’, *der Bückling* ‘pikling’, *der Feigling* ‘tchórz’, *der Frühling* ‘wiosna’, *der Lehrling* ‘uczeń’, *der Zwilling* ‘bliźniak’.

**rodzaju żeńskiego** są rzeczowniki:

- zakończone na: *-heit, -keit, -schaft*: *die Gesundheit* ‘zdrowie’, *die Schönheit* ‘piękno’, *die Geschwindigkeit* ‘szybkość’, *die Fähigkeit* ‘zdolność’, *die Freundschaft* ‘przyjaźń’, *die Mannschaft* ‘drużyna’,
- zakończone na: *-ung, -ei*: *die Hoffnung* ‘nadzieja’, *die Beschreibung* ‘opis’, *die Bäckerei* ‘piekarnia’, *die Träumerei* ‘marzenie’, *die Schweinerei* ‘świństwo’,
- nazwy osób i zwierząt utworzone od rzeczowników męskich za pomocą końcówki *-in*: *die Lehrerin* ‘nauczycielka’, *die Direktorin* ‘dyrektorka’, *die Hündin* ‘suka’, *die Löwin* ‘lwica’.

**rodzaju nijakiego** są rzeczowniki:

- zdrobnienia z końcówką *-chen* lub *-lein*: *das Tischchen* ‘stolik’, *das Käzchen* ‘kotek’, *das Entlein* ‘kaczętko’, *das Rehlein* ‘sarniátko’,
- z przedrostkiem *ge-* i końcówką *-e*: *das Gebäude* ‘budynek’, *das Gemüse* ‘jarzyna’, *das Getöse* ‘hałas’, *das Getreide* ‘zboże’,
- utworzone od bezokoliczników: *das Lachen* ‘śmiech’, *das Schreiben* ‘pisanie, pismo’, *das Rennen* ‘bieganie, bieg’.

Również znaczenie niektórych wyrazów może wskazywać na ich rodzaj gramatyczny:

**rodzaju męskiego** są:

- nazwy samochodów i pociągów: *der Mercedes*, *der Audi*, *der Toyota*, *der BMW*, *der VW*, *der Intercity*, *der Helvetius*, *der Balkanexpress*,
- nazwy stron świata i pór roku: *der Osten* ‘wschód’, *der Westen* ‘zachód’, *der Süden* ‘południe’, *der Norden* ‘północ’, *der Frühling* ‘wiosna’, *der Sommer* ‘lato’, *der Herbst* ‘jesień’, *der Winter* ‘zima’,
- nazwy miesięcy i dni tygodnia: *der Januar* ‘styczeń’, *der Februar* ‘luty’, *der März* ‘marzec’ ..., *der Sonntag* ‘niedziela’, *der Montag* ‘poniedziałek’, *der Dienstag* ‘wtorek’, ...
- nazwy napojów alkoholowych: *der Brandy* ‘brandy’, *der Kognak* ‘koniak’, *der Korn* ‘żytniówka’, *der Sekt* ‘szampan’ *der Wein* ‘wino’, *der*

*Wodka* ‘wódka’, (ale: *das Bier* ‘piwo’. Według Niemców piwo nie jest napojem alkoholowym!),

- nazwy kaw i herbat: *der Arabica*, *der Hochland*, *der Darjeeling*,
- nazwy minerałów i skał: *der Basalt* ‘bazalt’, *der Granit* ‘granit’, *der Marmor* ‘marmur’, *der Quarz* ‘kwarc’, *der Ton* ‘gлина’.

**Rodzaju żeńskiego są:**

- nazwy drzew: *die Buche* ‘buk’, *die Eiche* ‘dąb’, *die Fichte* ‘świerk’, *die Kiefer* ‘sosna’, *die Tanne* ‘jodła’, *die Linde* ‘lipa’ (ale: *der Ahorn* ‘klon’),
- nazwy motocykli: *die BMW*, *die Honda*, *die Kawasaki*, *die MZ*,
- nazwy okrętów i samolotów: *die Bismarck*, *die Titanik*, *die Queen Mary*, *die Landshut*,
- nazwy papierosów i cygar: *die Brasil*, *die Havana*, *die Lucky Strike*, *die Malboro*,
- nazwy liczb: *die Eins* ‘jedyńka’, *die Fünf* ‘piątka’, *die Zehn* ‘dziesiątka’.

**Rodzaju nijakiego są:**

- nazwy liter: *das A*, *das Z*, *das Alpha und Omega*,
- nazwy nut: *das hohe C*, *das Cis*, *das a-Dur*, *das g-Mol*,
- nazwy hoteli kawiarni i kin: *das (Hotel) Continental*, *das (Café) Bohème*, *das (Kino) Astria*,
- nazwy kolorów; *das Grün* ‘zieleń’, *das Rot* ‘czerwień’ *das Weiß* ‘biel’,
- nazwy miejscowości z przydawką: *das schöne Paris*, *das alte Krakau*, *das interessante London*,
- nazwy wysp: *das sonnige Malta*, *das felsige Rügen*, *das schöne Mallorca*,
- nazwy kontynentów: *das alte Europa*, *das weite Asien*, *das heiße Afrika*,

## 52. Jak odmieniają się rodzajniki?

Odróżnia się rodzajniki określone (*der, die, das*), i rodzajniki nieokreślone (*ein, eine, ein*). Odmieniają się według przypadków, rodzajów i liczb jak w następującym zestawieniu.

Rodzajnik określony		
	Singular	Plural
N.	<i>der die das</i>	<i>die</i>
G.	<i>des der des</i>	<i>der</i>
D.	<i>dem der dem</i>	<i>den</i>
A.	<i>den die das</i>	<i>die</i>

Rodzajnik nieokreślony		
	Singular	Plural
N.	<i>ein eine ein</i>	–
G.	<i>eines einer eines</i>	–
D.	<i>einem einer einem</i>	–
A.	<i>einen eine ein</i>	–

Rodzajniki tworzą z niektórymi przyimkami formy połączone, np.:

*an + dem = am* (*Wir wohnen am Wald* – Mieszkamy przy lesie)

*an + das* = *ans* (*Sie fahren ans Meer* – Jadą nad morze)  
*in + dem* = *im* (*Er arbeitet im Büro* – Pracuje w biurze)  
*in + das* = *ins* (*Er geht ins Büro* – Idzie do biura)  
*zu + dem* = *zum* (*Sie geht zum Arzt* – Idzie do lekarza)  
*zu + der* = *zur* (*Er fährt zur Tante* – Jedzie do cioci)

## 53. Kiedy używa się rodzajnika określonego?

Rodzajnik określony *der, die, das* lub jego formy odmienne występują przed rzeczownikiem,

- gdy przedmiot (osoba, sprawa), który wyraża rzeczownik, jest dla użytkowników języka znany. Przedmiot (osoba, sprawa), o którym mowa, może podczas rozmowy znajdować się w pobliżu lub mógł też być wspomniany uprzednio:

*Siehst du **den** Mann dort hinter dem Zaun?* – Czy widzisz tego mężczyznę tam za płotem?

*Ein Hund lief über die Straße. **Der** Hund humpelte auf einem Bein.* – (Jakiś) pies przebiegł przez ulicę. Ten pies (teraz już znany, bo o nim była wcześniej mowa) kulał na jedną nogę.

- gdy rzeczownik występuje z bliższym określeniem, przydawką lub zdaniem przydawkowym: ***das** beschädigte Auto* – uszkodzony samochód; ***das** Auto des Vaters* – samochód ojca; ***das** Auto, das einen Unfall hatte* – samochód, który miał wypadek.
- gdy rzeczownik wyraża przedmioty (osoby, zjawiska) unikatowe, występujące tylko w jednym egzemplarzu: ***die** Sonne* ‘słońce’, ***die** Erde* ‘ziemia’, ***der** Himmel* ‘niebo’, ***der** Papst* ‘papież’, ***das** Mittelalter* ‘średniowiecze’, ***der** Deutsche Bundestag* ‘Parlament Niemiecki’, ***der** Breslauer Dom* ‘Katedra Wrocławska’, ***die** Chinesische Mauer* ‘Mur Chiński’.
- gdy przedmioty (osoby, zjawiska) nieunikatowe występują w danym środowisku pojedynczo, np.: szkoła w danej wsi, ksiądz w danej parafii, itp.:

*Die Kinder sind in **der** Schule* – Dzieci są w szkole (wszyscy wiedzą, o jaką szkołę chodzi),

*Heute kommt **der** Pfarrer* – Dzisiaj przyjdzie ksiądz (jest tylko jeden w parafii).

- gdy rzeczownik odnosi się do klasy przedmiotów:

***Der** Hund ist ein Säugetier* – pies jest ssakiem (wszystkie psy są ssakami)

- Die Tanne ist ein Nadelbaum* – jodła jest drzewem iglastym (wszystkie jodły)
- Der Mensch ist sterblich* – człowiek jest śmiertelny (wszyscy ludzie).

- w utartych zwrotach i przysłowiaach:  
*die erste Geige spielen* – grać pierwsze skrzypce; *den Kopf verlieren* – stracić głowę; *beim* (=bei dem) *Wort nehmen* – wziąć za słowo; *ans* (=an das) *Licht kommen* – ujrzeć światło dzienne; *die Dinge beim* (=bei dem) *Namen nennen* – nazwać rzeczy po imieniu; *den Stier bei den Hörnern packen* – chwycić byka za rogi; *die Beine unter die Arme nehmen* – wziąć nogi za pas.

## 54. Kiedy używa się rodzajnika nieokreślonego?

Użycie rodzajnika nieokreślonego *ein, eine, ein* oznacza, że chodzi o przedmiot (osobę, sprawę) pojedynczy, wydzielony z większej ilości. Rodzajnik ten powstał z liczebnika ‘jeden’, i dlatego nie ma liczby mnogiej.

Rodzajnik nieokreślony *ein, eine, ein* lub jego formy odmienne występują przed rzeczownikiem,

- gdy przedmiot (osoba, sprawa), który wyraża rzeczownik, jest dla użytkowników języka nieznanym lub gdy słyszą o nim po raz pierwszy:

*Ein Fremder ist im Hotel abgestiegen.* – Obcy (bliżej nieznanym) zatrzymał się w hotelu.

*Ein junger Mann hat nach Ihnen gefragt.* – Jakiś młody mężczyzna pytał o Panią.

*Es kam zu einem Verkehrsunfall.* – Doszło do wypadku drogowego (słyszę o nim po raz pierwszy).

- gdy identyfikacja przedmiotu (jego bliższe określenie) nie jest dla mówiących ważne:

*Er ging in eine Kneipe und hat ein Bier getrunken.* – Poszedł do (jakieś) knajpy i wypił piwo.

*Es war einmal ein König. Er wohnte in einem Schloss.* – Był sobie król, mieszkał w (jakimś) zamku.

- gdy rzeczownik odnosi się do całego gatunku i wypowiedź dotyczy każdego przedmiotu (każdej osoby) gatunku:

*Ein Junge weint nicht.* – Chłopcy nie płaczą (żaden chłopak nie płacze).

*Ein Lehrer muss auch streng sein.* – Nauczyciel musi być wymagający (każdy nauczyciel).

- w utartych zwrotach i przysłowiaach:

*Aus einer Mücke einen Elefanten machen* – zrobić z komara słonia;

*eine gute Nase für etwas haben* – mieć nosa do czegoś;

*arm sein wie eine Kirchmaus* – być biedny jak mysz kościelna;

*Früh übt sich, wer ein Meister werden will.* – Za młodu uczy się, kto chce zostać mistrzem.

*Wer andern eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.* – Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada.

## 55. Kiedy występuje rodzajnik zerowy?

Określenia ‘rodzajnik zerowy’ używa się, gdy rzeczownik występuje bez rodzajnika. Brak rodzajnika w opozycji do czegoś może jednak coś wyrazić, np.: brak rodzajnika w liczbie mnogiej, w opozycji do rodzajnika *ein, eine, ein* w liczbie pojedynczej, wyraża nieokreśloność osób lub rzeczy, por.

*ein Mann:* – *Männer* = jakiś mężczyzna: jacyś mężczyźni

*eine Frau:* – *Frauen* = jakaś kobieta: jakieś kobiety

*ein Kind:* – *Kinder* = jakieś dziecko: jakieś dzieci

Brak rodzajnika przed rzeczownikiem w liczbie mnogiej występuje:

- jako odpowiednik rodzajnika *ein, eine, ein* w liczbie mnogiej:

*Das ist ein Buch: das sind Bücher* – To jest (jakaś) książka: to są (jakiś) książki.

- gdy przedmioty (osoby, sprawy), który wyraża rzeczownik, są dla użytkowników języka nieznane lub gdy słyszą o nich po raz pierwszy:

*Sie hat Bücher gekauft* – kupiła (jakiś) książki.

*Wir haben schon Störche gesehen.* – Widzieliśmy już bociany.

- gdy rzeczowniki występujące tylko w liczbie pojedynczej są nazwami materiałów:

*Das ist Sand.* – To jest piasek. *Dieses Brot ist aus Roggenmehl.* – Ten chleb jest z mąki żytniej. *Sie trinkt immer Kaffee mit Zucker und Milch.* – Ona zawsze pije kawę z cukrem i mlekiem.



- gdy rzeczownik (w liczbie pojedynczej lub mnogiej) występuje w funkcji orzecznika:

*Mein Freund ist Lehrer / er arbeitet als Lehrer.* – Mój kolega jest nauczycielem / pracuje jako nauczyciel. *Alle meine Freunde sind Lehrer / sie arbeiten als Lehrer* – Wszyscy moi koledzy są nauczycielami / pracują jako nauczyciele.

- gdy rzeczownik odnosi się do całego gatunku, wypowiedź dotyczy każdego przedmiotu (każdej osoby) gatunku:

*Menschen brauchen Nahrung, Kleidung und ein Dach überm Kopf.* – Ludzie (wszyscy ludzie) potrzebują żywności, odzienia i dachu nad głową.

- gdy rzeczownik jest nazwą osobową lub geograficzną:

*Peter wohnt in Paris.* – Piotr mieszka w Paryżu. *Helga fährt nach Warschau.* – Helga jedzie do Warszawy. *Warschau ist die Hauptstadt von Polen.* – Warszawa jest stolicą Polski.

**Uwaga!** Nazwy niektórych krajów i gór występują zawsze z rodzajnikiem określonym: *der Irak, der Iran, der Kongo, der Sudan; die Schweiz, die Slowakei, die Türkei, die Ukraine, die Niederlande, die USA; der Ural, der Taunus, die Hohe Tatra, die Alpen, das Matterhorn, die Zugspitze.*

- w tytułach gazet jako skróty nazw z rodzajnikiem:

<i>Staatspräsident empfangen</i>	– Prezydent przyjął ministra spraw zagranicznych
<i>Außenminister</i>	
<i>Vorsitzender erkrankt, Sitzung verschoben</i>	– Przewodniczący zachorował, posiedzenie odwołane.

- w utartych zwrotach i przysłowiach:

<i>in Not geraten</i>	– popaść w biedę,
<i>zu Ende bringen</i>	– doprowadzić do końca,
<i>Geduld haben</i>	– być cierpliwym,
<i>er hat Pech gehabt</i>	– miał pecha,
<i>Müßiggang ist aller Laster Anfang</i>	– Próżniactwo początkiem wszelkiego złego.

## 56. Co to są wyrazy rodzajnikowe?

Wyrazami rodzajnikowymi (Artikelwörter) nazywamy zaimki występujące (podobnie jak rodzajniki) przed rzeczownikami. Większość z nich odmienia się jak



rodzajniki. Mają wtedy wpływ na odmianę przymiotników po nich występujących. W szczególności są to:

- zaimki wskazujące i pytające: *dieser, diese, dieses; derselbe, dieselbe dasselbe; jener, jene, jenes; solcher, solche, solches; ein solcher, eine solche, ein solches; welcher, welche, welches;*
- zaimki dzierżawcze: *mein, meine, mein; dein, deine, dein; sein, seine, sein; ihr, ihre, ihr; unser, uns(e)re, unser; euer, eure, euer;*
- zaimek nieokreślony: *kein, keine kein; irgend ein, irgend eine, irgend ein; jeder, jede, jedes; mancher, manche, manches; alle, einige, etliche, mehrere.*

Przykłady:

<i>dieser Mann</i>	– ten mężczyzna
<i>diese Frau</i>	– ta kobieta
<i>dieses Kind</i>	– to dziecko
<i>welcher Mann</i>	– który mężczyzna
<i>welche Frau</i>	– która kobieta
<i>welches Kind</i>	– które dziecko
<i>mein Vater</i>	– mój ojciec
<i>meine Mutter</i>	– moja matka
<i>mein Kind</i>	– moje dziecko
<i>unser Bruder</i>	– nasz brat
<i>uns(e)re Schwester</i>	– nasza siostra
<i>unser Kind</i>	– nasze dziecko
<i>kein Vater</i>	– żaden ojciec
<i>keine Mutter</i>	– żadna matka
<i>kein Kind</i>	– żadne dziecko
<i>jeder Mann, jede Frau, jedes Kind</i>	– każdy mężczyzna, każda kobieta, każde dziecko
<i>alle Tische, Bänke, Hefte</i>	– wszystkie stoły, ławki, zeszyty
<i>einige Schüler, Schülerinnen, Kinder</i>	– kilku uczniów, kilka uczennic kilkoro dzieci

## 57. Co to są przymiotniki i jakie pełnią funkcje?

Przymiotniki to nazwy właściwości (cech). Występują w trzech funkcjach:

- jako przydawka przymiotnik zawęża zakres znaczenia rzeczownika, przed którym się znajduje (*der alte Hund* ‘stary pies’, *ein großes Haus* ‘duży dom’),
- jako orzecznik tworzy razem z łącznikiem *ist* orzeczenie zdania (*der Hund ist alt* ‘pies jest stary’, *das Haus ist groß* ‘dom jest duży’),

- jako przysłówek jest bliższym określeniem czasownika (*sie zeichnet schön* ‘ona pięknie rysuje’, *er singt leise* ‘on śpiewa cicho’).

W funkcji przydawkowej przymiotnik odmienia się przez przypadki, liczby i rodzaje dostosowując swoje formy do przypadku, liczby i rodzaju rzeczownika, przy którym występuje. Natomiast w funkcji orzecznika lub przysłówka przymiotnik nie przybiera końcówek. Pod tym względem przymiotniki niemieckie różnią się od przymiotników polskich, które jako orzeczniki lub przysłówka przybierają odpowiednie końcówki (*jest piękna, śpiewa pięknie*).

W funkcji przymiotnikowej występują także imiesłów I i imiesłów II (*das lesende Mädchen* ‘czytająca dziewczyna’, *das gelesene Buch* ‘przeczytana książka’).

Uwaga! Niektóre przymiotniki są nieodmienne. Należą do nich: *lila, rosa, prima, klasse* i in. (*ein rosa Kleid* ‘różowa sukienka’, *ein klasse Mann* ‘mężczyzna z klasą’). W mowie potocznej spotkać można jednak formy odmienne jak: *ein rosanes Kleid, die lilanen Blumen* ‘kwiaty w kolorze lila’.

## 58. Jak odmieniają się przymiotniki?

Przymiotniki odmieniają się przez przypadki (liczby i rodzaje) tylko w funkcji przydawkowej, dostosowując swoje formy do rzeczownika, przed którym występują. Zależnie od otoczenia przybierać mogą dwa zespoły końcówek:

- końcówki mocne (kończówki zaimka *dies-er*), które wyrażają przypadek, liczbę i rodzaj gramatyczny,
- końcówki słabe (neutralne), które tych informacji nie wyrażają. Są to końcówki *-e* w mianowniku rodzaju męskiego oraz w mianowniku i bierniku rodzaju żeńskiego i nijakiego liczby pojedynczej, oraz końcówka *-en* we wszystkich pozostałych przypadkach.

Odmiana zaimka *dieser* (kończówki mocne)

	rodz. męski	rodz. żeński	rodz. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>dies-er</i>	<i>dies-e</i>	<i>dies-es</i>	<i>dies-e</i>
G.	<i>dies-es</i>	<i>dies-er</i>	<i>dies-es</i>	<i>dies-er</i>
D.	<i>dies-em</i>	<i>dies-er</i>	<i>dies-em</i>	<i>dies-en</i>
A.	<i>dies-en</i>	<i>dies-e</i>	<i>dies-es</i>	<i>dies-e</i>

Zasady regulujące występowanie końcówek mocnych lub słabych brzmią:

### Zasada pierwsza

Jeżeli w grupie przymiotnikowej (która składa się z rodzajnika lub jego braku, przymiotnika i rzeczownika) przypadek, liczba i rodzaj gramatyczny **nie są wyrażone** ani na początku grupy (przez rodzajnik lub zaimek), ani na końcu grupy (przez końcówkę rzeczownika), to funkcję tę spełnia przymiotnik i przyjmuje **kończówki mocne**.

## Zasada druga

Jeżeli natomiast w grupie przymiotnikowej przypadek, liczba i rodzaj gramatyczny są **wyrażone** na początku grupy albo/i na końcu grupy, to nie musi tego wyrażać przymiotnik i przyjmuje **końcówki słabe** (neutralne).

Pożytek z tak opisanej odmiany przymiotników dla uczącego się języka niemieckiego jest oczywisty. Zamiast trzech tradycyjnych typów odmian (odmiany mocnej, słabej i mieszanej) uczący się otrzymuje tu jedną regułę (druga jest negatywnym sformułowaniem reguły pierwszej), która obejmuje wszystkie tradycyjne typy odmian wraz z wyjątkami.

Dla ilustracji działania powyższych reguł zestawiono poniżej przykłady przymiotnika po rodzajniku określonym *der, die, das*, oraz po rodzajniku nieokreślonym *ein, eine, ein*.

Liczba pojedyncza z rodzajnikiem określonym

	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
N. <sup>3</sup>	<i>der große Tisch</i>	<i>die große Bank</i>	<i>das große Haus</i>
G.	<i>des großen Tisches</i>	<i>der großen Bank</i>	<i>des großen Hauses</i>
D.	<i>dem großen Tisch</i>	<i>der großen Bank</i>	<i>dem großen Haus</i>
A.	<i>den großen Tisch</i>	<i>die große Bank</i>	<i>das große Haus</i>

Liczba mnoga z rodzajnikiem określonym

	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
N.	<i>die großen Tische</i>	<i>die großen Bänke</i>	<i>die großen Häuser</i>
G.	<i>der großen Tische</i>	<i>der großen Bänke</i>	<i>der großen Häuser</i>
D.	<i>den großen Tischen</i>	<i>den großen Bänken</i>	<i>den großen Häusern</i>
A.	<i>die großen Tische</i>	<i>die großen Bänke</i>	<i>die großen Häuser</i>

Liczba pojedyncza z rodzajnikiem nieokreślonym

	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
N.	<i>ein großer Tisch</i>	<i>eine große Bank</i>	<i>ein großes Haus</i>
G.	<i>eines großen Tisches</i>	<i>einer großen Bank</i>	<i>eines großen Hauses</i>
D.	<i>einem großen Tisch</i>	<i>einer großen Bank</i>	<i>einem großen Haus</i>
A.	<i>einen großen Tisch</i>	<i>eine große Bank</i>	<i>ein großes Haus</i>

Liczba mnoga bez rodzajnika

	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
N.	<i>große Tische</i>	<i>große Bänke</i>	<i>große Häuser</i>
G.	<i>großer Tische</i>	<i>großer Bänke</i>	<i>großer Häuser</i>
D.	<i>großen Tischen</i>	<i>großen Bänken</i>	<i>großen Häusern</i>
A.	<i>große Tische</i>	<i>große Bänke</i>	<i>große Häuser</i>

<sup>3</sup> N. = Nominativ, G. = Genitiv, D. = Dativ, A. = Akkusativ

## 59. Czy od reguł odmiany przymiotników istnieją wyjątki?

Od reguł tych nie ma wyjątków. Jednak należy rozważyć fakt, że pod względem semantycznym przymiotniki odróżniają się od zaimków (wyrazów rodzajnikowych) tym, że pierwsze należą do wyrazów nazywających (są nazwami właściwości), drugie natomiast do wyrazów wskazujących, których główna funkcja polega na wskazywaniu na inne elementy tekstu lub rzeczywistości pozatekstowej. Istnieją jednak też wyrazy, które wykazują zarówno cechy nazywające, jak i wskazujące, i zależnie od przewagi jednych lub drugich cech uznawane są przez użytkowników języka za przymiotniki lub za zaimki. Ma to konsekwencje dla zachowania się przymiotników po nich występujących, bo po zaimkach przymiotniki przybierają końcówki słabe (*dieser große Tisch, dieses großen Tisches*), natomiast po przymiotnikach kolejne przymiotniki przyjmują taką samą końcówkę jak poprzednie: *ein schön-er, groß-er Garten; schön-e, bunt-e, wohlriechend-e Blumen*.

Do wyrazów, o których tu mowa, należą tzw. zaimki i liczebniki nieokreślone: *einige, etliche, andere, alle, beide, jeder, welcher; folgende, manche, sämtliche, solche, viele*, które z uwagi na przewagę cech nazywających lub wskazujących, pogrupować można następująco:

- *einige, etliche, andere* traktowane są jak przymiotniki. Przymiotniki występujące po nich mają końcówki takie same, zgodnie z regułą kilku następujących po sobie przymiotników:

<i>einige gute Menschen</i>	‘kilku dobrych ludzi’	<i>etliche schöne Frauen</i>	‘niektóre piękne kobiety’
<i>einiger guter Menschen</i>		<i>etlicher schöner Frauen</i>	

- *alle, beide, jeder, welcher* zachowują się jak zaimki. Przymiotniki występujące po nich mają końcówki słabe:

<i>alle gut-en Kinder</i>	‘wszystkie dobre dzieci’	<i>jeder klug-e Mensch</i>	‘każdy mądry człowiek’
<i>aller gut-en Kinder</i>		<i>jedes klug-en Menschen</i>	

- *folgender, mancher, sämtliche, solche, viele* traktowane są bądź jako przymiotniki, bądź jako zaimki. Zależnie od tego przymiotniki występujące po nich mają końcówki mocne lub słabe:

<i>folgender schön-er Anblick</i>	lub:	<i>folgender schön-e Anblick</i>	‘następny piękny widok’
<i>vieles ander-es Zeug</i>	lub:	<i>vieles ander-e Zeug</i>	‘wiele innych rzeczy’

Przedstawionych tu szczegółów nie należy traktować jako wyjątki od reguły, lecz jako zjawiska regularne, wynikające z faktu, że języki podlegają ciągłym zmianom, wobec czego również wycucie językowe użytkowników języka może w stosunku do określonych zjawisk ulec zmianie.

## 60. Jak stopniuje się przymiotniki?

Większość przymiotników podlega stopniowaniu. Cechy oznaczane przez przymiotniki mogą występować w przedmiotach w różnym natężeniu. Jakaś rzecz może być ciekawa, inna może być ciekawsza, a jeszcze inna najbardziej ciekawa. Do wyrażenia tego rodzaju różnic służą formy stopniowania przymiotników. Odróżnia się tradycyjnie trzy stopnie przymiotników: stopień równy (Positiv), stopień wyższy (Komparativ) i stopień najwyższy (Superlativ), przy czym stopniowaniu podlegają przymiotniki we wszystkich swoich funkcjach, to jest jako przydawka (*das schöne Mädchen*), jako orzecznik (*das Mädchen ist schön*) oraz jako przysłówek (*das Mädchen singt schön*).

**Stopień równy (Positiv)** jest neutralną formą przymiotnika, która w porównaniu służy do wyrażenia równości:

*Hans ist so fleißig wie Inge.* – Janek jest tak pilny jak Inga.  
*Inge schreibt so schön wie ihr Bruder.* – Inga pisze tak ładnie jak jej brat.

**Stopień wyższy (Komparativ)** oznacza większe natężenie cechy, niż wyrażane w stopniu równym. Do formy podstawowej przymiotnika dodaje się końcówkę *-er*:

*Hans ist fleißiger als Inge.* – Janek jest pilniejszy od Ingi.  
*Inge schreibt schöner als ihr Bruder.* – Inga pisze ładniej niż jej brat.

Stopień wyższy można potęgować poprzez dodanie wyrazów *noch* lub *weit*, np.:

*Hans ist noch fleißiger als Inge.* – Janek jest jeszcze pilniejszy niż Inga.  
*Inge schreibt weit (bei Weitem) schöner als ihr Bruder.* – Inga pisze dalece ładniej niż jej brat.

**Stopień najwyższy (Superlativ)** wyraża największe natężenie cechy w stosunku do stopnia równego i wyższego. Formę stopnia najwyższego tworzy się przez dodanie do przymiotnika w funkcji przydawki końcówki *-(e)st*, po której następuje końcówka fleksyjna (*das schönst-e Mädchen, dem ältest-en Jungen*), w funkcji orzecznika lub przysłówka za pomocą słówka *am* oraz końcówki *-sten* (*am schönsten*):

*Unser Rathaus hat die schönsten Fenster.* – Nasz ratusz ma najpiękniejsze okna.

- Die Fenster waren am schönsten.* – Okna były najpiękniejsze.  
*Diesjahr hatten wir den kältesten Sommer.* – W tym roku mieliśmy najzimniejsze lato.  
*Dieser Sommer war am kältesten.* – To lato było najzimniejsze.

Niektóre przymiotniki zmieniają w stopniu wyższym i najwyższym samogłoskę rdzenną. Należą do nich m. in.:

*alt* ‘stary’ *älter, am ältesten*; *arm* ‘ubogi’ *ärmer, am ärmsten*; *dumm* ‘głupi’ *dümmer, am dümmsten*; *fromm* ‘pobożny’ *frömmmer, am frömmsten*; *gesund* ‘zdrowy’ *gesünder, am gesündesten*; *groß* ‘duży’ *größer, am größten*; *hart* ‘twardy’ *härter, am härtesten*; *kalt* ‘zimny’ *kälter, am kältesten*; *klug* ‘mądry’ *klüger, am klügsten*; *kurz* ‘krótki’ *kürzer, am kürzesten*; *lang* ‘długi’ *länger, am längsten*; *schwach* ‘słaby’ *schwächer, am schwächsten*; *stark* ‘silny’ *stärker, am stärksten*; *warm* ‘ciepły’ *wärmer, am wärmsten*.

Ze względu na znaczenie niektórych przymiotników nie stopniuje się, np.: *tot* ‘martwy’, *tötlich* ‘śmiertelny’, *fertig* ‘gotowy’, *ledig* ‘wolny’, *verheiratet* ‘żonaty’, *deutsch* ‘niemiecki’, *polnisch* ‘polski’, *rosa* ‘różowy’, *lila* ‘lilowy’, *hölzern* ‘drewniany’, *gläsern* ‘szklany’, *eisern* ‘żelazny’, *rund* ‘okrągły’, *gemeinsam* ‘wspólny’, *dreieckig* ‘trójkątny’, *altklug* ‘przemądrzały’, *bildschön* ‘przepiękny’, *zweifach* ‘podwójny’.

Stopień najwyższy można potęgować przedrostkiem *aller-*, lub przez dodanie wyrazów *weitaus, bei Weitem*, np.:

- die allerschönsten Fenster* – najpiękniejsze okna  
*diese Fenster sind am allerschönsten* – te okna są najpiękniejsze  
*der weitaus kälteste Sommer* – najzimniejsze lato  
*dieser Sommer war bei Weitem am kältesten* – to lato było najzimniejsze

Można wyrazić także bardzo wysoki stopień, czyli wysoką intensywność cechy bez porównania (tzw. **Elativ**):

- Sie erledigte das in höchster Eile* – załatwiła to w najwyższym pośpiechu  
*Frühestens morgen kann ich dich besuchen* – najwcześniej jutro mogę cię odwiedzić

*Ich grüße Sie aufs (auf das) Herzlichste* – pozdrawiam Pana jak najserdeczniej

### Stopniowanie nieregularne

Kilka przymiotników i przysłówków tworzy formy stopnia wyższego i/lub najwyższego w sposób nieregularny. Należą do nich:

<i>gut</i> ‘dobry’	: <i>besser, am besten</i>
<i>hoch</i> ‘wysoki’	: <i>höher, am höchsten</i>
<i>bald</i> ‘wkrótce’	: <i>eher, am ehesten,</i>
<i>gern</i> ‘chętnie’	: <i>lieber, am liebsten,</i>
<i>nah</i> ‘bliski’	: <i>näher, am nächsten</i>
<i>oft</i> ‘często’	: <i>öfter, am häufigsten.</i>
<i>viel</i> ‘dużo’	: <i>mehr, am meisten</i>
<i>wenig</i> ‘mało’	: <i>minder, am mindesten</i> (por. <i>der Minderjährige</i> – małoletni) <i>weniger, am wenigsten</i> (przeważają formy regularne).

## 61. Jak wytłumaczyć, że ‘starsza pani’ jest młodsza niż ‘stara pani’?

Również w języku niemieckim: *Eine ältere Dame ist jünger als eine alte Dame.*

Jest to pozorna sprzeczność z zasadą, że stopień wyższy oznacza większe natężenie cechy niż wyrażana w stopniu równym, bo zgodnie z tą zasadą ‘starsza pani’ powinna być starsza niż ‘stara pani’. Problem polega na tym, że nie można tej sprawy rozsądnie wyjaśnić, przyjmując, że chodzi tu o „stopień wyższy”, a nie – jak sugeruje łacińska nazwa *comparativus* (i niemiecka *Komparativ*) – o „stopień porównawczy” (łac. *comparare* znaczy ‘porównywać’). W rzeczywistości w stopniowaniu przymiotników istnieją trzy następujące stopnie:

- stopień równy (*Positiv*),
- stopień **porównawczy** (*Komparativ*),
- stopień najwyższy (*Superlativ*).

Stopień najwyższy (*der wärmste Tag des Jahres* – najcieplejszy dzień roku) rzeczywiście oznacza stopniowanie. Wyraża największe natężenie cechy w stosunku do pozostałych stopni. W stopniu porównawczym natomiast nie chodzi o stopniowanie wartości podstawowej. Zarówno w ciepłym lecie jak i w zimnej zimie możemy powiedzieć *Es ist wärmer geworden* – zrobiło się cieplej. W stopniu porównawczym mówiący może odnieść się zarówno do bieguna dodatniego (*warm* ‘ciepły’) jak i do negatywnego (*kalt* ‘zimny’) i w zależności od tego sens wypowiedzi będzie różny. Wobec tego:

- eine ältere Dame* – starsza pani wcale nie jest stara, lecz tylko ‘starsza od młodej’
- mein jüngerer Bruder* – mój młodszy brat wcale nie jest młody, jest tylko młodszy ode mnie

Podobnie:

*ein höherer Berg* – to góra ‘wyższa od niskiej’  
*ein längerer Weg* – to droga ‘dłuższa niż krótka’  
*ein größeres Dorf* – to wieś ‘większa niż mała’

**Uwaga!** Porównywanie do bieguna pozytywnego lub negatywnego przy stopniowaniu jest możliwe tylko u przymiotników, które mają odpowiedniki o przeciwnym znaczeniu.

## 62. Co to są liczebniki i jakie istnieją ich rodzaje?

Liczebniki właściwie nie stanowią osobnej części mowy, gdyż pełnią funkcje:

przymiotników: *der erste Schritt* – pierwszy krok,  
*das zweite Buch* – druga książka

przysłówek: *erstens* – po pierwsze,  
*zweitens* – po drugie

rzeczowników: *der Zehner* – dziesiątka,  
*ein Hunderter* – setka

zaimków: *einer* – ktoś

Ze względów praktyczno-użytkowych przedstawiamy je tu jednak w osobnym pytaniu.

Odróżnia się liczebniki główne (Kardinalzahlen), liczebniki porządkowe (Ordinalzahlen), liczebniki rodzajowe (Gattungszahlen), liczebniki wielokrotne (Wiederholungszahlen), liczebniki ułamkowe (Bruchzahlen) oraz liczebniki nieokreślone (unbestimmte Zahlwörter).

### Liczebniki główne (Kardinalzahlen)

Liczby od 0 do 12 mają osobne nazwy: *0 null, 1 eins, 2 zwei, 3 drei, 4 vier, 5 fünf, 6 sechs, 7 sieben, 8 acht, 9 neun, 10 zehn, 11 elf, 12 zwölf.*

Liczby od 13 do 19 tworzy się przez dodanie do liczby podstawowej końcówki *-zehn*:

*13 dreizehn, 14 vierzehn, ... 19 neunzehn.*

Liczby od 20 do 90 tworzy się przez dodanie do liczby podstawowej końcówki *-zig*:

*20 zwanzig* (uwaga: nie *zweizig*), *30 dreißig* (nie: *dreizig*), *40 vierzig, ... 90 neunzig.*

Liczby od 100 do 900 tworzy się, używając liczby podstawowej z dodatkiem *-hundert*:

*100 (ein)hundert, 200 zweihundert, 300 deihundert, ... 900 neunhundert.*

Podobnie postępuje się z liczbą tysiąc (*eintausend, zweitausend* itd.) i milion (*eine Million, zwei Millionen* itd.).



Przykłady z liczbami głównymi:

218 *zweihundertachtzehn*

2019 *zweitausent(und)neunzehn*

30000 *dreißigtausend*

35021 *fünfunddreißigtausenteinundzwanzig*

1 000 000 *eine Million*

1 000 000 000 *eine Milliarde*

### **Liczebniki porządkowe** (Ordinalzahlen)

Liczebniki porządkowe tworzy się przez dodanie do liczb podstawowych końcówki *-te* (przy liczbach 1–19), oraz końcówki *-ste* (przy liczbach od 20 w górę):

*der erste* (nie: *der einste*), *der zweite*, *der dritte* (nie: *der dreite*), *der vierte*, ...  
*der zwanzigste*, *der dreißigste*, *der hundertste*, *der tausendste*, ...

Odmieniają się jak przymiotniki:

*der erste Schritt* ‘pierwszy krok’, *ein erster Schritt*, *die ersten Schritte*  
*der zweite Weltkrieg* ‘druga wojna światowa’  
*ein zweiter Versuch* ‘druga próba’  
*dritter Teil* ‘trzecia część’

W języku niemieckim liczebniki porządkowe pisze się cyfrą z kropką: *der 1. Mai*, *am 20. September*, *zum 30. Geburtstag*.

### **Liczebniki rodzajowe** (Gattungszahlen)

Liczebniki rodzajowe są nieodmienne, tworzy je się przez dodanie do liczby podstawowej końcówki *-erlei*:

<i>Hören und Verstehen ist zweierlei.</i>	– Słyszeć i rozumieć to dwie różne sprawy.
<i>Das kann man auf zweierlei Weise machen.</i>	– To można zrobić na dwa sposoby.
<i>Er hatte hundertelei Einwände</i>	– Miał setki zastrzeżeń.
<i>Die Angestellten forderten einerlei Recht.</i>	– Zatrudnieni żądali jednakowych praw.
<i>Was sie über mich sagen, ist mir einerlei.</i>	– To, co o mnie mówią, jest mi obojętne.

**Liczebniki wielokrotne i mnożne** (Wiederholungs- und Vervielfältigungszahlen)

Liczebniki wielokrotne tworzy się za pomocą końcówki *-malig* (przymiotniki), lub *-mal* (przysłówki), liczebniki mnożne za pomocą końcówki *-fach* (przymiotniki i przysłówki):

<i>Ein zweimaliger Anruf</i>	– dwukrotny telefon
<i>Er hat versucht, zweimal anzurufen.</i>	– Próbował dwukrotnie zatelefonować.
<i>Der dreimalige Olympiasieger.</i>	– Trzykrotny zwycięzca olimpijski.
<i>Er siegte dreimal.</i>	– Zwyciężył trzykrotnie.
<i>Er ist zweimal so alt wie sein Bruder.</i>	– On jest dwa razy starszy niż jego brat.
<i>Der dreifache Sieg des Sportlers</i>	– Potrójne zwycięstwo sportowca.
<i>Mit zweifacher Geschwindigkeit</i>	– Z podwójną szybkością.

Przy mnożeniu w matematyce używa się słówka *mal* ‘razy’:

$3 \times 3 = 9$  drei mal drei ist (gleich) neun

$4 \times 4 = 16$  vier mal vier ist (gleich) sechzehn.

### **Liczebniki ułamkowe** (Bruchzahlen)

Liczebniki ułamkowe składają się z mianownika i licznika. W mianowniku znajduje się liczba główna, w liczniku zaś liczba porządkowa z końcówką *-tel* (po *hundert* i *tausend* z końcówką *-stel*).

<i>ein viertel Kilo Kaffee</i>	– ćwierć kilo kawy
<i>drei viertel Liter Milch</i>	– trzy czwarte litra mleka
<i>zwei hundertstel Sekunden</i>	– dwie setne sekundy
<i>in drei viertel Stunden</i>	– za trzy kwadransy
<i>wir treffen uns um viertel acht</i>	– spotkamy się kwadrans przed ósmą
<i>drei Viertel der Bevölkerung</i>	– trzy czwarte ludności
<i>ein Achtel Rotwein</i>	– jedna ósma czerwonego wina
<i>eine vierteljährige Reise</i>	– podróż trwająca trzy miesiące (ćwierć roku).

Ułamki dziesiętne zapisane 2,5; 3,08; 10,5 czyta się jako *zwei Komma fünf; drei Komma null acht; zehn Komma fünf*.

Natomiast:

2,5 m = *zwei Komma fünf Meter* lub *zwei Meter fünfzig*

3,4 km = *drei Komma vier Kilometer*

5,30 € = *fünf Euro dreißig (Cent)*.

### **Liczebniki nieokreślone** (Unbestimmte Zahlwörter)

Służą do wyrażenia niedokładnie określonych większych lub mniejszych ilości. Większość z nich zachowuje się jak przymiotniki. Do liczebników nieokreślonych zalicza się:

*einige, etliche, manche, etwas, ein bisschen, wenig, gering, zahlreich, viel, ein paar, einzeln, gesamt, verschieden, unzählig, sonstige, übrige, weitere, i in.*

Przykłady:

<i>mit einigen Freunden</i>	– z kilkoma kolegami,
<i>etliche / manche von ihnen</i>	– niektórzy z nich,
<i>ich habe noch etwas Geld</i>	– mam jeszcze trochę pieniędzy,
<i>wir haben noch ein bisschen Zeit</i>	– mamy jeszcze trochę czasu,
<i>er hat wenig davon verstanden</i>	– mało z tego zrozumiał,
<i>viele / zahlreiche Gäste kamen</i>	– przyszło dużo gości / przyszli liczni goście,
<i>ein paar andere hatten sich verspätet</i>	– kilku innych spóźniło się,
<i>unter ihnen waren verschiedene Ausländer</i>	– wśród nich byli różni cudzoziemcy,
<i>die Übrigen mussten warten</i>	– pozostali musieli czekać,
<i>sie hatten weitere Ausgaben</i>	– mieli dalsze wydatki.

### 63. Co to są zaimki i jakie istnieją rodzaje zaimków?

Zaimki są wyrazami o funkcji zastępczej lub wskazującej. Mogą zajmować miejsce rzeczownika (*Das ist ein Haus. Es (=das Haus) ist groß.*), przymiotnika (*neue Bücher, meine Bücher*), przysłówka (*er spricht laut, er spricht darüber*). W funkcji wskazującej mogą wskazywać na elementy tekstu lub rzeczywistości pozajęzykowej (*Dort stehen Häuser. Dieses gefällt mir sehr*). Zaimki odmieniają się według przypadków, rodzaju i liczby (*dieser, diese, dieses*), niektóre tylko według przypadku i liczby (*ich, wir*), istnieją też zaimki nieodmienne (*man, selbst*). Według kryterium znaczeniowego odróżnia się tradycyjnie:

zaimki osobowe	– Personalpronomen
zaimki dzierżawcze	– Possesivpronomen
zaimki wskazujące	– Demonstrativpronomen
zaimki względne	– Relativpronomen
zaimki pytajne	– Interrogativpronomen
zaimek zwrotny	– Reflexivpronomen
zaimek wzajemny	– Rezipropronomen
zaimki nieokreślone	– Indefinitpronomen

### 64. Jaką funkcję pełnią zaimki osobowe i jak się odmieniają?

Zaimki 1 i 2 osoby *ich, du, wir, ihr* wskazują na osoby:

- 1 osoba l. poj. *ich* wskazuje na osobę mówiącą,
- 2 druga osoba l. poj. *du* na osobę słuchającą,

1 osoba l. mn. *wir* na osobę mówiącą wraz z inną osobą / innymi osobami,  
 2 osoba l. mn. *ihr* na osobę słuchającą wraz z inną osobą / innymi osobami.  
 Zaimki te odmieniają się przez przypadki i liczby.

Zaimki 3 osoby *er, sie, es*, l. mn. *sie* wskazują na osoby i rzeczy:

3 osoba l.poj. *er, sie, es* wskazuje na osobę lub rzecz nieobecną

3 osoba l.mn. *sie* na osoby lub rzeczy nieobecne

Zaimki 3 osoby odmieniają się przez przypadki, rodzaje i liczby.

Zaimki osobowe odmieniają się według następujących schematów:

		1 osoba	2 osoba	forma grzeczn.
l. poj.	N.	<i>ich</i>	<i>du</i>	<i>Sie</i>
	G.	<i>meiner</i>	<i>deiner</i>	<i>Ihrer</i>
	D.	<i>mir</i>	<i>dir</i>	<i>Ihnen</i>
	A.	<i>mich</i>	<i>dich</i>	<i>Sie</i>
l. mn.	N.	<i>wir</i>	<i>ihr</i>	<i>Sie</i>
	G.	<i>unser</i>	<i>euer</i>	<i>Ihrer</i>
	D.	<i>uns</i>	<i>euch</i>	<i>Ihnen</i>
	A.	<i>uns</i>	<i>euch</i>	<i>Sie</i>

	rodzaj męski	rodzaj żeński	rodzaj nijaki	liczba mnoga
N.	<i>er</i>	<i>sie</i>	<i>es</i>	<i>sie</i>
G.	<i>seiner</i>	<i>ihrer</i>	<i>seiner</i>	<i>ihrer</i>
D.	<i>ihm</i>	<i>ihr</i>	<i>ihm</i>	<i>ihnen</i>
A.	<i>ihn</i>	<i>sie</i>	<i>es</i>	<i>sie</i>

Przykłady:

*Ich habe dir Blumen gebracht.* – Przyniosłem ci (tobie) kwiaty.

*Er hat ihr Blumen gebracht.* – On przyniósł jej kwiaty.

*Wir haben dich nicht gesehen.* – Nie widzieliśmy ciebie.

*Er will sie nicht kennen.* – On nie chce jej znać.

*Ich möchte Ihnen gratulieren.* – Chciałbym Panu / Pani / Państwu pogratulować.

Formy grzecznościowe pisze się zawsze dużą literą. Odpowiednikami polskimi formy grzecznościowej *Sie* są zarówno ‘pan’, ‘pani’, jak i ‘państwo’:

*Haben Sie das Buch gelesen?* – Czy Pan przeczytał tę książkę?

Czy Pani przeczytała tę książkę?

Czy Państwo przeczytali tę książkę?

*Lesen Sie bitte diesen Abschnitt!* – Proszę przeczytać ten rozdział!

Zaimek *es* stosuje się też przy wyrażeniach nieosobowych:

*es klingelt* – ktoś dzwoni, *es klopft* – ktoś puka, *es regnet* – pada deszcz,

*es schneit* – pada śnieg, *es hagelt* – pada grad, *es dämmert* – zapada zmierzch;

oraz na początku zdania w zastępstwie podmiotu:

<i>es ist spät</i>	– jest późno
<i>es tut mir leid</i>	– przykro mi
<i>es ist schade, dass ...</i>	– szkoda, że ...
<i>es geschah, dass ...</i>	– zdarzyło się, że ...
<i>es war einmal ein König</i>	– był sobie król
<i>es war dein Freund, der auf dich wartete</i>	– to był twój kolega, który na ciebie czekał.

## 65. Do czego służą zaimki dzierżawcze?

Zaimki dzierżawcze wyrażają własność lub przynależność. Występują jak przymiotniki przed rzeczownikami i odmieniają się przez przypadki, liczby i rodzaje:

<i>Das ist mein Mantel</i>	– To jest mój płaszcz.
<i>Das ist meine Mütze.</i>	– To jest moja czapka.
<i>Das ist mein Auto.</i>	– To jest moje Auto.
<i>Das sind meine Mäntel / meine Mützen / meine Autos.</i>	

Dla każdej formy zaimka osobowego w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej istnieje odpowiedni zaimek dzierżawczy.

<i>ich: mein, meine, mein</i>	– ja: mój, moja, moje
<i>du: dein, deine, dein</i>	– ty: twój, twoja, twoje
<i>er: sein, seine, sein</i>	– on: jego
<i>sie: ihr, ihre, ihr</i>	– ona: jej
<i>es: sein, seine, sein</i>	– ono: jego
<i>wir: unser, uns(e)re, unser</i>	– my: nasz, nasza, nasze
<i>ihr: euer, eu(e)re, euer</i>	– wy: wasz, wasza, wasze
<i>sie: ihr, ihre, ihr</i>	– oni: ich

Zaimki dzierżawcze odmieniają się w liczbie pojedynczej jak rodzajnik nieokreślony *ein*, w liczbie mnogiej jak przymiotnik bez rodzajnika. Dla przykładu odmiana zaimka *mein* ‘mój’. Pozostałe zaimki odmieniają się identycznie.

	r. męski	r. żeński	r. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>mein Mantel</i>	<i>meine Mütze</i>	<i>mein Auto</i>	<i>meine Mäntel / Mützen / Autos</i>
G.	<i>meines Mantels</i>	<i>meiner Mütze</i>	<i>meines Autos</i>	<i>meiner Mäntel / Mützen / Autos</i>
D.	<i>meinem Mantel</i>	<i>meiner Mütze</i>	<i>meinem Auto</i>	<i>meinen Mänteln / Mützen / Autos</i>
A.	<i>meinen Mantel</i>	<i>meine Mütze</i>	<i>mein Auto</i>	<i>meine Mäntel / Mützen / Autos</i>

Zaimki dzierżawcze występują też samodzielnie bez rzeczownika.

*Wem gehört dieser Hund? Es ist meiner.* – Czyj to pies? On jest mój.

*Der meine ist klug.* – Mój jest mądry.

*Wem gehört diese Tasche? Es ist meine.* – Czyja to teczka. Ona jest moja.

*Die meine ist voll.* – Moja jest pełna.

*Wem gehört dieses Auto? Es ist mein(e)s.* – Czyje to auto? Ono jest moje.

*Das meine ist neu.* – Moje jest nowe.

## 66. Jakie istnieją zaimki wskazujące i jak się odmieniają?

Do zaimków wskazujących zalicza się:

*der, die, das* – ten, ta, to

*dieser, diese, dieses* – ten, ta, to

*jener, jene, jenes* – tamten, tamta, tamto

*ein solcher, eine solche, ein solches* – taki, taka, takie

*derselbe, dieselbe, dasselbe* – ten sam, ta sama, to same

*derjenige, diejenige, dasjenige* – ten właśnie, ta właśnie, to właśnie

**Zaimek wskazujący *der, die, das*** różni się od rodzajnika *der, die, das* tym, że w języku mówionym jest zawsze akcentowany (*Das ist der Mann, von dem wir gesprochen haben.* – To jest ten mężczyzna, o którym mówiliśmy.). Poza tym ma różne od rodzajnika formy w dopełniaczu liczby pojedynczej i mnogiej oraz w celowniku liczby mnogiej:

Odmiana zaimka *der, die, das* – ten, ta, to

	r. męski	r. żeński	r. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>der</i>	<i>die</i>	<i>das</i>	<i>die</i>
G.	<b><i>dessen</i></b>	<b><i>deren</i></b>	<b><i>dessen</i></b>	<b><i>deren, derer</i></b>
D.	<i>dem</i>	<i>der</i>	<i>dem</i>	<b><i>denen</i></b>
A.	<i>den</i>	<i>die</i>	<i>das</i>	<i>die</i>

Zaimek *der, die, das* wraz z jego formami odmiennymi wskazuje na osoby lub rzeczy uprzednio już wymienione. Jedyne zaimek *derer* w dopełniaczu liczby mnogiej wskazuje na kogoś lub coś, co dopiero nastąpi.

*Der Student, dessen Namen wir nicht kennen, ...* – Student, którego nazwiska nie znamy, ...

*Die Studentin, deren Namen wir nicht kennen, ...* – Studentka, której nazwiska nie znamy, ...

- Die Studenten, deren Namen wir nicht kennen, ...* – Studenci, których nazwiska nie znamy, ...
- Das sind die Namen derer, die wir kennen.* – To są nazwiska tych, których znamy.

Odmiana zaimka *dieser, diese, dieses* – ten, ta, to

	r. męski	r. żeński	r. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>dieser Mann</i>	<i>diese Frau</i>	<i>dieses Kind</i>	<i>diese Männer, Frauen, Kinder</i>
G.	<i>dieses Mannes</i>	<i>dieser Frau</i>	<i>dieses Kindes</i>	<i>dieser Männer, Frauen, Kinder</i>
D.	<i>diesem Mann</i>	<i>dieser Frau</i>	<i>diesem Kind</i>	<i>diesen Männern, Frauen, Kindern</i>
A.	<i>diesen Mann</i>	<i>diese Frau</i>	<i>dieses Kind</i>	<i>diese Männer, Frauen, Kinder</i>

Według tego samego wzoru odmienia się zaimek *jener, jene, jenes*.

- Der Anzug dieses Mannes ist modern.* – Ubranie tego mężczyzny jest modne.
- Mit dieser Sache will ich nichts zu tun haben.* – Z tą sprawą nie chcę mieć do czynienia.
- Das Kleid jener Frau ist elegant.* – Sukienka tamtej kobiety jest elegancka.
- Sie hat zwei Kleider. Dieses ist grün, jenes ist blau.* – Ta jest zielona, tamta niebieska.

Odmiana zaimka *ein solcher, solch ein* – taki

	r. męski	r. żeński	r. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>ein solcher Mann</i> <i>solch ein Mann</i>	<i>eine solche Frau</i> <i>solch eine Frau</i>	<i>ein solches Kind</i> <i>solch ein Kind</i>	<i>solche Männer,</i> <i>Frauen, Kinder</i>
G.	<i>eines solchen Mannes</i> <i>solch eines Mannes</i>	<i>einer solchen Frau</i> <i>solch einer Frau</i>	<i>eines solchen Kindes</i> <i>solch eines Kindes</i>	<i>solcher Männer,</i> <i>Frauen, Kinder</i>
D.	<i>einem solchen Mann</i> <i>solch einem Mann</i>	<i>einer solchen Frau</i> <i>solch einer Frau</i>	<i>einem solchen Kind</i> <i>solch einem Kind</i>	<i>solchen Männern</i> <i>Frauen, Kindern</i>
A.	<i>einen solchen Mann</i> <i>solch einen Mann</i>	<i>eine solche Frau</i> <i>solch eine Frau</i>	<i>ein solches Kind</i> <i>solch ein Kind</i>	<i>solche Männer,</i> <i>Frauen, Kinder</i>

- Einen solchen (solch einen) Erfolg kannte er nicht.* – Takiego powodzenia nie znał.
- Der Preis eines solchen (solch eines) Autos ist hoch.* – Cena takiego samochodu jest wysoka.

- Solche Autos sind sehr beliebt.* – Takie samochody są bardzo lubiane.
- Mit solchen Autos fährt es sich gut.* – Takimi samochodami dobrze się jeździ.

Odmiana zaimka *derselbe* – ten sam

	r. męski	r. żeński	r. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>derselbe Mann</i>	<i>dieselbe Frau</i>	<i>dasselbe Kind</i>	<i>dieselben Kinder</i>
G.	<i>desselben Mannes</i>	<i>derselben Frau</i>	<i>desselben Kindes</i>	<i>derselben Kinder</i>
D.	<i>demselben Mann</i>	<i>derselben Frau</i>	<i>demselben Kind</i>	<i>derselben Kindern</i>
A.	<i>denselben Mann</i>	<i>dieselbe Frau</i>	<i>dasselbe Kind</i>	<i>dieselben Kinder</i>

Jak widać zaimek *derselbe* odmienia się tak, jak rodzajnik z przymiotnikiem (*der große Mann /derselbe Mann, des großen Mannes / desselben Mannes*). Według tego samego wzoru odmienia się też zaimek *derjenige*.

- Ich habe denselben Mann getroffen.* – Spotkałem tego samego mężczyznę.
- Er hat an dieselbe Frau gedacht.* – On myślał o tej samej kobiecie.
- Das ist derjenige, von dem du erzählst hast.* – To jest właśnie ten, o którym mówiłeś.
- Denjenigen möchte ich noch einmal treffen.* – Tego właśnie chciałbym jeszcze raz spotkać.

## 67. Do czego służą zaimki względne?

Funkcją zaimków względnych *der, die, das* oraz *welcher, welche, welches* jest wprowadzenie podrzędnych zdań przydawkowych (zdań względnych). Pełnią więc rolę spójników. Zaimek względny *der, die, das* odmienia się jak zaimek wskazujący *der, die, das*, zaś zaimek *welcher, welche, welches* jak zaimek wskazujący *dieser, diese, dieses* (patrz pytanie 66). Zaimek *welcher* i jego formy odmienne ograniczone są do tekstów pisanych, i raczej nie występują w języku mówionym. Formą podstawową języka mówionego (i pisanego) jest zaimek względny *der, die, das*.

- Die Blumen, die du mir geschenkt hast...* – Kwiaty, które mi podarowałeś, ...
- Der Kollege, dessen Mutter mich eigeladen hat, ...* – Kolega, którego matka mnie zaprosiła, ...



<i>Das Haus, in dem wir wohnen, ...</i>	– Dom, w którym mieszkamy, ...
<i>Die Bücher, deren Inhalt ich kenne, ...</i>	– Książki, których treść jest mi znana, ...
<i>Die Personen, deren wir heute gedenken, ...</i>	– Osoby, które dzisiaj wspominamy, ...

Jeżeli zaimek względny odnosi się do treści całego zdania (a nie do pojedynczego wyrazu), używa się zaimka *was*:

<i>Er schenkte ihr einen Ring, was sie sehr erfreute.</i>	– Podarował jej pierścionek, co ją bardzo ucieszyło.
<i>Sie kommt immer zu spät, was uns gar nicht gefällt.</i>	– Ona zawsze się spóźnia, co nam się wcale nie podoba.

## 68. Czy wszystkie pytania zaczynają się od wyrazów pytających?

Od zaimków pytajnych zaczynają się tylko pytania szczegółowe. Pytania ogólne (na które odpowiada się *tak* albo *nie*) zaczynają się od czasownika (orzeczenia), np.: *Kannst du mir helfen?* – Czy możesz mi pomóc?

Zaimki pytajne otwierające pytanie szczegółowe to *wer, was* ‘kto, co’, *welcher* ‘który’, *was für ein* ‘jaki, co za’, i in.

### Odmiana zaimków *wer? was? – kto? co?*

	dla osób	dla nieosób
N.	<i>wer</i> kto	<i>was</i> co
G.	<i>wessen</i> kogo, czyj	--
D.	<i>wem</i> komu	--
A.	<i>wen</i> kogo	<i>was</i> co

<i>Wer hat das gesagt?</i>	– Kto to powiedział?
<i>Wessen Buch ist das?</i>	– Czyja to książka?
<i>Wem hast du das geschenkt?</i>	– Komu to podarowałeś?
<i>Wen hast du gesehen?</i>	– Kogo widziałeś?
<i>Was ist hier los?</i>	– Co się tu dzieje?
<i>Was hat er gemacht?</i>	– Co on zrobił?

## Odmiana zaimka *welcher*? – który?

	r. męski	r. żeński	r. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>welcher</i> który	<i>welche</i> która	<i>welches</i> które	<i>welche</i> którzy, które
G.	<i>welches</i> którego	<i>welcher</i> której	<i>welches</i> którego	<i>welcher</i> których
D.	<i>welchem</i> któremu	<i>welcher</i> której	<i>welchem</i> któremu	<i>welchen</i> którym
A.	<i>welchen</i> którego	<i>welche</i> którą	<i>welches</i> które	<i>welche</i> których, które

Za pomocą zaimka *welcher* pytamy o przedmiot z pewnej ograniczonej ilości.

- Welcher Mantel ist deiner?* – Który płaszcz jest twój?  
*Welche Bücher hast du mitgebracht?* – Które książki przyniosłeś?  
*Welches Kind habt ihr gesehen?* – Które dziecko widzieliście?  
*Welchen Hut hat sie gewählt?* – Który kapelusz wybrała?  
*Welchem Hund hast du Futter gekauft?* – Któremu psu kupiłeś karmę?

## Odmiana zaimka *was für ein*? – co za?, jaki?

Za pomocą zaimka *was für ein* pytamy, o jaki przedmiot, (jaką osobę) chodzi, nie wybierając go jednak z pewnej ilości. Odmienia się jedynie słówko *ein* (tak jak rodzajnik nieokreślony), w liczbie mnogiej używa się formy *was für* (bez słówka *ein*).

	r. męski	r. żeński	r. nijaki	liczba mnoga
N.	<i>was für ein Mann</i>	<i>was für eine Frau</i>	<i>was für ein Kind</i>	<i>was für</i>
G.	<i>was für eines Mannes</i>	<i>was für einer Frau</i>	<i>was für eines Kindes</i>	<i>Männer...</i>
D.	<i>was für einem Mann</i>	<i>was für einer Frau</i>	<i>was für einem Kind</i>	
A.	<i>was für einen Mann</i>	<i>was für eine Frau</i>	<i>was für ein Kind</i>	

- Was für ein Buch ist das?* – Co to za książka?  
*Was für Bücher sind das?* – Co to za książki?  
*Was für eine Frau war das?* – Jaka to była kobieta?  
*Was für Frauen waren das?* – Co to były za kobiety?  
*Was für einen Hund hast du gesehen?* – Jakiego psa widziałeś?  
*Was für Hunde hast du gesehen?* – Co za psy widziałeś?

Zaimek *was für ein* może wystąpić także samodzielnie bez rzeczownika. Nawiązuje wtedy do poprzedniej wypowiedzi i przybiera w mianowniku rodzaju męskiego postać *was für einer*, a w mianowniku i bierniku rodzaju żeńskiego i nijakiego formę *was für eine*, *was für ein(e)s*. Liczba mnoga dla wszystkich rodzajów brzmi *was für welche*:

- Er hat ein schwarzes Auto. Was für eins hast du?* – On ma czarne auto. A jakie ty masz?  
*Ich brauche Kugelschreiber. Was für welche?* – Potrzebuję długopisów. Jakich?

## 69. Jaką funkcję pełnią zaimki zwrotne?

Zaimek zwrotny (Reflexivpronomen) *sich* ‘się’ występuje z reguły z czasownikiem zwrotnym i sygnalizuje, że podmiot i dopełnienie wypowiedzi odnoszą się do tej samej osoby (*das Kind wäscht sich* = *das Kind wäscht das Kind*). Dotyczy to jednak tylko sytuacji, gdy zaimek *sich* jest wymierny z rzeczownikiem, tak jak w zdaniu powyższym (*wäscht sich* → *wäscht das Kind*). *Sich* niewymiernie traktować należy jako część czasownika zwrotnego (*er freut sich* → \**er freut die Mutter*). Zaimek zwrotny *sich* to zaimek nieodmienny występujący tylko w 3 osobie liczby pojedynczej i liczby mnogiej (*er rasiert sich* / *sie rasieren sich*). W innych osobach polskiemu *się* odpowiadają zaimki osobowe. Schemat odmiany czasowników zwrotnych wygląda więc następująco:

<i>sich freuen</i> – cieszyć się		<i>sich schenken</i> – darować sobie	
<i>ich freue mich</i>	cieszę się	<i>ich schenke mir</i>	daruję sobie
<i>du freust dich</i>	cieszysz się	<i>du schenkst dir</i>	darujesz sobie
<i>er, sie, es freut sich</i>	cieszy się	<i>er, sie, es schenkt sich</i>	daruje sobie
<i>wir freuen uns</i>	cieszymy się	<i>wir schenken uns</i>	darujemy sobie
<i>ihr freut euch</i>	cieszycie się	<i>ihr schenkt euch</i>	darujecie sobie
<i>sie freuen sich</i>	cieszą się	<i>sie schenken sich</i>	darują sobie

- Ich freue mich über das Geschenk.* – Cieszę się z подарunku.  
*Sie freut sich über die schönen Blumen.* – Ona cieszy się z pięknych kwiatów.  
*Ich schenkte mir einen freien Tag.* – Podarowałem sobie wolny dzień.  
*Sie schenkte sich einen freien Tag.* – Podarowała sobie wolny dzień.

## 70. Co to jest zaimek wzajemny?

Zaimek wzajemny (Reziprokpronomen) *einander* – jeden drugiego, występuje razem z czasownikiem i wyraża jednoznacznie stosunek wzajemny, gdy użycie zaimka *sich* pozostawia dwuznaczność (*Die Kinder waschen sich*: każde dziecko myje się; czy: dzieci myją się wzajemnie?). Zaimek ten jest nieodmienny.

- Sie haben einander eingeladen.* – Zaprosili się wzajemnie.  
*Die Kinder spielen miteinander* – Dzieci bawią się ze sobą.  
*Sie haben aufeinander gewartet.* – One czekały na siebie.

## 71. Które zaimki nieokreślone występują tylko w funkcji rzeczownikowej?

Należy odróżnić zaimki nieokreślone, które mogą wystąpić zarówno przed rzeczownikiem (w funkcji przymiotnika), jak i samodzielnie w funkcji rze-

czownika, oraz zaimki, które występują wyłącznie samodzielnie w funkcji rzeczownika.

Do zaimków o funkcji wyłącznie rzeczownikowej należą: *man, jemand, irgendwer, niemand, etwas, nichts*.

### **Zaimek *man***

Jest to zaimek nieodmienny występujący tylko w mianowniku. Odpowiadają mu w języku polskim *się, człowiek*, formy bezosobowe czasownika na *-no, -to* oraz inne zwroty:

<i>man sagt, dass ...</i>	– mówi się, że ...
<i>man freut sich</i>	– człowiek się cieszy
<i>man hat das gut gemacht</i>	– zrobiono to dobrze
<i>das muss man lesen</i>	– to trzeba przeczytać.
<i>das kann man machen</i>	– to można zrobić
<i>das soll man nicht tun</i>	– tego nie należy robić

### **Zaimek *jemand* – ktoś**

występuje z formami odmiennymi i nieodmiennymi:

N. *jemand* – ktoś

G. *jemand(e)s* – kogoś

D. *jemand(em)* – komuś

A. *jemand(en)* – kogoś

*Jemand steht vor der Tür.* – Ktoś stoi przed drzwiami.

*Siehst du jemand(en)?* – Czy widzisz kogoś?

*Ich habe das jemand(em) geschenkt.* – Podarowałem to komuś.

Połączeniu *irgendjemand* znaczy ‘ktokolwiek’.

*Hast du irgendjemand gesehen?* – Czy widziałeś kogokolwiek?

### **Zaimek *irgendwer* – ktoś**

odmienia się jak zaimek *wer*, nie występuje jednak w dopełniaczu.

N. *irgendwer* – ktoś

G. –

D. *irgendwem* – komuś

A. *irgendwen* – kogoś

*Irgendwer hat gesagt, dass ...* – Ktoś powiedział, że ...

*Hast du hier irgendwen gesehen?* – Czy widziałeś tu kogoś?

*Irgendwem musst du das gesagt haben.* – Komuś musiałeś to powiedzieć.

### **Zaimek *niemand* – nikt**

jest zaprzeczeniem zaimka *jemand* i odmienia się tak jak ten zaimek.

*Das kann niemand wissen.* – Tego nikt nie może wiedzieć.

*Ich habe niemand(em) davon gesagt.* – Nikomu o tym nie powiedziałem.  
*Sie hat niemand(en) gesehen.* – Ona nikogo nie widziała.

### **Zaimek *etwas* – coś**

wyraża coś bliżej nieokreślonego. Jest zaimkiem nieodmiennym. W połączeniu *irgendetwas* znaczy ‘cokolwiek’. Występując przed rzeczownikiem oznacza ‘trochę’.

*Etwas liegt auf dem Fußboden* – Coś leży na podłodze.  
*Hast du etwas gesehen?* – Czy widziałeś coś?  
*Hast du irgendetwas gesehen?* – Czy widziałeś cokolwiek?  
*Du musst dich mit etwas beschäftigen.* – Musisz czymś się zająć.  
*Gib mir etwas Zucker.* – Daj mi trochę cukru.

### **Zaimek *nichts* – nic**

jest zaprzeczeniem zaimka *etwas* ‘coś’ i podobnie jak *etwas* jest zaimkiem nieodmiennym.

*Auf dem Tisch liegt nichts.* – Nic nie leży na stole.  
*Ich habe nichts von ihr gehört.* – Nic o niej nie słyszałem.  
*Sie ist mit nichts zufrieden.* – Ona nie jest z niczego zadowolona.  
*Das schadet nichts.* – To nic nie szkodzi.  
*Um nichts in der Welt.* – Za nic w świecie.  
*Das ist nichts Neues.* – To nic nowego.

## **72. Które zaimki nieokreślone występują zarówno w funkcji przymiotnikowej, jak i rzeczownikowej?**

Są to zaimki: *alle(s)*, *einige*, *irgendeiner*, *jeder*, *keiner*, *mancher*, *mehrere*.

Zaimki tej grupy mają w pełni rozwinięty system odmiany. Odmieniają się według przypadków, rodzajów i liczb. Jednak pod względem liczby niektóre zaimki wykazują pewne ograniczenia: *jeder* występuje tylko w liczbie pojedynczej, natomiast *alle*, *einige*, *mehrere* tylko w liczbie mnogiej.

### **Zaimek *alle(s)* – wszyscy, wszystko**

W funkcji rzeczownikowej występują zaimki *alle* ‘wszyscy, wszystkie’ oraz *alles* ‘wszystko’.

Forma *alle* odmienia się jak zaimek *dieser* w liczbie mnogiej. Forma *alles* jest nieodmienna.

*Alle waren anwesend.* – Wszyscy byli obecni.  
*Alles ist in Ordnung.* – Wszystko jest w porządku.

<i>Alle Kinder waren im Kindergarten.</i>	– Wszystkie dzieci były w przedszkolu.
<i>Die Eltern schauten allen Kindern zu.</i>	– Rodzice przypatrywali się wszystkim dzieciom.
<i>Dann fuhren sie alle Kinder nach Hause.</i>	– Potem zawieźli wszystkie dzieci do domu.

### **Zaimek *einige* – niektórzy, niektóre, kilka**

odmienia się jak zaimek *dieser* w liczbie mnogiej.

<i>Einige waren abwesend.</i>	– Niektórzy byli nieobecni.
<i>Einige Probleme konnte man lösen.</i>	– Niektóre problemy można było rozwiązać.
<i>Nach einigen Tagen kamen sie zurück.</i>	– Po kilku dniach wrócili.

### **Zaimek *irgendeiner* – ktoś, jakiś**

odmienia się jak liczebnik *einer, eine, ein(e)s*. Liczba mnoga: *irgendwelche*

<i>Irgendeiner wird immer recht haben.</i>	– Ktoś zawsze będzie miał rację.
<i>Irgendwelche werden immer recht haben.</i>	– Jacyś zawsze będą mieli rację.
<i>Hast du noch irgendeinen Wunsch?</i>	– Czy masz jeszcze jakieś życzenie?
<i>Hast du noch irgendwelche Wünsche?</i>	– Czy masz jeszcze jakieś życzenia?

### **Zaimek *jeder* – każdy**

występuje tylko w liczbie pojedynczej i odmienia się tak jak zaimek *dieser*:

<i>Jeder muss arbeiten.</i>	– Każdy musi pracować.
<i>Jede von ihnen ist noch jung.</i>	– Każda z nich jest jeszcze młoda.
<i>Jeder Junge geht zur Schule.</i>	– Każdy chłopiec chodzi do szkoły.
<i>Jeden Tag tut er dasselbe.</i>	– Każdego dnia (codziennie) robi to samo.

### **Zaimek *keiner* – nikt, żaden**

jest zaprzeczeniem zaimka *einer* ‘ktoś’, odmienia się w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej według wzorca *dieser*, w funkcji przymiotnikowej jak zaimek *mein* ‘mój’.

<i>Keiner ist gekommen.</i>	– Nikt nie przyszedł.
<i>Keine wollte sich melden.</i>	– Żadna nie chciała się zgłosić.

*Kein Hund wollte das fressen.* – Żaden pies nie chciał tego jeść.  
*Wir brauchen keine Hilfe.* – Nie potrzebujemy żadnej pomocy.

### Zaimek *mancher* – niejeden, niektórzy

odmienia się jak zaimek wskazujący *dieser*. W liczbie pojedynczej możliwa jest także forma *manch einer*, przed rzeczownikiem *manch ein /eine /ein*.

- |   |  |
|---|--|
| <i>Mancher hat das schon versucht.</i>                | – Niejeden już tego próbował.                  |
| <i>Manche denken gar nicht mehr daran.</i>            | – Niektórzy wcale już o tym nie myślą.         |
| <i>Mancher Student musste sein Studium abbrechen.</i> | – Niejeden student musiał przerwać naukę.      |
| <i>An mancher Stelle muss noch verbessert werden.</i> | – W niejednym miejscu trzeba jeszcze poprawić. |

### Zaimek *mehrere* – kilka

występuje tylko w liczbie mnogiej i odmienia się jak zaimek *diese*.

- |   |   |
|---|---|
| <i>Es entstanden mehrere Probleme.</i>        | – Powstało kilka problemów.             |
| <i>Mehrere meiner Freunde waren anwesend.</i> | – Kilku moich przyjaciół było obecnych. |
| <i>Ich war dort mit mehreren Kollegen.</i>    | – Byłem tam z kilkoma kolegami.         |
| <i>Es gab mehreres zu besprechen.</i>         | – Było kilka rzeczy do omówienia.       |

## 73. Co to są przysłówki i jakie odróżnia się ich rodzaje?

Przysłówki należą do nieodmiennych części mowy. Pod względem funkcji są bliższymi określeniami czasowników lub przymiotników.

Według kryterium morfologicznego odróżnia się:

- przysłówki proste: *bald* ‘wkrótce’, *dort* ‘tam’, *gern* ‘chętnie’, *jetzt* ‘teraz’, ...
- przysłówki pochodne: *furchtbar* ‘strasznie’, *täglich* ‘codziennie’, *nachts* ‘nocą’, ...
- przysłówki złożone: *bergauf* ‘pod górę’, *dorthin* ‘tam’, *nebenan* ‘obok’ ...
- przysłówki przymiotnikowe (przymiotniki w funkcji przysłówkowej): *gut* ‘dobrze’, *fleißig* ‘pilnie’, *schwach* ‘słabo’.

Przysłówki przymiotnikowe są pod względem formy identyczne z przymiotnikami i podlegają stopniowaniu (*gut – besser – am besten*).

Przysłówki mogą pełnić funkcje:

- okolicznika: *der Student wohnt dort.*
- orzecznika: *der Student ist dort.*
- przydawki: *der Student dort ist mein Freund.*

Pod względem znaczeniowym odróżnia się:

- **przysłówki miejsca** (Lokaladverbien): *da, dort, dorthin, hier, hierher, hinten, vorn, drinnen, draußen, oben, unten, rechts, links, nebenan, überall, vorwärts, rückwärts, seitwärts, bergauf, bergab*, np.:

*Dort ist nichts los.* – Tam nic się nie dzieje.

*Hinten liegt unser Garten.* – Z tyłu znajduje się nasz ogród.

*Nebenan ist alles ruhig.* – Obok wszystko jest spokojne.

- **przysłówki czasu** (Temporaladverbien): *bald, jetzt, nun, dann, endlich, immer, nie, niemals, lange, oft, einst, selten, häufig, täglich, wöchentlich, monatlich, jährlich, montags, dienstags, abends, nachts, mittags, vormittags, nachmittags*, np.:

*Bald haben wir Ferien* – Wkrótce mamy wakacje.

*Jetzt müssen wir noch arbeiten* – Teraz musimy jeszcze pracować.

*Täglich gehen wir zur Schule* – Codziennie chodzimy do szkoły.

- **przysłówki sposobu** (Modaladverbien): *anders, außerordentlich, besonders, doch, einigermaßen, ebenfalls, eilends, größtenteils, halbwegs, hoffentlich, kaum, keinesfalls, meist, möglicherweise, vergebens* i in.

*Wir machen das anders* – Zrobimy to inaczej.

*Er ist außerordentlich klug* – On jest nadzwyczajnie mądry.

*Sie ist besonders begabt* – Ona jest szczególnie uzdolniona.

- **przysłówki przyczyny** (Kausaladverbien): *darum, daher, demnach, deshalb, deswegen, folglich, infolgedessen, nämlich, somit, dennoch, trotzdem, warum, weshalb, weswegen*, np.:

*Er kam deshalb, weil er das Buch vergessen hatte.* – Przyszedł dlatego, że zapomniał książkę.

*Es war sehr glatt, darum streute man Sand* – Było bardzo ślisko, dlatego sypało piasek.

*Es regnete, trotzdem nahm sie keinen Schirm.* – Padał deszcz, mimo to nie wzięła parasola.



## 74. Czy wszystkie przysłówki są stopniowalne?

Nie wszystkie. Stopniować można przede wszystkim przymiotniki w funkcji przysłówkowej (Adjektivadverbien). Przysłówki właściwe, tj. wyrazy występujące tylko w funkcji przysłówkowej (a nie jako przydawki lub orzeczniki), zasadniczo nie podlegają stopniowaniu (nieliczne wyjątki, patrz poniżej stopniowanie nieregularne).

Stopniowanie możliwe:

*Er läuft schnell / schneller / am schnellsten.* – On biega szybko / szybciej / najszybciej.

*Sie singt laut / lauter / am lautesten.* – Ona śpiewa głośno / głośniej / najgłośniej.

Stopniowanie niemożliwe:

*Er läuft ebenfalls, anders, dennoch.* – On biega również, inaczej, mimo to.

*Sie singt draußen, kaum, täglich.* – Ona śpiewa na zewnątrz, zaledwie, codziennie.

Niektóre przysłówki wykazują nieregularne formy stopniowane:

*bald* ‘wkrótce’: *eher, am ehesten,*

*gern* ‘chętnie’: *lieber, am liebsten,*

*oft* ‘często’: *öfter, am häufigsten.*

*viel* ‘dużo’: *mehr, am meisten*

*wenig* ‘mało’: *minder, am mindesten* (por. *der Minderjährige* – małoletni)  
*weniger, am wenigsten* (przeważają formy regularne)

## 75. Co to są przysłówki zaimkowe?

Przysłówki zaimkowe (Pronominaladverbien) stanowią połączenia przysłówka *wo-* lub *da-* z określonymi przyimkami. Wariantów *wor-*, *dar-* stosuje się, gdy przyimek zaczyna się samogłoską (*wor-in* ‘w czym’, *dar-in* ‘w tym’), *da-*, *wo-* występuje, gdy przyimek zaczyna się spółgłoską (*wo-von* ‘o czym’, *da-von* ‘o tym’). Mogą zastąpić grupy przyimkowe (przyimek + rzeczownik), które w zdaniu pełnią funkcję dopełnienia lub okolicznika:

*Ich denke an unseren Urlaub.* → *Ich denke daran.* – Myślę o naszym urlopie / o nim.

*Man spricht über den Unfall.* → *Man spricht darüber.* – Mówi się o wypadku / o nim.

Za pomocą przysłówków zaimkowych można odnieść się wyłącznie do rzeczy. W odniesieniu do osób stosuje się połączenia przyimek + zaimek osobowy:

Odniesienie do rzeczy:	Odniesienie do osób:
<i>Woran denkst du?</i> – O czym myślisz?	<i>An wen denkst du?</i> – O kim myślisz?
<i>Worauf wartet sie?</i> – Na co ona czeka?	<i>Auf wen wartet sie?</i> – Na kogo ona czeka?
<i>Womit spielen sie?</i> – Czym oni się bawią?	<i>Mit wem spielen sie?</i> – Z kim oni się bawią?
<i>Sie glauben daran.</i> – Oni w to wierzą.	<i>Sie glauben an ihn.</i> – Oni wierzą w niego.
<i>Sie wartet darauf.</i> – Ona na to czeka.	<i>Sie wartet auf ihn.</i> – Ona czeka na niego.
<i>Er spielt damit.</i> – On tym się bawi.	<i>Er spielt mit ihm.</i> – On bawi się z nim.

## 76. Do czego służą przyimki i jakie istnieją ich rodzaje?

Przyimki (Präpositionen) wyrażają stosunki między wyrazami i grupami wyrazowymi. Na ogół występują przed rzeczownikami (*in dem Buch*), przysłówkami (*nach unten*) lub zaimkami (*von ihm*). Niektóre przyimki mogą wystąpić przed lub po rzeczowniku (*gegenüber dem Garten / dem Garten gegenüber*), lub też tylko po rzeczowniku (*dem Bericht zufolge*). Istnieją też przyimki, które otaczają rzeczownik z przodu i z tyłu (*von Beginn an*).

Odróżnia się przyimki swobodne, które są wymienialne przez inne przyimki (*in, auf, unter, neben dem Tisch*) i przyimki związane, niewymienialne przez inne przyimki. Te ostatnie wymuszane są rekcją czasownika, rzeczownika lub przymiotnika i występują bezpośrednio po tych wyrazach:

- po czasowniku: *sie glauben an Gott, sie hoffen auf Erfolg,*
- po rzeczowniku: *der Glaube an Gott, die Hoffnung auf Erfolg,*
- po przymiotniku: *er ist abhängig von seinem Vater, er ist interessiert an dem Auftrag.*

Pod względem budowy odróżniamy:

- przyimki proste (*an, auf, in, bei, von, zu*),
- przyimki pochodne utworzone od rzeczowników (*dank, kraft, mangels, zwecks; anstelle, aufgrund, infolge, zugunsten*) i od czasowników (*entsprechend, während*),
- przyimki złożone (*gegenüber, um...willen, diesseits, jenseits*).

Według kryterium znaczeniowego przyimki dzieli się na wyrażające stosunki:

- miejscowe (*an, auf, bei, in, neben, unter, über, vor, zwischen*),
- czasowe (*ab, binnen, bis, nach, seit, vor, während*),
- sposobu (*anstatt, außer, exklusive, für, ohne, samt, wider*),
- przyczynowe (*anlässlich, infolge, trotz, vor, wegen, zufolge*).

Niektóre przyimki wyrazić mogą różne stosunki, np. przyimek *vor* wyraża relacje miejscowe (*vor dem Tisch* – przed stołem), czasowe (*vor zwei Uhr* – przed godziną drugą) i przyczynowe (*vor Schmerzen* – z powodu bólu).

Przyimki wymuszają przypadek rzeczowników i innych odmiennych części mowy po nich występujących. Pod tym względem odróżnia się:

- przyimki, które rządzą biernikiem,
- przyimki, które rządzą celownikiem,
- przyimki, które rządzą biernikiem lub celownikiem,
- przyimki, które rządzą dopełniaczem.

**Uwaga:** od przyimków właściwych, które wyrażają stosunki między wyrazami, odróżnić należy przyimki wymuszane (rządzone) przez niektóre czasowniki, które tworzą w ten sposób dopełnienia przyimkowe (*denken an, hoffen auf, sich freuen über*). Przyimki te są znaczeniowo puste i mają podobną funkcję jak przypadki gramatyczne.

Niektóre przyimki łączą się z rodzajnikami, tworząc jednolitą formę:

przyimki	rodzajniki	przykłady
<i>an, bei, in, von, zu</i>	+ <i>dem</i>	<i>am Anfang, beim Schreiben, im Garten, vom Bruder, zum Vater</i>
<i>zu</i>	+ <i>der</i>	<i>zur Mutter, zur Tante</i>
<i>an, durch, für, in</i>	+ <i>das</i>	<i>ans Fenster, durchs Tor, fürs Essen, ins Auto</i>

W języku niemieckim istnieje ponad 100 różnych przyimków. Stosunkowo często występuje jednak tylko około 20 z nich. Są to z malejącą frekwencją: *in, mit, von, an, auf, zu, bei, nach, um, für, aus, vor, über, durch, unter, gegen, hinter, bis, neben, zwischen*, przy czym dziesięć pierwszych z nich obejmuje ok. 76% wszystkich przyimków (Duden Grammatik 2016, s. 612).

## 77. Które przyimki rządzą biernikiem?

Biernikiem rządzą przyimki: *ausgenommen, betreffend, bis, durch, entlang, für, gegen, lang, ohne, um, wider*.

- ausgenommen den letzten Abschnitt* – z wyjątkiem ostatniego rozdziału
- bis ersten Mai* – aż do pierwszego maja
- durch die Tür* – przez drzwi

<i>den Weg entlang</i>	– wzdłuż drogi
<i>für meinen Freund</i>	– dla mojego przyjaciela
<i>gegen meinen Willen</i>	– wbrew mojej woli
<i>zwei Tage lang</i>	– przez dwa dni
<i>ohne meinen Vater</i>	– bez mojego ojca
<i>um das Rathaus (herum)</i>	– dookoła ratusza
<i>wider seinen Wunsch</i>	– wbrew jego życzeniu.

## 78. Które przyimki rządzą celownikiem?

Celownikiem rządzą przyimki: *ab, aus, außer, bei, dank, entgegen, entsprechend, gegenüber, gemäß, mit, mitsamt, nach, nächst, nahe, nebst, seit, von, zu, zufolge, zuliebe.*

<i>ab dieser Station</i>	– (począwszy) od tego przystanka
<i>aus dem Zimmer</i>	– z pokoju
<i>entgegen seinem Willen</i>	– wbrew jego woli
<i>außer mir</i>	– oprócz mnie
<i>bei schlechtem Wetter</i>	– przy złej pogodzie
<i>gegenüber meinem Freund</i>	– naprzeciw mojego przyjaciela
<i>nach dem Mittagessen</i>	– po obiedzie
<i>nahe dem Haus</i>	– blisko domu
<i>seit einer Stunde</i>	– od godziny
<i>von ihm</i>	– od niego
<i>zu ihr</i>	– do niej
<i>ihr zuliebe</i>	– dla niej.

## 79. Kiedy przyimki rządzą biernikiem a kiedy celownikiem?

Biernikiem lub celownikiem rządzą przyimki: *an, auf, hinter, in, neben, über, unter, vor, zwischen.*

Przyimki, o które tu chodzi, wyrażają relacje lokalne zachodzące między osobami lub przedmiotami. Wymagają celownika, jeżeli w chwili wypowiedzenia tekstu relacja lokalna zachodzi (istnieje). Jeżeli natomiast relacja w chwili mówienia dopiero powstaje, wymagany jest biernik.

<i>Wo saßen sie? Sie saßen an dem Tisch</i>	– Siedzieli przy stole.
<i>Wohin setzten sie sich? Sie setzten sich an <u>den</u> Tisch</i>	– Usiedli przy stole.
<i>Wo liegt das Buch? Es liegt auf <u>dem</u> Tisch</i>	– Książka leży na stole.
<i>Wohin legt er das Buch? Er legt es auf <u>den</u> Tisch.</i>	– Kładzie ją na stole.

*Wo sind die Kinder? Sie sind im Zimmer.* – One są w pokoju.  
*Wohin gehen die Kinder? Sie gehen ins Zimmer.* – One idą do pokoju.  
*Wo steht der Lehrer? Er steht vor den Bänken.* – On stoi przed ławkami.

*Wo geht der Lehrer auf und ab? Er geht vor den Bänken auf und ab.* – On chodzi przed ławkami tam i z powrotem.

**Uwaga:** Ostatni przykład świadczy o tym, że nieprawdziwa jest reguła podawana czasem w gramatykach, że jeśli czasownik wyraża ruch, to biernik, a jeśli brak ruchu, to celownik. Czasownik *gehen* niewątpliwie wyraża ‘ruch’, podobnie jak *er springt vor den Bänken*, *er tanzt vor den Bänken* itp. We wszystkich tych przypadkach relacja między nauczycielem a ławką, wyrażona przez przyimek *vor*, istnieje w czasie mówienia i to decyduje o doborze celownika.

## 80. Które przyimki rządzą dopełniaczem?

Dopełniaczem rządzą przyimki: *abseits, angesichts, anhand, anlässlich, anstelle, aufgrund, außerhalb, bezüglich, binnen, diesseits, halber, hinsichtlich, infolge, innerhalb, jenseits, kraft, längs, mithilfe, oberhalb, trotz, um...willen, ungeachtet, unterhalb, zugunsten, zuzüglich, zwecks*.

Niektóre z nich dopuszczają także (zwłaszcza w języku mówionym) rekcję celownikową. Są to przyimki: *anstatt, binnen, dank, einschließlich, längs, mittels, statt, während, wegen*.

<i>abseits des Weges</i>	– na uboczu drogi
<i>anlässlich der Feiertage</i>	– z okazji świąt
<i>infolge der Unterschiede</i>	– z powodu różnic
<i>jenseits des Flusses</i>	– po tamtej stronie rzeki
<i>kraft seines Amtes</i>	– mocą swojego urzędu
<i>um des Friedens willen</i>	– dla (świętego) spokoju
<i>längs des Flusses / dem Flusse</i>	– wzdłuż rzeki
<i>trotz des schönen Wetters / dem schönen Wetter</i>	– mimo pięknej pogody
<i>während des Frühstücks / während dem Frühstück</i>	– podczas śniadania
<i>wegen des Unfalls / wegen dem Unfall</i>	– z powodu wypadku
<i>wegen mir</i>	– z mojego powodu

W języku mówionym zamiast dopełniacza używa się często formy opisowej z zaimkiem *von*:

<i>anstelle meines Bruders</i>	→ <i>anstelle von meinem Bruder</i>	– zamiast mojego brata
<i>anhand der Beweise</i>	→ <i>anhand von Beweisen</i>	– na podstawie dowodów

<i>infolge vieler Fehler</i>	→ <i>infolge von vielen Fehlern</i>	– z powodu wielu błędów
<i>innerhalb dreier Monate</i>	→ <i>innerhalb von drei Monaten</i>	– w ciągu trzech miesięcy

Przy niektórych przyimkach użycie *von* stało się formą regularną. Dotyczy to zwłaszcza przyimków: *abseits von, anhand von, anstelle von, aufgrund von, diesseits von, infolge von, innerhalb von, inmitten von, jenseits von, links von, nördlich von, oberhalb von, seitlich von, unterhalb von, unweit von.*

## 81. Co to są spójniki współrzędne i jakie istnieją ich rodzaje?

Spójniki współrzędne (Konjunktionen) łączą ze sobą wyrazy, grupy wyrazowe lub zdania równorzędne. Nie mają one wpływu na szyk wyrazów w zdaniu.

Pod względem formalnym dzielą się na:

- spójniki proste: *aber, doch, oder, und, ...*
- spójniki wielowyrazowe: *das heißt, es sei denn dass, umso mehr als*
- spójniki rozłączne: *entweder ... oder, sowohl ... als auch, weder ... noch*

Poniżej zestawiono najważniejsze spójniki współrzędne wraz z przykładami.

Spójnik	Relacja	Przykłady
aber	przeciwstawienie	<i>Es war schön, <u>aber</u> kalt.</i> – Było ładnie, ale zimno. <i>Er wollte CD-s kaufen, <u>aber</u> er hatte kein Geld.</i> – Chciał kupić CD ale nie miał pieniędzy.
als	porównanie	<i>Unser Plan ist solider <u>als</u> euer</i> – Nasz plan jest solidniejszy niż wasz. <i>Mir geht es besser als meinem Bruder.</i> – Powodzi mi się lepiej niż mojemu bratu.
anstatt	ograniczenie	<i>Sie machten Pause, <u>anstatt</u> zu arbeiten.</i> – Zamiast pracować robili przerwę. <i>Sie gingen ins Kino <u>anstatt</u> ins Theater.</i> – Poszli do kina zamiast do teatru.
außer	ograniczenie	<i>Sie hatte diese Woche keine Zeit, <u>außer</u> sonntags.</i> – Nie miała w tym tygodniu czasu oprócz niedzieli. <i>Sie spricht mit niemandem <u>außer</u> mit ihrer Schwester.</i> – Ona nie mówi z nikim oprócz swojej siostry.
beziehungsweise (bzw.)	precyzowanie	<i>Das Geld war weg <u>bzw.</u> gestohlen.</i> – Pieniądze zniknęły, albo raczej zostały skradzione. <i>Seine Kollegin <u>bzw.</u> Freundin war damit zufrieden.</i> – Jego koleżanka, a raczej przyjaciółka była z tego zadowolona.

Spójnik	Relacja	Przykłady
denn	uzasadnienie	<i>Wir gingen nach Hause, <u>denn</u> es wurde kalt.</i> – Poszliśmy do domu, bo zrobiło się zimno. <i>Ich gehe nicht weiter, <u>denn</u> mir schmerzen die Beine.</i> – Nie pójdę dalej, bo bolą mnie nogi.
doch	przeciwstawienie	<i>Sie hatte nicht viel, <u>doch</u> genug zum Überleben.</i> – Nie miała wiele, ale dosyć do przeżycia. <i>Er war schon fertig, <u>doch</u> etwas musste er noch machen.</i> – Był już gotów, jednak coś musiał jeszcze zrobić.
entweder... oder	wyłączenie	<i>Sie kaufen <u>entweder</u> ein Auto <u>oder</u> einen Wohnwagen.</i> – Oni kupią albo samochód, albo przyczepę kempingową. <i><u>Entweder</u> Sie verlassen das Haus, <u>oder</u> wir rufen die Polizei.</i> – Albo Pan opuści ten dom, albo zadzwonimy po policję.
jedoch	przeciwstawienie	<i>Er versuchte es immer noch, <u>jedoch</u> ohne Erfolg.</i> – Ciągłe jeszcze próbował, jednak bez powodzenia. <i>Er war zwar beliebt, <u>jedoch</u> ohne jeden Einfluss.</i> – Był co prawda lubiany, jednak bez żadnego wpływu.
oder	wyłączenie	<i>Sie wollte studieren <u>oder</u> ins Ausland fahren.</i> – Chciała studiować albo wyjechać za granicę. <i>Heute gehe ich ins Theater <u>oder</u> ins Kino.</i> – Dzisiaj pójde do teatru albo do kina.
sowie	szeregowanie	<i>Kinder <u>sowie</u> Erwachsene waren anwesend.</i> – Dzieci oraz dorośli byli obecni. <i>Er bestellte Brötchen mit Käse <u>sowie</u> ein Bier.</i> – On zamówił bułki ze serem oraz piwo.
und	szeregowanie	<i>Der Obstsalat bestand aus Äpfeln, Birnen <u>und</u> Bananen.</i> – Sałatka owocowa składała się z jabłek, gruszek i bananów. <i>Sie kamen mit Kind <u>und</u> Kegel.</i> – Przybyli z całym dobytkiem.
sowohl ... als auch	szeregowanie	<i>Sie waren <u>sowohl</u> in Dresden <u>als auch</u> in Berlin.</i> – Byli zarówno w Dreźnie, jak i w Berlinie. <i><u>Sowohl</u> die Bücher <u>als auch</u> die Hefte waren verschwunden.</i> – Zarówno książki, jak i zeszyty, zniknęły.
weder... noch	wykluczenie	<i><u>Weder</u> die Mutter <u>noch</u> der Vater haben etwas gemerkt.</i> – Ani ojciec ani matka niczego nie zauważyli. <i>Ich habe <u>weder</u> Geld <u>noch</u> Glück.</i> – Nie mam ani pieniędzy, ani szczęścia.
wie	szeregowanie	<i>Kinder <u>wie</u> Erwachsene hatten ihre Freude.</i> – Dzieci, jak i dorośli, miały swoją uciechę. <i>Einheimische <u>wie</u> Zugereiste feierten zusammen.</i> – Tutejsi jak i przyjezdni świętowali wspólnie.

## 82. Jaka funkcję pełnią spójniki podporządkujące?

Spójniki podporządkujące (Subjunktionen) podporządkowują zdania poboczne zdaniu głównemu lub innemu zdaniu pobocznemu. Wpływają one na miejsce orzeczenia w zdaniu podrzędnym (orzeczenie na końcu). Różnicę między spójnikiem podporządkującym a współrzędnym ilustrują następujące przykłady:

Subjunkcja: *Sie konnte nicht kommen, da sie noch viel zu tun hatte.*

Konjunkcja: *Sie konnte nicht kommen, denn sie hatte noch viel zu tun.*

Nie mogła przyjść, ponieważ miała jeszcze wiele do zrobienia.

Spójniki podporządkujące mogą wystąpić nie tylko na początku zdania podrzędnego, lecz także na początku frazy bezokolicznikowej:

*Sie verließen uns, ohne dass sie sich verabschiedet hätten* → *ohne sich zu verabschieden*. Odeszli od nas bez pożegnania.

Poniżej zestawiono ważniejsze spójniki podporządkujące wraz z przykładami.

Spójnik	Relacja	Przykłady
<i>als, nachdem, bevor, bis, seitdem, während</i>	czas	<i>Als die Mutter nach Hause kam, war alles schon aufgeräumt.</i> Kiedy matka wróciła, wszystko było już posprzątane. <i>Während er schlief, wurde ihm sein Geld gestohlen</i> – Podczas gdy spał, skradziono mu pieniądze. <i>Die Kinder warteten, bis die Mutter zurück kam.</i> – Dzieci czekały, aż matka wróciła.
<i>woher, wohin, soweit</i>	miejsce	<i>Du kannst gehen, wohin du willst.</i> – Możesz pójść dokąd chcesz. <i>Soweit das Auge reicht, war alles zerstört.</i> – Jak daleko okiem sięgnąć, wszystko było zniszczone.
<i>da, weil</i>	przyczyna	<i>Da es schon spät war, gingen sie schlafen.</i> – Ponieważ było już późno, poszli spać. <i>Sie konnte nicht ins Kino gehen, weil sie noch lernen musste.</i> – Nie mogła pójść do kina, bo musiała się jeszcze uczyć.
<i>wenn, falls</i>	warunek	<i>Wenn kein Strom ist, fällt die Feier aus.</i> – Jeśli nie ma prądu, uroczystość nie odbędzie się. <i>Falls du noch nicht fertig bist, können wir noch warten.</i> – Jeżeli nie jesteś jeszcze gotowy, możemy jeszcze poczekać.
<i>damit</i>	cel	<i>Sie beeilten sich, damit sie den Zug nicht verpassten / um den Zug nicht zu verpassen.</i> – Spieszyli się, aby nie spóźnić się na pociąg.



Spójnik	Relacja	Przykłady
<i>sodass</i>	następstwo	<i>Der Zug hatte Verspätung, <u>sodass</u> sie keine Verbindung hatten.</i> – Pociąg się spóźnił, tak że nie mieli połączenia. <i>Die Sonne blendete ihn, <u>sodass</u> er nichts sehen konnte.</i> – Słońce go oślepiło, tak że nie mógł nic zobaczyć
<i>obwohl, wenn auch, obschon, wengleich</i>	pryzywolenie	<i>Obwohl die Sonne schien, war es nicht warm.</i> – Chociaż słońce świeciło, nie było ciepło. <i>Wenn auch die Kräfte fehlen, so fühlt er sich noch jung.</i> – Chociaż brakuje sił, czuje się jeszcze młodym. <i><u>Wengleich</u> er verloren hatte, machte er keine Tragödie daraus.</i> – Chociaż przegrał, nie robił z tego tragedii.
<i>wie, indem,</i>	sposób	<i>Er machte auf sich aufmerksam, <u>indem</u> er laut schrie.</i> – Zwrócił na siebie uwagę, krzycząc głośno. <i>Sie verhielt sich so, <u>wie</u> man es von ihr erwartet hatte.</i> – Zachowywała się tak, jak tego od niej oczekiwano.
<i>als ob, als dass</i>	porównanie	<i>Er tat so, <u>als ob</u> er nichts gehört hätte.</i> – Zachował się tak, jak gdyby nic nie słyszał. <i>Das Auto war zu teuer, <u>als dass</u> wir es uns leisten könnten.</i> – Samochód był za drogi, ażebyśmy mogli sobie nań pozwolić.
<i>(an)statt dass</i>	przeciwstawienie	<i>Anstatt dass er sich bedankte / anstatt sich zu bedanken, sagte er kein Wort.</i> – Zamiast podziękować, nie powiedział ani słowa. <i>Statt nach Hause zu gehen, blieb er noch in der Kneipe.</i> Zamiast pójść do domu, pozostał jeszcze w knajpcie.
<i>außer dass, insofern</i>	zastrzeżenie	<i>Sie ist wieder gesund, <u>außer dass</u> sie manchmal noch hustet.</i> Jest znowu zdrowa, chociaż niekiedy jeszcze pokasłuje. <i>Er wird wieder gesund, <u>insofern</u> er nicht wieder zu rauchen beginnt.</i> – Wyzdrowieje, chyba że znowu zacznie palić.

### 83. Co to są partykuły i do czego służą?

Partykuły są nieodmiennymi wyrazami, które nie mając wyraźnego znaczenia własnego dodają do podstawowego znaczenia wypowiedzi różne odcienie znaczeniowe. Nie stanowią samodzielnej części zdania i są wymienne tylko razem z wyrazem, do którego się odnoszą:

*Sie hat mir bloß eine Flasche Wein gegeben* → *Bloß eine Flasche Wein hat sie mir gegeben.* – Dała mi tylko jedną butelkę wina.

Odróżnia się:

- **Partykuly modalne** (Abtönungspartikeln) określają stosunek mówiącego do wypowiedzi wyrażając sugestie pod adresem słuchacza lub wartościowanie wypowiedzi poprzez jej wzmocnienie lub złagodzenie: *aber, also, auch, bloß, doch, eben, einfach, etwa, halt, ja, mal, noch, nur, schon, vielleicht, wohl ...*

<i>Das ist <u>aber</u> ein schönes Bild.</i>	– Ależ to piękny obraz.
<i><u>Also</u> hören Sie mal genau zu.</i>	– (No) więc niech Pan uważnie posłucha.
<i>Hast du <u>auch</u> alles verstanden?</i>	– Czy rzeczywiście wszystko zrozumiałeś?
<i>Mach mir <u>bloß</u> keine Dummheiten.</i>	– Tylko nie rób mi głupstw.
<i>Das ist <u>doch</u> reiner Unsinn.</i>	– To przecież czysty nonsens.
<i>Sie hat <u>eben</u> noch keine Erfahrung.</i>	– Ona właściwie nie ma jeszcze żadnego doświadczenia.
<i>Ich begreife dich <u>einfach</u> nicht.</i>	– Ja ciebie po prostu nie rozumiem.
<i>Hast du <u>etwa</u> kein Geld mehr?</i>	– Czy aby nie masz już pieniędzy?
<i>Er ist <u>halt</u> ein Feigling.</i>	– Z niego jest tchórz i tyle.
<i>Wir haben <u>ja</u> gestern darüber gesprochen.</i>	– Mówiliśmy przecież wczoraj o tym.
<i>Tu das <u>ja</u> nicht!</i>	– Nie róbże tego!
<i>Gib mir <u>mal</u> den Besen!</i>	– Podaj mi no miotłę!
<i>Wie war <u>noch</u> sein Vorname?</i>	– Jak to on miał na imię?
<i>Sei <u>nur</u> nicht so neugierig!</i>	– Nie bądź tylko taki ciekawy!
<i>Du wirst das <u>schon</u> sehen!</i>	– Już ty to zobaczysz!
<i>Das war <u>vielleicht</u> ein Vergnügen!</i>	– To ci dopiero był ubaw!
<i>Du hast <u>wohl</u> zuviel Geld.</i>	– Ty masz chyba za dużo pieniędzy.

- **Partykuly stopnia** (Gradpartikeln) pozwalają na ocenę wypowiedzi poprzez określenie jej rangi, jej stopniowanie lub łagodzenie. Zajmują na ogół miejsce przed wyrazem, który jest przez nie modyfikowany. Do par-

tykuł tego rodzaju należą: *allein, allzu, äußerst, besonders, etwa, gerade, möglichst, nahezu, nicht einmal, recht, sogar, überaus, zumal, ...*

- |  |  |
|--|--|
| <i>Allein der Gedanke daran ist schrecklich.</i>         | – Już sama myśl o tym jest straszna.               |
| <i>Du machst <u>allzu</u> viele Fehler.</i>              | – Popełniasz zbyt dużo błędów.                     |
| <i>Er musste <u>äußerst</u> bescheiden leben.</i>        | – Musiał żyć nader skromnie.                       |
| <i><u>Besonders</u> ihr Kleid gefiel mir sehr.</i>       | – Szczególnie jej sukienka bardzo mi się podobała. |
| <i>Sie ist <u>etwa</u> dreißig Jahre alt.</i>            | – Ona ma mniej więcej trzydzieści lat.             |
| <i><u>Gerade</u> heute sollte sie kommen.</i>            | – Właśnie dzisiaj miała przybyć.                   |
| <i>Kommen Sie <u>möglichst</u> bald wieder.</i>          | – Proszę wrócić możliwie szybko.                   |
| <i>Im Hörsaal waren <u>nahezu</u> hundert Studenten.</i> | – W sali było prawie stu studentów.                |
| <i><u>Nicht einmal</u> du hast das gewusst.</i>          | – Nawet ty tego nie wiedziałeś.                    |
| <i>Das ist <u>recht</u> freundlich von dir.</i>          | – To bardzo miło z twojej strony.                  |
| <i><u>Sogar</u> der Pfarrer ist nicht gekommen.</i>      | – Nawet proboszcz nie przyszedł.                   |
| <i><u>Überaus</u> klug war das nicht.</i>                | – To nie było zbyt mądre.                          |
| <i><u>Zumal</u> im Sommer hatten sie viel zu tun.</i>    | – Zwłaszcza w lecie mieli dużo pracy.              |

- **Partykuly stopniowania** (Steigerungspartikel) służą do intensyfikacji cech wyrażanych przez przymiotniki lub przysłówki (*sehr, höchst, außerordentlich*) lub do wyrażenia mniejszej ich intensywności (*ziemlich, fast, nahezu*).

- |  |  |
|--|--|
| <i>Die Landschaft war <u>sehr</u> schön.</i>           | – Krajobraz był bardzo piękny.           |
| <i>Deine Antwort ist <u>höchst</u> interessant.</i>    | – Twoja odpowiedź jest wysoce ciekawa.   |
| <i>Er ist ein <u>außerordentlich</u> kluger Junge.</i> | – On jest nadzwyczaj mądrym chłopcem.    |
| <i>Ich bin heute <u>ziemlich</u> müde.</i>             | – Jestem dzisiaj dosyć zmęczony.         |
| <i>Sie kam <u>fast</u> immer zu spät.</i>              | – Prawie zawsze się spóźniała.           |
| <i>Heute waren die Kinder <u>nahezu</u> glücklich.</i> | – Dzisiaj dzieci były prawie szczęśliwe. |

## 84. Czym zajmuje się składnia?

W tekstach wypowiedzianych (napisanych) przez ludzi da się wydzielić szereg zamkniętych i ukształtowanych składniowo jednostek, z których każda z osobna może być przekazem samodzielnej informacji. Jednostkę taką określa się jako wypowiedzenie. Wypowiedzenia dzieli się na zdania i oznajmienia. Za zdanie uważa się wypowiedzenie, które składa się z czasownika w formie osobowej (verbum finitum) oraz członów wymaganych przez czasownik. Natomiast oznajmienie to wypowiedzenie bez formy osobowej czasownika.

Oznajmieniami będą więc teksty: *Einsteigen und Türen schließen! Hinaus mit dir! Aufgepasst! Hilfe! Nicht stören!* Natomiast za zdania uważa się wypowiedzenia takie jak: *Das Kind schläft. Das Wetter ist schön. Er schenkt der Freundin Blumen. Wer hat das gesagt?* itp.

Składnia rozumiana jako nauka o zdaniu zajmuje się szczegółami budowy zdań, ich członami i relacjami między nimi, a także ustaleniem rodzajów zdań, czyli ich klasyfikacją.

## 85. Jakie istnieją rodzaje zdań?

Mówiący może za pomocą zdań wyrazić różne treści. Może coś orzekać o osobach, rzeczach lub zdarzeniach, może kogoś o coś zapytać, komuś coś rozkazać, kogoś o coś poprosić, coś sobie życzyć lub wyrazić okrzykiem zdziwienie, przestрах itp. W zależności od tego odróżnia się:

- zdania orzekające (Aussagesätze):

*Peter liest ein Buch.* – Piotr czyta książkę.

- zdania pytające (Fragesätze):

*Liest Peter ein Buch?* – Czy Piotr czyta książkę?

*Was liest Peter?* – Co Piotr czyta?

- zdania rozkazujące (Aufforderungssätze):

*Lies endlich das Buch.* – Przeczytaj wreszcie tę książkę.

- zdania życzące (Wunschsätze):

*Wäre das doch bald vorüber!* – Oby to szybko minęło!

- Zdania wykrzyknikowe (Ausrufungssätze):

*Ist die aber frech!* – Ależ z niej bezczelna osoba!

Pod względem budowy dzieli się zdania na:

- zdania główne (Hauptsätze):

*Das Wetter ist schön; wir gehen spazieren.* – Jest ładna pogoda; idziemy na spacer.

W zdaniach głównych orzekających osobowa forma czasownika znajduje się na drugiej pozycji.

- zdania poboczne (Nebensätze):

*(Ich weiß), dass das Wetter schön ist* – (wiem), że pogoda jest ładna;

*Obwohl wir spazieren gehen, ...* – Chociaż idziemy na spacer, ...

W zdaniach pobocznych (podrzędnych) orzeczenie znajduje się na końcu zdania.

## 86. Na czym polega związek zgody?

Związek zgody, zwany też kongruencją wyrazową, polega na zgodności form między wyrazami pod względem liczby, rodzaju i przypadku, np.:

Między podmiotem a orzeczeniem istnieje zgodność pod względem liczby.

*der Schüler liest* – *die Schüler lesen*

*er liest* – *sie lesen*

W grupie przymiotnikowej między rodzajnikiem, przymiotnikiem a rzeczownikiem istnieje zgodność pod względem przypadku, liczby i rodzaju.

*kalter Wein*

*kalte Milch*

*kaltes Wasser*

*des kalten Weines*

*der kalten Milch*

*des kalten Wassers*

*ein alter Mann*

*eine alte Frau*

*ein altes Kind*

*alte Männer*

*alte Frauen*

*alte Kinder*

## 87. Co to jest rekcja (związek rządu)?

Przez pojęcie rekcji rozumiemy właściwość niektórych części mowy, która polega na tym, że zależny od nich wyraz wystąpić musi w odpowiedniej formie gramatycznej (jest przez nie rządzony). Rekcję wykazują czasowniki, rzeczowniki odczasownikowe, przyimki oraz niektóre przymiotniki.

### Rekcja czasowników

Czasowniki rządzą przypadkiem następujących po nich dopełnień, np.:

*Die Mutter liebt ihre Kinder.* – Matka kocha swoje dzieci. (*wem?*)

*Sie hilft ihren Kindern.* – Pomaga swoim dzieciom. (*wem?*)

*Dieser Satz bedarf einer Ergänzung.* – To zdanie wymaga uzupełnienia. (*wessen?*)

*Sie denkt oft an die Ferien.* – Często myśli o wakacjach. (*woran?*)

## Rekcja rzeczowników odczasownikowych

- Ihre Freude über den Besuch – jej radość z powodu odwiedzin (*sich freuen über*)  
Die Sorge um das Kind – troska o dziecko (*sich sorgen um*)  
Der Gedanke an den Unfall – myśl o wypadku (*denken an*)  
Der Glaube an Gott – wiara w Boga (*glauben an*)

## Rekcja przymiotników

- Er ist seinen Überzeugungen treu. – Jest wierny swoim przekonaniom.  
Er machte sich eines Diebstahls schuldig. – Stał się winny kradzieży.  
Sie war stolz auf ihren Erfolg. – Była dumna ze swego powodzenia.  
Sie waren traurig über den Verlust ihres Geldes. – Byli smutni z powodu utraty pieniędzy.

## Rekcja przyimków

- Ich fahre in die Stadt. – Jadę do miasta.  
Nun bin ich schon in der Stadt. – Teraz jestem już w mieście.  
Nach dem Frühstück lese ich die Zeitung. – Po śniadaniu czytam gazetę.  
Wir bleiben bis zum Abend. – Pozostajemy aż do wieczora.

## 88. Jaka jest różnica między terminologią morfologiczną a składniową?

Terminologia morfologiczna to nazwy części mowy: *rzeczownik, czasownik, przymiotnik* itd., natomiast terminologia składniowa odnosi się do funkcji, jaką pełni dana część mowy w strukturze zdania.

funkcja w zdaniu	część mowy	przykłady
podmiot	rzeczownik, i in. części mowy	<u>Der Schüler liest.</u> – Uczeń czyta. <u>Er liest.</u> – On czyta. <u>Lesen ist angenehm.</u> – Czytanie jest przyjemne.
orzeczenie	forma osobowa czasownika	<u>Der Schüler liest.</u> – Uczeń czyta. <u>Er hat gelesen.</u> – On czytał. <u>Er wurde gefragt.</u> – Został zapytany.

przydawka	przymiotnik, rzeczownik, zaimek, liczebnik, przysłówek	<i>Der kluge Schüler</i> – mądry uczeń, <i>das Buch des Schülers</i> , – książka ucznia, <i>mein Buch</i> , – moja książka.
dopełnienie	rzeczownik, zaimek	<i>Er liest ein Buch.</i> – On czyta książkę. <i>Er liest es.</i> – Czyta ją. <i>Sie hilft ihrer Mutter.</i> – Ona pomaga matce.
okolicznik	przysłówek, rzeczownik z przyimkiem	<i>Der Schüler liest schnell.</i> – Uczeń czyta szybko. <i>Er kommt bald / in einer Stunde.</i> – On przyjdzie wnet / za godzinę.

## 89. Co rozumiemy przez pojęcie podmiotu?

Podmiot jest członem zdania reprezentowanym najczęściej przez rzeczownik lub zaimek w mianowniku (w zasadzie każda część mowy może wystąpić w funkcji podmiotu). Określa on wykonawcę czynności lub zdarzenia wyrażonego przez orzeczenie, nośnika jakiegoś cechy, lub też obiekt znajdujący się w określonym stanie. Podmiot znajduje się z orzeczeniem w związku zgody. Może on wystąpić:

- w postaci pojedynczego rzeczownika lub zaimka:

*Der Beamte (er) arbeitet im Büro.* – Urzędnik pracuje w biurze.

- w postaci grupy rzeczownikowej:

*Der gut bezahlte Beamte arbeitet schwer.* – Dobrze opłacony urzędnik ciężko pracuje.

- w postaci zdania podrzędnego (podmiotowego):

*Wer schwer arbeitet, soll auch gut bezahlt werden.* – Kto dobrze pracuje, powinien być dobrze opłacony.

- w postaci grupy bezokolicznikowej: *Dich zu treffen, freut mich.*

W funkcji metajęzykowej (gdy używa się języka dla mówienia o języku), w funkcji pomiotu wystąpić może każdy wyraz, np. *Und ist ein Bindewort.* – Wyraz „und” jest spójnikiem.

Podmiot jest z reguły obowiązkowym członem zdania. Przy czasownikach i konstrukcjach bezosobowych funkcję podmiotu pełni zaimek *es* (pusty pod względem treści), który jest wtedy określany jako podmiot formalny.

*Es geht mir gut.* – Dobrze mi się powodzi.  
*Es gibt hier nichts zu lachen.* – Tu nie ma nic do śmiechu.  
*Es ist schon spät.* – Jest już późno.  
*Es regnet.* – Pada deszcz.

*Es schneit.* – Pada śnieg.  
*Es ist Winter.* – Jest zima.

Przy przekształceniu zdania ze strony czynnej na stronę bierną podmiotem staje się dopełnienie zdania czynnego, zaś jego podmiot występuje w postaci fakultatywnej grupy przymkowej:

*Die Arbeiter bauen das Haus.* → *Das Haus wird (von den Arbeitern) gebaut.*  
*Alle Schüler lesen das Buch.* → *Das Buch wird (von allen Schülern) gelesen.*

## 90. Jaką funkcję pełni orzeczenie i jakie istnieją rodzaje orzeczeń?

Orzeczenie jest najważniejszym członem zdania, gdyż od niego zależy ilość obowiązkowych członów zdania (patrz pytanie 94). Zajmuje w zdaniu orzekającym stałą drugą pozycję, dookoła której mogą poruszać się pozostałe człony zdania. Orzeczenie wyraża procesy, stany lub cechy, jakie mówiący przypisuje podmiotowi.

Orzeczenia dzieli się na orzeczenia czasownikowe i orzeczenia imienne.

- orzeczenie czasownikowe proste składa się z formy odmiennej czasownika (jednego wyrazu):

*Der Frühling kommt bald.* – Wiosna wkrótce nadejdzie.  
*Die Kinder gingen nach Hause.* – Dzieci poszły do domu.  
*Nun sind sie zu Hause.* – Teraz są w domu.

- orzeczenie czasownikowe złożone składa się z formy odmiennej czasownika + imiesłowu lub bezokolicznika (dwa lub więcej wyrazów):

*Der Zug ist angekommen.* – Pociąg przyjechał.  
*Er will ins Kino gehen.* – On chce pójść do kina.  
*Sie wird sich geirrt haben.* – Chyba się pomyliła.

- orzeczenie imienne składa się z tzw. łącznika (formy odmiennej czasownika *sein*, *werden*, *bleiben*) + orzecznika (rzeczownik lub przymiotnik):

*Unsere Tochter ist Lehrerin.* – Nasza córka jest nauczycielką.  
*Er wird nicht klüger.* – On nie zmądrzeje.  
*Er bleibt aber unser Freund.* – Pozostaje jednak naszym przyjacielem.



## 91. Co to są dopełnienia?

Dopełnienia są członami zdania wymaganymi rekcją czasownika. Oznaczają osoby lub przedmioty, na które nakierowany jest proces wyrażony przez orzeczenie. W zależności od czasownika będącego orzeczeniem dopełnienia występują w różnych formach gramatycznych. Odróżnia się:

- dopełnienia w dopełniaczu (Genitivobjekte). Występują raczej rzadko i w mowie potocznej zastępowane bywają na ogół grupą przyimkową lub dopełnieniem biernikowym:

*Die Anwesenden* → *Sie dachten an* – Obecni wspo-  
*gedachten der ver-* *die verstorbenen* mnieli zmarłych  
*storbenen Kollegen.* *Kollegen.* kolegów.

*Die Kranken be-* → *Die Kranken brauch-* – Chorzy potrze-  
*durften ärztlicher* *ten ärztliche Hilfe.* bowali pomocy  
*Hilfe.* lekarskiej.

- dopełnienia w celowniku (Dativobjekte):

*Das Gedicht gefiel den Schülern.* – Poemat podobał się uczniom.

*Die Kinder helfen der Mutter.* – Dzieci pomagają matce.

- dopełnienia w bierniku (Akkusativobjekte):

*Der Student hat sein Handy verloren.* – Student zgubił swoją komórkę.

*Er hat es nie wieder gesehen.* – Nigdy jej już nie zobaczył.

- dopełnienia przyimkowe (Präpositionalobjekte):

*Sie verzichtete auf ihr Frühstück.* – Ona zrezygnowała ze śniadania.

*Wir denken schon an unseren Urlaub.* – Myślmy już o naszym urlopie.

## 92. Jaką funkcję pełnią okoliczniki i jakie istnieją ich rodzaje?

Okoliczniki są bliższymi określeniami procesów, zdarzeń lub stanów wyrażanych przez orzeczenie. Stanowią one zależnie od rodzaju czasowników uzupełnienia obowiązkowe (*Student mieszka, gdzie? jak?*), lub stanowią nieobowiązkowe informacje swobodne zależne od woli mówiącego (*Student pracuje w domu / przez cały czas / pilnie, itd.*). Odróżniamy:

- okoliczniki czasu (Temporalangaben) odpowiadają na pytanie *wann? Bis wann? Seit wann?* np.: *jetzt, heute, immer, am nächsten Tag, den ganzen Tag, in einer Woche, ...*

*Ich möchte jetzt nicht schlafen.* – Nie chcę teraz spać.

- Heute haben wir Ferien. – Dzisiaj mamy wakacje.  
Sie kommt immer um acht Uhr. – Zawsze przychodzi o godzinie ósmej.  
Am nächsten Tag kamen sie wieder. – Następnego dnia znowu przyszli.  
Sie arbeiten den ganzen Tag. – Pracują przez cały dzień.  
In einer Woche haben wir Urlaub. – Za tydzień mamy urlop.
- okoliczniki miejsca (Lokalangaben) odpowiadają na pytanie: *wo? wohin? woher?*: np.: *hier, dort, überall, auf der Straße, vor dem Bahnhof, zu Hause, ...*

Hier ist alles in Ordnung. – Tu wszystko jest w porządku.  
Dort spielen die Kinder. – Tam bawią się dzieci.  
Überall liegt Schnee. – Wszędzie leży śnieg.  
Auf der Straße darf man nicht spielen. – Na ulicy nie wolno się bawić.  
Vor dem Bahnhof ist großer Verkehr. – Przed dworcem jest duży ruch.  
Nun sind alle zu Hause. – Teraz wszyscy są w domu.
  - okoliczniki sposobu (Angaben der Art und Weise) odpowiadają na pytanie *wie? auf welche Weise?*, np.: *auswendig, fleißig, ordentlich, mit Begeisterung, ohne Unterbrechung, wie ein Vogel.*

Sie hat das Gedicht auswendig gelernt. – Nauczyła się wiersza na pamięć.  
Er muss fleißig arbeiten. – On musi pilnie pracować.  
Kannst du nicht ordentlich schreiben? – Czy nie możesz porządnie pisać?  
Sie sangen das Lied mit Begeisterung. – Śpiewali tę pieśń z zachwytem.  
Alle arbeiteten ohne Unterbrechung. – Wszyscy pracowali bez przerwy.  
Sie singt wie ein Vogel. – Śpiewa jak ptak.
  - okoliczniki przyczyny (Kausalangaben) odpowiadają na pytanie *warum? weshalb? weswegen? aus welchem Grund?*, np.: *darum, deshalb, deswegen, aus demselben Grund, aus Angst, vor Aufregung, ...*

Darum sagte sie kein Wort. – Dlatego nie powiedziała ani słowa.  
Ich konnte deshalb / deswegen nicht kommen. – Dlatego nie mogłem przyjść.  
Aus demselben Grund ist auch er geblieben. – Z tego samego powodu także on pozostał.  
Aus Angst vor dem Hund gingen sie nicht weiter. – Ze strachu przed psem nie poszli dalej.  
Vor Aufregung brachte sie kein Wort hervor. – Ze zdenerwowania nie powiedziała ani słowa.  
Vor Wut konnte er kaum sprechen. – Z wściekłości prawie nie mógł mówić.
  - okoliczniki celu (Finalangaben) odpowiadają na pytanie *wozu? zu welchem Zweck?* np.: *dafür, zur Kenntnisnahme, für ihr Glück, ...*

Dafür würde er alles tun. – Dla osiągnięcia tego zrobiłby wszystko.  
Ich schicke dir den Brief zur Kenntnisnahme. – Przesyłam ci list do wiadomości.  
Für ihr Glück würde er alles hergeben. – Dla jej szczęścia dałby wszystko.

- okoliczniki warunku (Konditionalangaben) odpowiadają na pytanie *unter welcher Bedingung? unter welcher Voraussetzung?*, np.: *nur bei schönem Wetter, vorausgesetzt dass, unter der Bedingung dass, ...*

Wir fahren nur bei schönem Wetter: – Pojedziemy tylko wtedy, jeśli będzie ładna pogoda.

Vorausgesetzt dass er kommt ... – Zakładając, że przyjdzie / Pod warunkiem, że przyjdzie ...

Nur unter dieser Bedingung stimme ich zu. – Zgadzam się tylko pod tym warunkiem.

- Okoliczniki przyzwolenia (Konzessivangaben), to okoliczniki niewystarczającego warunku, np.: *dessen ungeachtet, trotz, trotzdem.*

Dessen ungeachtet redete sie weiter. – Mimo to (nie bacząc na to) mówiła dalej.

Trotz des schlechten Wetters gingen sie spazieren. – Mimo złej pogody poszli na spacer.

Alle schwiegen. Trotzdem bat er noch einmal um Ruhe. – Wszyscy milczeli. Mimo to prosił jeszcze raz o spokój.

### 93. Jaką funkcję pełnią przydawki?

Przydawki (Attribute) są bliższymi określeniami rzeczowników (lub zaimków w funkcji rzeczownikowej). Nie stanowią samodzielnych członów zdania i mogą zmienić swoją pozycję w zdaniu tylko razem z członem, do którego się odnoszą. Występują w postaci przymiotnika (*das große Haus*), zaimka (*dieses Haus*), przysłówka (*das Haus dort drüben*), bezokolicznika + *zu* (*die Kunst zu malen*), rzeczownika w dopełniaczu (*das Haus des Freundes*), grupy przyimkowej (*das Haus von meinem Vater*). Przydawki mogą mieć postać:

- pojedynczego wyrazu: *das große Gebäude* – duży budynek; *das Haus des Bruders* – dom brata;
- grupy wyrazowej: *das alte, aber durchaus sehenswürdige Haus* – stary, ale na wskroś godny zauważenia dom; *das Haus meines verstorbenen Bruders* – dom mojego zmarłego brata;

- zdania przydawkowego (*das Haus, das am Waldrand steht* – dom, który stoi na skraju lasu).

Od przydawek powyższych odróżnić należy przydawki orzeczeniowe, które formalnie występują w grupie orzeczenia ale treściowo są określeniami podmiotu:

- Mein Bruder kam gut erholt von seinem Urlaub zurück.* – Mój brat wrócił z urlopu dobrze wypoczęty.
- Er fuhr zufrieden nach Hause.* – On pojechał zadowolony do domu.

## 94. Od czego zależy struktura zdania?

Struktura zdania to schemat jego budowy, który zależy od walencji (wartościowości) czasownika pełniącego funkcję orzeczenia. Walencja czasownika to jego wartościowość, zdolność do otwierania wokół siebie pustych miejsc, które muszą zostać wypełnione, jeśli zdanie ma być gramatycznie poprawne. Wymagane **uzupełnienia** występują zawsze w określonej formie gramatycznej (wymuszonej przez czasownik) i mogą mieć charakter obligatoryjny (wtedy muszą być realizowane), lub fakultatywny (wtedy mogą być realizowane). Na przykład w zdaniu *Der Koffer enthält zwei Anzüge* (Walizka zawiera dwa ubrania) dopełnienie *zwei Anzüge* jest uzupełnieniem obligatoryjnym, bo bez niego zdanie byłoby niepoprawne (*\*Der Koffer enthält*). Natomiast w zdaniu *Der Schüler liest die Zeitung* (Uczeń czyta gazetę) dopełnienie *die Zeitung* jest uzupełnieniem fakultatywnym, bo po jego opuszczeniu zdanie pozostaje poprawne (*Der Schüler liest*). Odróżnia się:

- czasowniki zerowartościowe (bez wymaganych członów), w pozycji podmiotu występuje wtedy puste znaczeniowo *es*: *es regnet, es schneit, ...*
- czasowniki jednowartościowe (wymagają tylko podmiotu): *das Kind schläft, der Hund bellt, ...*
- czasowniki dwuwartościowe (z podmiotem i z drugim dodatkowym członem): *Der Koffer enthält zwei Anzüge; Warschau liegt an der Weichsel.*
- Czasowniki trójwartościowe (z podmiotem i dwoma dodatkowymi członami): *Er bringt der Mutter Blumen; Er schenkt dem Freund ein Buch.*

Niezależnie od uzupełnień obligatoryjnych i fakultatywnych, które determinują podstawową strukturę zdania, wystąpić mogą dodatkowo **informacje swobodne**, które nie są wymagane przez czasownik, lecz zależą jedynie od woli mówiącego. Na przykład w zdaniu *Es regnet jeden Tag* okolicznik *jeden Tag* jest informacją swobodną, niewymaganą walencją czasownika (*Es regnet* jest poprawną wypowiedzią również bez okolicznika *jeden Tag*). Informacje swobodne, w odróżnieniu od uzupełnień, mają postać gramatyczną niewymuszoną przez czasownik. Zamiast *jeden Tag* w powyższym przykładzie mogłyby wystąpić wyrazy *immer, oft, wieder, um zwei Uhr* itd.

Informacje swobodne nie należą do podstawowej struktury zdania.

Poniżej kilka przykładów struktur (wzorców) zdaniowych w zależności od walencji czasownika<sup>4</sup>:

- Czasownik zerowartościowy (zdanie bez uzupełnień, z podmiotem formalnym *es*)

*Es hat [die ganze Nacht] geregnet.* – Padało przez całą noc.

*Es wird [bald] schneien.* – Wkrótce spadnie śnieg.

*Es goss [in Strömen].* – Lało strumieniami.

- Czasownik jednowartościowy (zdanie z podmiotem, bez dalszych uzupełnień):

*Die Rosen blühen [wieder].* – Róże znowu zakwitły.

*Die Wette gilt.* – Zakład stoi.

*Das Kind schläft.* – Dziecko śpi.

- Czasownik dwuwartościowy (zdanie z podmiotem + jedno uzupełnienie):

*Der Vater begrüßte die Gäste.* – Ojciec przywitał gości.

*Die Touristen besichtigten das Museum.* – Turyści zwiedzili muzeum.

*Hast du (das Buch) [schon] gelesen?* – Czy przeczytałeś już tę książkę?

- Czasownik trójwartościowy (zdanie z podmiotem + dwa uzupełnienia)

*Darf ich Ihnen ein Glas Wein anbieten?* – Czy mogę Panu zaproponować szklankę wina?

*Er schenkte der Verlobten einen Ring.* – Podarował narzeczonej pierścionek.

*Verzeihen Sie (mir) [bitte] die Frage.* – Proszę wybaczyć mi pytanie.

## 95. Co to jest zdanie współrzędnie złożone?

Zdanie współrzędnie złożone (Satzverbindung) powstaje przez połączenie dwóch lub więcej zdań głównych. Może to być połączenie bez łącznika (połączenie bezspójnikowe) na zasadzie związku znaczeniowego, lub połączenie za pomocą spójników lub przysłówków spójnikowych.

### Połączenie bezspójnikowe

Połączenie bezspójnikowe odbywa się na zasadzie prostego zestawienia zdań pojedynczych. Na ogół między takimi zdaniami zachodzi jakiś związek znaczeniowy.

<sup>4</sup> W nawiasach okrągłych uzupełnienia fakultatywne, w nawiasach kwadratowych informacje swobodne, nienależące do podstawowej struktury zdania.

- |   |   |
|---|---|
| <i>Alles ging gut, wir waren zufrieden.</i>           | – Wszystko poszło dobrze, byliśmy zadowoleni.           |
| <i>Sei pünktlich, die Vorlesung beginnt um 8 Uhr.</i> | – Bądź punktualny, wykład zaczyna się o godzinie ósmej. |
| <i>Er las die Zeitung, sie musste noch aufräumen.</i> | – On czytał gazetę, ona musiała jeszcze posprzątać.     |

### Połączenie spójnikowe

W zależności od rodzaju spójnika mogą między połączonymi zdaniem zachodzić różne relacje. Odróżnia się wtedy połączenia łączne, rozłączne, przeciwstawne, przyczynowe, skutkowe i in.

- |   |   |
|---|---|
| <i>Alles ging gut und alle waren zufrieden.</i>               | – Wszystko poszło dobrze i wszyscy byli zadowoleni.       |
| <i>Alle gingen nach Hause, aber sie wollte noch bleiben.</i>  | – Wszyscy poszli do domu, ale ona chciała jeszcze zostać. |
| <i>Morgen fahren wir einkaufen oder wir bleiben zu Hause.</i> | – Jutro pojedziemy na zakupy albo zostaniemy w domu.      |
| <i>Er geht schlafen, denn er ist müde.</i>                    | – On idzie spać, bo jest zmęczony.                        |
| <i>Sie lernt fleißig, damit sie die Prüfung besteht.</i>      | – Ona uczy się pilnie, aby zdać egzamin.                  |

Gdy łącznikiem jest **przysłówek spójnikowy** (przysłówek w funkcji spójnika, np.: *deshalb, daher, folglich, sonst, trotzdem*), podmiot zdania drugiego występuje za orzeczeniem.

- |   |  |
|---|--|
| <i>Alle waren schon müde, deshalb gingen sie nach Hause.</i>                              | – Wszyscy byli już zmęczeni, dlatego poszli do domu.           |
| <i>Sie haben sich nicht gut vorbereitet, daher haben sie die Prüfung nicht bestanden.</i> | – Oni nie przygotowali się dobrze, dlatego nie zdali egzaminu. |
| <i>Es regnete in Strömen, trotzdem gingen sie weiter.</i>                                 | – Lało jak z cebra, mimo to poszli dalej.                      |

## 96. Co to jest zdanie podrzędnie złożone?

Zdanie podrzędnie złożone (Satzgefüge) składa się ze zdania głównego (nadrzędnego) i przynajmniej jednego zdania pobocznego (podrzędnego).

Zdanie podrzędne łączy się ze zdaniem głównym na ogół spójnikiem podporządkującym (patrz pytanie nr 82), zaimkiem względnym lub zaimkiem pytającym. W zdaniach podrzędnych orzeczenie występuje na ogół na końcu.

- |   |   |  |
|---|---|--|
| <i>Es war schon alles fertig, <u>als</u> die Mutter nach Hause kam.</i> | – | Wszystko było już gotowe, kiedy matka wróciła. |
| <i>Sie verhielt sich so, <u>wie</u> man es erwartet hatte.</i>          | – | Zachowywała się tak, jak tego oczekiwano.      |
| <i>Er machte auf sich aufmerksam, <u>indem</u> er laut schrie.</i>      | – | Zwrócił na siebie uwagę, krzycząc głośno.      |
| <i>Sie las ein Buch, <u>das</u> sehr interessant war.</i>               | – | Czytała książkę, która była bardzo ciekawa.    |
| <i>Du kannst gehen, <u>wohin</u> du willst.</i>                         | – | Możesz pójść dokąd chcesz.                     |

W niektórych przypadkach zdanie podrzędne może łączyć się ze zdaniem głównym bez spójnika. Wtedy zasada miejsca orzeczenia na końcu zdania nie obowiązuje. Bezspójnikowe łączenie możliwe jest:

- w zdaniach podmiotowych

<i>Es ist besser, <u>dass</u> (wenn) du pünktlich kommst.</i>	→	<i>Es ist besser, <u>du</u> kommst pünktlich.</i>	–	Lepiej będzie, że (jeśli) przyjdziesz punktualnie.
---	---	---	---	--

- w zdaniach dopełnieniowych

<i>Ich denke, <u>dass</u> sie das nicht gemacht hat.</i>	→	<i>Ich denke, <u>sie</u> hat das nicht gemacht.</i>	–	Sądzę, że ona tego nie zrobiła.
--	---	---	---	---------------------------------

- w zdaniach warunkowych

<i>Ich würde mehr lesen, <u>wenn</u> ich mehr Zeit hätte.</i>	→	<i><u>Hätte</u> ich mehr Zeit, <u>so</u> würde ich mehr lesen.</i>	–	Gdybym miał więcej czasu, czytałbym więcej.
---	---	--	---	---

- w zdaniach przyzwalających

<i>Obwohl es schon spät ist, geht noch niemand nach Hause.</i>	→	<i><u>Ist</u> es auch schon spät, <u>so</u> geht noch niemand nach Hause.</i>	–	Chociaż jest już późno, nikt jeszcze nie idzie do domu.
--	---	---	---	---



## 97. Jakie istnieją rodzaje zdań podrzędnych?

W zasadzie każda część zdania głównego (z wyjątkiem orzeczenia werbalnego) może mieć postać zdania podrzędnego. Wyróżniamy więc zdania podrzędne podmiotowe, orzecznikowe, przydawkowe, dopełnieniowe i okolicznikowe. Podobnie jak człony zdania głównego, które zastępują, mogą mieć status uzupełnienia (wymagany przez walencję czasownika zdania głównego), lub też informacji swobodnych, zależnych jedynie od zamiaru komunikacyjnego mówiącego (piszącego).

Zdanie podrzędne może wystąpić przed zdaniem głównym, po zdaniu głównym lub w obrębie zdania głównego:

*Wenn die Sonne scheint, machen wir einen Ausflug.* – Gdy świeci słońce, robimy wycieczkę.  
*Wir machen einen Ausflug, wenn die Sonne scheint.*  
*Wir machen, wenn die Sonne scheint, einen Ausflug.*

## 98. Co to są zdania podmiotowe?

Podrzędne zdania podmiotowe (Subjektsätze) zastępują lub uzupełniają podmiot zdania głównego. Mogą ze zdaniem głównym łączyć się spójnikiem (*dass, ob*) lub zaimkiem pytającym (*wer, wem*).

*Es freut mich, dass du das Examen bestanden hast.* – Cieszy mnie (to), że zdałeś egzamin.  
*Dass du das Examen bestanden hast, freut mich.*  
*Es ist ungewiss, ob sie das Examen besteht.* – Jest rzeczą niepewną, czy ona zda egzamin.  
*Ob sie das Examen besteht, ist ungewiss.*  
*Dass sie nicht gekommen ist, enttäuschte mich.* – Byłem zawiedziony (tym), że nie przyszła.  
*Mich enttäuschte (es, die Tatsache), dass sie nicht gekommen ist.*  
*Wer das nicht weiß, hat es nicht gelernt.* – Kto tego nie wie, ten się tego nie nauczył.

Zdanie podmiotowe może też wystąpić jako równoważnik zdania w postaci grupy bezokolicznikowej.



- Es ist keine schwere Arbeit, Zeitung zu lesen.* – Czytanie gazety nie  
*Zeitung zu lesen, ist keine schwere Arbeit.* jest ciężką pracą.
- Es freut mich, dich besuchen zu dürfen.* – Cieszy mnie (to), że  
*Dich besuchen zu dürfen, freut mich.* mogę cię odwiedzić.

## 99. Co to są zdania orzecznikowe?

Orzeczenie zdania głównego może mieć postać łącznika i orzecznika (*er ist groß*). Podrzędne zdanie orzecznikowe (Prädikativsatz) zastępuje lub uzupełnia orzecznik zdania głównego. Łączy się ze zdaniem głównym zaimkiem spójnikowym *wie, was*.

- Die Geschäfte waren (so), wie sie sein sollten.* – Interesy były takie, jakie miały być.
- Die Sachen waren, wie wir sie erwartet haben.* – Rzeczy były takie, jakich oczekiwaliśmy.
- Sie ist geworden, was ihre Eltern für sie geplant hatten.* – Została tym, co rodzice dla niej zaplanowali.

Zdanie orzecznikowe można w każdy przypadku zamienić na orzecznik jednowyrazowy, np.:

*Die Geschäfte waren (so), wie sie sein sollten.* → *Die Geschäfte waren gut.*

## 100. Jaką funkcję pełnią zdania przydawkowe?

Zdanie przydawkowe (Attributsatz) zastępuje lub uzupełnia przydawkę zdania głównego i podobnie jak przydawka jest bliższym określeniem rzeczownika (lub innego wyrazu użytego rzeczownikowo). Łączy się ze zdaniem głównym zaimkami względnymi *der, die, das, welcher, welche, welches* lub spójnikiem *dass, was*. Zdania przydawkowe zaczynające się zaimkiem względnym określa się jako zdania względne (Relativsätze).

- Das Buch, das du mir geschenkt hast, ist interessant.* – Książka, którą mi podarowałeś, jest ciekawa.
- Mein Bruder, dem ich das Buch gebracht habe, bedankte sich.* – Brat, któremu książkę przyniosłem, podziękował.
- Hier gibt es niemand, der ihm helfen könnte.* – Tu nie ma nikogo, kto mógłby mu pomóc.

Po *nichts, alles* i po przymiotnikach w stopniu najwyższym zdanie przydawkowe zaczyna się spójnikiem *was*.

- |  |  |
|--|--|
| <i>Hier gibt es nichts, was mir gefallen würde.</i>  | – Tu nie ma niczego, co by mi się podobało.  |
| <i>Alles, was du gesagt hast, ist gelogen.</i>       | – Wszystko, co powiedziałeś, jest kłamstwem. |
| <i>Das Beste, was er machen konnte, war vorüber.</i> | – Najlepsze, co mógł zrobić, minęło.         |

Po rzeczownikach odczasownikowych (*hoffen* → *die Hoffnung*, *behaupten* → *die Behauptung*) zdanie przydawkowe zaczyna się spójnikiem *dass*.

- |  |  |
|--|--|
| <i>Er hat immer noch die Hoffnung, dass sie kommt.</i>                                   | – Wciąż ma jeszcze nadzieję, że przyjdzie.                                   |
| <i>Die Behauptung, dass die Sonne sich um die Erde dreht, ist schon lange widerlegt.</i> | – Twierdzenie, że Słońce kręci się dookoła Ziemi, już dawno zostało obalone. |

## 101. Czym wyróżniają się zdania dopełnieniowe?

Podrzędne zdanie dopełnieniowe (Objektsatz) zastępuje lub uzupełnia dopełnienie zdania głównego. Spójnikowe zdanie dopełnieniowe zaczyna się spójnikami *dass, ob*. Zdanie bezspójnikowe ma szyk zdania głównego.

- |  |   |
|--|---|
| <i>Ich hoffe, dass sie sich gut vorbereitet hat.</i>           | – Mam nadzieję, że ona dobrze się przygotowała. |
| <i>Ich hoffe, sie hat sich gut vorbereitet.</i>                |   |
| <i>Er bestritt (es), dass er zu Hause war.</i>                 | – On zaprzeczył, że był w domu.                 |
| <i>Wir waren uns (dessen) bewusst, dass er sich verspätet.</i> | – Byliśmy świadomi, że się spóźni.              |
| <i>Sie freute sich (darüber), dass sie eingeladen wurde.</i>   | – Cieszyła się, że została zaproszona.          |
| <i>Ich weiß nicht, ob ich morgen Zeit habe.</i>                | – Nie wiem, czy jutro będę miał czas.           |

Podrzędne zdanie dopełnieniowe można zastąpić konstrukcją bezokolicznikową pod warunkiem, że podmiot w zdaniu głównym i w zdaniu podrzędnym odnosi się do tej samej osoby.

- Er beschloss, dass er die Arbeit selbst beendet.* → *Er beschloss, die Arbeit selbst zu beenden.* – Postanowił, że sam dokończy pracę.
- Sie behauptet, dass sie ihn nicht gesehen hat.* → *Sie behauptet, ihn nicht gesehen zu haben.* – Ona twierdzi, że go nie widziała.
- Sie behauptet, dass er sie nicht gesehen hat.* – Ona twierdzi, że on jej nie widział. (Zastępstwo grupą bezokolicznikową niemożliwe!).

## 102. Jakie funkcje pełnią zdania okolicznikowe?

Podrzędne zdania okolicznikowe (Adverbialsätze) zastępują lub uzupełniają okoliczniki zdania głównego. W zależności od walencji czasownika (orzeczenia zdania głównego) zdanie okolicznikowe może mieć status uzupełnienia lub swobodnej informacji (patrz pytanie 94). Wyróżnia się zdania okolicznikowe miejsca, czasu, sposobu, przyczyny, warunku, skutku, celu i przyzwolenia.

## 103. Czym wyróżniają się zdania okolicznikowe miejsca?

Zdania okolicznikowe miejsca (Lokalsätze) określają miejsce, kierunek lub zakres lokalny zdarzenia wyrażonego w zdaniu głównym. Łączą się ze zdaniem głównym przysłówkami pytajnymi *wo*, *wohin*, *woher*:

- Wir treffen uns (dort), wo wir das letzte Mal waren.* – Spotkamy się (tam), gdzie byliśmy ostatnim razem.
- Er will (dorthin) fahren, wo ihn niemand kennt.* – Chce pojechać (tam), gdzie nikt go nie zna.
- Sie stammt aus Leipzig, woher auch ihre Freunde stammen.* – Pochodzi z Lipska, skąd pochodzą też jej przyjaciele.
- Er will (dorthin) fahren, wohin sein Bruder schon gestern gefahren war.* – On chce tam pojechać, dokąd jego brat już wczoraj pojechał.

## 104. Jakie istnieją zdania okolicznikowe czasu?

Zdania okolicznikowe czasu (Temporalsätze) pozwalają na dokładniejsze określenie, kiedy odbywa się zdarzenie wyrażone w zdaniu głównym. Między zda-

niem głównym a zdaniem podrzędnym mogą zachodzić trojaki relacje czasowe: równoczesność, uprzedniość i następczość. Odróżnia się wobec tego zdania okolicznikowe czasu, których przebieg czasowy odbywa się równocześnie ze zdarzeniem zdania głównego, przed zdarzeniem zdania głównego oraz po zdarzeniu zdania głównego.

## 105. Co to są zdania okolicznikowe czasu równoczesne?

Dla wyrażenia równoczesnego przebiegu zdarzenia zdania podrzędnego i zdania głównego używa się podstawowych spójników *während*, *solange*, *sooft*, a także *als*, *indem*, *seit*, *wenn*, *wie*. W zdaniu głównym i zdaniu podrzędnym orzeczenia występują zasadniczo w tym samym czasie. Jednak w czasie przeszłym możliwa jest kombinacja czasów Präteritum i Perfekt, a w czasie przyszłym kombinacja czasów Präsens i Futur.

- |  |   |
|--|---|
| <i>Während er las, schaute sie fern.</i>                   | – Podczas gdy on czytał, ona oglądała telewizję.  |
| <i>Solange du bei mir bist, fühle ich mich sicher.</i>     | – Póki jesteś ze mną, czuję się bezpieczny.       |
| <i>Sooft sie uns besucht hat, freuten sich die Kinder.</i> | – Zawsze gdy nas odwiedzała, dzieci się cieszyły. |
| <i>Wenn ich schlafen gehe, wird sie noch arbeiten.</i>     | – Kiedy pójdę spać, ona będzie jeszcze pracowała. |

Równoczesność ze zdarzeniem zdania głównego wyrazić można także za pomocą grupy imiesłowowej: *Mit dem Kopf schüttelnd verließ sie das Zimmer* – Potrząsając głową, opuściła pokój.

## 106. Kiedy mówimy o uprzednich zdaniach okolicznikowych czasu?

O uprzednich zdaniach okolicznikowych czasu mówimy, gdy zdarzenie zdania podrzędnego wyprzedza zdarzenie wyrażone w zdaniu głównym. Jednoznaczny spójnikami uprzedniości są: *nachdem*, *sobald*, *sowie*; spójniki *seitdem*, *als*, *wenn* wymagają dodatkowych określników czasu.

- dla wyrażenia zdarzenia w przeszłości używa się spójników *als* lub *nachdem*. W zdaniu głównym występuje Präteritum lub Perfekt w zdaniu podrzędnym Plusquamperfekt lub Präteritum.

- Sie ruhten aus, nachdem sie schwer gearbeitet hatten.* – Odpoczywali po ciężkiej pracy.
- Als sie die Arbeit beendet hatten, fuhren sie weg.* – Po skończonej pracy odjechali.
- Als das Kind weinte, hat es die Mutter getröstet.* – Gdy dziecko płakało, matka je pocieszała.
- dla wyrażenia zdarzenia w teraźniejszości lub przyszłości używa się spójników *wenn, nachdem, sobald*, w zdaniu głównym Präsens lub Futur w zdaniu podrzędnym Perfekt lub Präsens.
- Nachdem er gefrühstückt hat, geht er spazieren.* – Po śniadaniu idzie na spacer.
- Wenn du alles aufgegessen hast, kannst du spielen gehen.* – Gdy wszystko zjesz, możesz pójść się bawić.
- Wenn du alles aufisst, kannst du spielen gehen.*
- Sobald du unterschreibst, werden wir den Brief weiterleiten.* – Jak tylko podpiszesz, prześlemy list dalej.

## **107. Kiedy mówimy o następczych zdaniach okolicznikowych czasu?**

O następczych zdaniach okolicznikowych czasu mówimy, gdy zdarzenie zdania podrzędnego następuje po zdarzeniu wyrażonym w zdaniu głównym. Typowymi spójnikami są *bevor, ehe, bis*. W zdaniu głównym i podrzędnym stosuje się zasadniczo ten sam czas.

- Bevor sie zur Arbeit geht, isst sie ihr Frühstück.* – Zanim idzie do pracy, zjada śniadanie.
- Ehe er uns besucht, kauft er noch Blumen.* – Zanim nas odwiedzi, kupuje jeszcze kwiaty.
- Alle warteten auf ihn, bis er zurückkam.* – Wszyscy czekali na niego aż do jego powrotu.

Gdy zdarzenia odbywają się w przeszłości, możliwe są także kombinacje: w zdaniu głównym Plusquamperfekt lub Perfekt, w zdaniu podrzędnym Präteritum:

- Bevor er abreiste, hatte er noch Einkäufe gemacht.* – Zanim odjechał, zrobił jeszcze zakupy.

*Bis er weiter fuhr, haben wir uns täglich getroffen.* – Zanim pojechał dalej, spotykaliśmy się codziennie.

Dla przyszłości możliwe są kombinacje: w zdaniu podrzędnym Präsens, w zdaniu głównym Präsens lub Futur:

*Bevor ich unterschreibe, frage ich noch meine Frau.* – Zanim podpiszę, zapytam żony.

*Bevor ich zusage, werde ich noch meine Frau fragen.* – Zanim wyrażę zgodę, zapytam jeszcze moją żonę.

## 108. Co wyrażają zdania okolicznikowe sposobu?

Zdania okolicznikowe sposobu (Modalsätze) odpowiadają na pytanie *wie? auf welche Weise?* i określają sposób, w jaki przebiega zdarzenie zdania głównego.

Odróżnia się:

- zdanie porównawcze porównuje treści zdania głównego i podrzędnego. Zaczyna się spójnikiem *wie* przy stosunku równości między zdaniem głównym a zdaniem podrzędnym, spójnikiem *als* przy stosunku nierówności.

*Heute ist es so kalt, wie es immer im Januar ist.* – Dzisiaj jest tak zimno, jak zawsze w styczniu bywa.

*Heute ist es kälter, als es letzte Woche war.* – Dzisiaj jest zimniej, niż było w ubiegłym tygodniu.

*Es kam anders, als ich es erwartet hatte.* – Stało się inaczej, niż się spodziewałem.

Dla wyrażenia równości nierzeczywistej, używa się w zdaniu podrzędnym spójników *als, als ob, als wenn* oraz Konjunktiv II:

*Sie singt, als wäre sie ein Vogel.* – Śpiewa, jak gdyby była ptakiem.

*Sie singt, als ob sie ein Vogel wäre.*

*Er sah aus, als wenn ihn jemand geschlagen hätte.* – Wygląda, jak gdyby ktoś go pobił.

- zdanie instrumentalne określa środek dla osiągnięcia celu. Zaczyna się spójnikiem *indem, dass* (w zdaniu głównym *dadurch, damit*).

*Indem er fleißig lernte, bestand er die Prüfung.* – Ucząc się pilnie, zdał egzamin.

*Er bestand die Prüfung dadurch, dass er fleißig lernte.*

*Er beruhigte sie damit, dass er ihr versprach zu helfen.* – Uspokoił ją tym, że obiecał jej pomoc.

- zdanie stosunku proporcjonalnego. W zdaniu głównym wyraz *desto* lub *umso*, w zdaniu podrzędnym spójnik *je*.

*Je mehr man arbeitet, desto besser verdient man.* – Im więcej się pracuje, tym lepiej się zarabia.

*Je näher die Prüfung, umso größer ist die Angst.* – Im bliższy egzamin, tym większa obawa.

- zdanie brakujących okoliczności towarzyszących określa okoliczność, która wbrew oczekiwaniom nie jest realizowana. Zaczyna się spójnikiem *ohne dass*, *anstatt dass*.

*Er betrat das Zimmer, ohne dass es jemand bemerkte.* – Wszedł do pokoju niezauważony przez nikogo.

*Sie ging ins Kino, anstatt aufzuräumen.* – Poszła do kina, zamiast posprzątać.

- zdanie restryktywne ogranicza treść zdania głównego. Najczęściej zaczyna się spójnikami *soviel*, *soweit*, *sofern*, *wie*.

*Soviel ich weiß, ist sie im Krankenhaus.* – O ile wiem, jest w szpitalu.

*Soweit es um Geld geht, hat niemand etwas gehört.* – O ile chodzi o pieniądze, nikt o niczym nie słyszał.

*Wie ich höre, will sie nicht kommen.* – Jak słyszę, nie ma zamiaru przyjść.

## **109.** Co wyrażają zdania okolicznikowe przyczyny?

Zdania okolicznikowe przyczyny (Kausalsätze) wyrażają przyczynę zdarzenia zdania głównego. Zaczynają się spójnikami *weil*, *da*, *zumal*, *umso mehr als*.

*Ich konnte nicht kommen, weil ich sehr beschäftigt war.* – Nie mogłem przyjść, bo byłem bardzo zajęty.

*Da er sehr beschäftigt war, konnte er nicht kommen.* – Ponieważ był bardzo zajęty, nie mógł przyjść.

**Uwaga:** w dzisiejszym języku mówionym po spójniku *weil* przeważa szyk zdania głównego: *Ich konnte nicht kommen, weil ich war sehr beschäftigt*.

Zdanie podrzędne rozpoczynające się spójnikiem *da* występuje zawsze przed zdaniem głównym, natomiast zaczynające się spójnikami *zumal, umso mehr als* występują zawsze po zdaniu głównym.

- Sie konnte nicht mitkommen, zumal sie hohes Fieber hatte.* – Nie mogła pójść z nami, zwłaszcza że miała wysoką gorączkę.
- Ich gehe gern ins Kino, umso mehr als ich keinen Fernseher habe.* – Chodzę chętnie do kina, zwłaszcza że nie mam telewizora.

## **110.** Jakie funkcje pełni zdania okolicznikowe warunku?

Zdania warunkowe (Konditionalsätze) określają okoliczności warunkujące zdarzenie wyrażone w zdaniu głównym. Zaczynają się spójnikami *wenn, falls, sofern, soweit*. Odróżnić należy następujące sytuacje:

- warunek wyrażony w zdaniu podrzędnym jest realny (możliwy do spełnienia). W zdaniu podrzędnym występuje Präsens, w zdaniu głównym Präsens lub Futur:

*Wenn wir uns gut vorbereiten, bestehen wir gewiss die Prüfung / werden wir die Prüfung gewiss bestehen.* – Jeśli się dobrze przygotujemy, z pewnością zdamy egzamin.

*Falls du mitkommst, brauchen wir keinen Führer.* – Jeśli wybierzesz się z nami, nie potrzebujemy przewodnika.

*Sofern wir mit der Arbeit fertig sind, können wir nach Hause gehen.* – Jeżeli skończymy pracę, możemy pójść do domu.

Zdanie podrzędne bezspójnikowe występuje zawsze przed zdaniem głównym i zaczyna się od orzeczenia:

*Sind wir mit der Arbeit fertig, können wir nach Hause gehen.* – Jeżeli skończymy pracę, ...

*Kommst du mit, (so) brauchen wir keinen Führer.* – Jeśli wybierzesz się z nami, ...

- Warunek wyrażony w zdaniu podrzędnym jest niemożliwy do spełnienia. W zdaniu podrzędnym i w zdaniu głównym występuje Konjunktiv II lub würde-Form.



*Wenn er mitgekommen wäre, (so) würde der Unfall nicht geschehen sein.* – Gdyby wybrał się z nami, wypadek by się nie zdarzył.

## 111. Co to są zdania okolicznikowe skutku?

Zdania skutkowe (Konsekutivsätze) określają skutek wywołany przez treść zdania głównego. Zaczynają się od spójnika *dass, so dass, als dass, ohne dass*.

*Er spricht leise, so dass man ihn nicht verstehen kann.* – Mówi cicho, tak że nie można go zrozumieć.

*Er spricht so leise, dass man ihn nicht verstehen kann.* – Mówi tak cicho, że nie można go zrozumieć.

Za pomocą spójnika *ohne dass* wyraża się skutek spodziewany, ale nie zachodzący:

*Er arbeitet schwer, ohne dass er dafür bezahlt wird.* – Pracuje ciężko, nie otrzymując za to zapłaty.

Jeżeli ten sam podmiot występuje w zdaniu głównym i podrzędnym, możliwe jest zastąpienie zdania skutkowego konstrukcją bezokolicznikową ze spójnikiem *ohne...zu*.

*Er arbeitet schwer, ohne dafür bezahlt zu werden.* – Pracuje ciężko, nie otrzymując za to zapłaty.

Gdy spodziewany skutek nie może zachodzić, bo w zdaniu głównym wyrażono sprawę o zbyt dużym natężeniu, zdanie podrzędne zaczyna się spójnikiem *als dass*:

*Das Wasser ist zu kalt, als dass man darin baden könnte.* – Woda jest zbyt zimna, aby móc się w niej kąpać.

## 112. Czym wyróżniają się zdania okolicznikowe celu?

Zdania celowe (Finalsätze) mają związek z agensem (osobowym podmiotem sprawczym) zdania głównego. Określają jego zamiar lub cel, do którego dąży w związku z czynnością wyrażoną w zdaniu głównym (*Der Lehrer spricht laut. Po co, w jakim celu?*). Zdania celowe zaczynają się od spójników *damit, dass*. Możliwe są celowe grupy bezokolicznikowe ze spójnikiem *um...zu*.

- Der Lehrer spricht laut, damit ihn alle hören können.* – Nauczyciel mówi głośno, aby wszyscy mogli go usłyszeć.
- Die Bananen müssen noch lagern, damit sie reif werden, um reif zu werden.* – Banany trzeba jeszcze przechować, aby dojrzały.

Zastąpienie zdania celowego przez grupę bezokolicznikową jest możliwe tylko wtedy, gdy w zdaniu głównym i podrzędnym występuje ten sam podmiot. Niemożliwa jest więc zamiana w zdaniu *Der Lehrer spricht laut, damit ihn alle hören können*.

Po czasownikach wyrażających ruch można określić zamiar lub cel za pomocą bezokolicznika bez spójnika *um...zu*:

- Ich gehe noch schnell die Zeitung holen.* – Pójdę jeszcze tylko po gazetę.
- Er kam uns guten Tag sagen.* – Przyszedł, powiedzieć nam dzień dobry.

### **113.** Co wyrażają zdania okolicznikowe przyzwolenia?

Zdania przyzwalające (Konzessivsätze) określają przyczynę nieskuteczną dla zdarzenia wyrażonego w zdaniu głównym. Najczęściej występują jako zdania ze spójnikami *obwohl, obgleich, trotzdem, auch wenn, wenn auch*.

- Obwohl er sich vorbereitet hat, konnte er die Prüfung nicht bestehen.* – Mimo że się przygotował, nie mógł zdać egzaminu.
- Sie gingen spazieren, obwohl es regnete.* – Poszli na spacer, chociaż padał deszcz.
- Auch wenn es noch so regnet, werden wir spaziergehen.* – Nawet jeśli będzie bardzo padało, pójdziemy na spacer.

Bezspójnikowe zdania przyzwalające występują zawsze przed zdaniem głównym i zaczynają się od formy odmiennej orzeczenia:

- Mag er auch lange arbeiten, wird er nicht verdienen.* – Chociaż będzie długo pracował, wiele nie zarobi.
- Hat sie uns auch vergessen, so denken wir oft an sie.* – Chociaż o nas zapomniała, my często myślimy o niej.

## 114. Jakie funkcje pełnią konstrukcje bezokolicznikowe i imiesłowowe?

Konstrukcje bezokolicznikowe i imiesłowowe są równoważnikami zdań. Mogą pełnić funkcje zdań podmiotowych, dopełnieniowych i okolicznikowych.

### Konstrukcje bezokolicznikowe (Infinitivkonstruktionen)

- Es freut ihn, dass er die Arbeit selbst machen kann.* → *Es freut ihn, die Arbeit selbst **machen zu können**.* – Cieszy się, że tę pracę może sam wykonać. (zdanie podmiotowe)
- Er hat mir versprochen, dass er wiederkommt.* → *Er hat mir versprochen **wiederzukommen**.* – Obiecał mi, że wróci. (zdanie dopełnieniowe)
- Er beeilt sich, damit er den Zug noch erreicht.* → *Er beeilt sich, um den Zug noch **zu erreichen**.* – Spieszy się, aby zdążyć jeszcze na pociąg. (zdanie okolicznikowe celu)

### Konstrukcje imiesłowowe (Partizipialkonstruktionen)

- Als er vom Urlaub zurückgekehrt war, machte er sich an die Arbeit.* → ***Vom Urlaub zurückgekehrt**, machte er sich an die Arbeit.* – Po powrocie z urlopu zabrał się do pracy.
- Während er auf dem Sofa lag, schaute er fern.* → ***Auf dem Sofa liegend** schaute er fern.* – Leżąc na kanapie, oglądał telewizję.
- Wenn ich es genau sagen soll, wollte er niemand beleidigen.* → ***Genau gesagt**, wollte er niemand beleidigen.* – Mówiąc dokładnie, nie chciał nikogo obrazić.
- Der Schriftsteller, der 1990 in Leipzig geboren wurde, hat einen neuen Roman veröffentlicht.* → *Der Schriftsteller, **1990 in Leipzig geboren**, hat einen neuen Roman veröffentlicht.* – Pisarz, urodzony w 1990 w Lipsku, opublikował nową powieść.

## 115. Co to są zdania wielokrotnie złożone?

Zdania wielokrotnie złożone (Satzperioden) stanowią połączenia zdania głównego z dwoma lub więcej zdaniami współ- lub podrzędnymi, lub też z równoważnikami zdań w postaci konstrukcji bezokolicznikowych i imiesłowowych. Jako człony zdania wielokrotnie złożonego mogą wystąpić wszystkie zdania współ- i podrzędne omówione w pytaniach 95–114.

Powstają w ten sposób obszerne konstrukcje zdaniowe charakterystyczne dla tekstów pisanych, zwłaszcza literatury pięknej. Dla przykładu przytaczam (za Helbig / Buscha 2004, s. 571) cytat z powieści Roberta Walsera (zdanie główne podkreślone):

*Ein Tierbändiger wurde eines Abends vor den Augen der Leute, die gekommen waren, um sich die Vorstellung anzusehen, von einem Löwen angegriffen und so furchtbar zugerichtet, dass er, nachdem man ihn aus den Tatzen des Ungetüms befreit hatte, er nur noch einen letzten, überaus traurigen Blick auf seine Frau und auf seine Kinder werfen konnte.*

Pogromca zwierząt został pewnego wieczoru na oczach ludzi, którzy przybyli, aby zobaczyć przedstawienie, zaatakowany przez lwa i tak strasznie poturbowany, że po uwolnieniu go z łap potwora mógł tylko jeszcze skierować ostatnie, nadzwyczaj smutne spojrzenie na swoją żonę i dzieci.

## **116. Jak przeprowadza się analizę zdania wielokrotnie złożonego?**

Aby dokonać analizy zdania wielokrotnie złożonego, trzeba najpierw podzielić je na części składowe, określić ich charakter (zdania współ- lub podrzędne, konstrukcje bezokolicznikowe lub imiesłowowe), a następnie ustalić relacje, jakie zachodzą między nimi. Dla przykładu przedstawiam analizę przykładu z pytania 115, używając następujących skrótów:

Zd.gł.a, b, c = zdanie główne, a – część pierwsza, b – część druga itd., Zd.pd. 1, 2, 3 = zdanie podrzędne 1 – pierwszego stopnia, 2 – drugiego stopnia, itd.

Zd.gł.a *Ein Tierbändiger wurde eines Abends vor den Augen der Leute,*  
Zd.pd.1 *die gekommen waren,*  
Zd.pd.2 *um die Vorstellung anzusehen,*  
Zd.gł.b *von einem Löwen angegriffen und so furchtbar zugerichtet,*  
Zd.pd.1a *dass er,*  
Zd.pd.2 *nachdem man ihn aus den Tatzen des Ungetüms befreit hatte,*  
Zd.pd.1b *nur noch einen letzten überaus traurigen Blick auf seine Frau*  
*und seine Kinder werfen konnte.*

## **117. Co to jest klamra werbalna (Verbalklammer)?**

Przy orzeczeniach wieloczłonowych składających się z formy odmiennej czasownika oraz członów nieodmiennych obowiązuje w języku niemieckim tzw. klamra werbalna polegająca na tym, że forma odmienna występuje na swojej stałej drugiej pozycji, natomiast człony nieodmiennie na końcu zdania obejmując w ten sposób człony pola środkowego, np.:

- Sie hat gestern ein Geschenk bekommen.* – Otrzymała wczoraj podarunek.  
*Er wird das nächste Semester in Berlin studieren.* – Następny semestr będzie studiował w Berlinie.  
*Das Haus soll morgen abgerissen werden.* – Dom jutro ma zostać zburzony.

Klamra werbalna obowiązuje także wtedy, gdy orzeczenie występuje w formie czasownika rozdzielnie złożonego. Jego przedrostek występuje wtedy na końcu zdania.

- Er wird in Berlin ankommen.* – *Er kommt in Berlin an.*  
*Sie muss auf ihr Kind aufpassen.* – *Sie passt auf ihr Kind auf.*

Ponieważ w języku polskim człony orzeczenia wieloczłonowego występują z reguły bezpośrednio po sobie, to w wyniku interferencji mogą powstać błędy w rodzaju:

\* *Nächstes Jahr Hans wird studieren in Berlin.* (zamiast poprawnego: *Nächstes Jahr wird Hans in Berlin studieren.*)

\* *Morgen sie wollen fahren nach Hause.* (zamiast poprawnego: *Morgen wollen sie nach Hause fahren.*)

**Uwaga:** Czasowniki posiłkowe trybu: *können, mögen, sollen, wollen dürfen, müssen*, a także czasowniki: *sehen, hören, lassen* w kompleksie werbalnym zamiast form imiesłowowych mają formy bezokolicznika, jeżeli przed nimi występuje inny bezokolicznik, np.:

- Ich habe das gekonnt.* : *Ich habe das machen können.*  
*Er hat das nicht gewollt.* : *Er hat nicht arbeiten wollen.*  
*Ich habe ihn nicht gesehen.* : *Ich habe ihn nicht kommen sehen.*  
*Sie haben ihn nicht gehört.* : *Sie haben ihn nicht kommen hören.*

## 118. Co to jest klamra zdaniowa (Satzklammer)?

Ponieważ w zdaniach podrzędnych orzeczenie znajduje się na końcu zdania razem ze czasownikiem posiłkowym (*dass er das gemacht hat*), nie można tu mówić o klamrze werbalnej. Gdy więc rozpatruje się konstrukcje zdaniowe składające się ze zdania głównego i zdań podrzędnych, mówi się nie o klamrze werbalnej, lecz o klamrze zdaniowej. W zdaniu orzekającym klamra zdaniowa pokrywa się z klamrą werbalną, którą tworzą części składowe orzeczenia: klamrę lewą tworzy forma osobowa orzeczenia, klamrę prawą jego część nieodmienna (bezokolicznik lub imiesłów). Klamra zdaniowa pozwala na wyróżnienie trzech pól zdaniowych, ważnych dla zrozumienia kolejności członów

zdania: pola przedniego znajdującego się przed klamrą lewą, pola środkowego między klamrami, oraz pola tylnego po klamrze prawej.

Klamra zdaniowa w zdaniu orzekającym				
pole przednie	lewa klamra	pole środkowe	prawa klamra	pole tylne
<i>Der Schüler</i>	<i>schrieb</i>	<i>die Klassenarbeit</i>	<i>ab</i>	<i>um gute Noten zu kriegen</i>
<i>Er</i>	<i>hatte</i>	<i>sich darauf schon gestern</i>	<i>vorbereitet</i>	
<i>Am nächsten Tag</i>	<i>wurde</i>	<i>darüber in der ganzen Klasse</i>	<i>gesprochen</i>	
<i>Dafür</i>	<i>sollte</i>	<i>er bestraft</i>	<i>werden</i>	<i>womit alle zufrieden waren</i>
<i>Die ganze Klasse</i>	<i>wollte</i>	<i>solch ein Verhalten nicht</i>	<i>tolerieren</i>	
<i>In Berlin</i>	<i>soll</i>	<i>die Luftverschmutzung größer</i>	<i>sein</i>	<i>als in Frankfurt</i>
<i>Manche Autos</i>	<i>fahren</i>	<i>ohne Luftreinigungsfilter</i>		

Podmiot zdania występuje na ogół w **polu przednim** (*Der Schüler, er, die ganze Klasse*). Gdy jednak w polu przednim występuje inny człon zdania (*am nächsten Tag, dafür, in Berlin*), podmiot cofa się na początek pola środkowego.

**Lewą klamrę** tworzy forma osobowa orzeczenia. Jest to oś zdania orzekającego, drugie stałe miejsce w szyku zdania, dookoła którego mogą przemieszczać się inne człony. Jako formy osobowe wystąpić mogą czasowniki podstawowe (*schrieb*), czasowniki posiłkowe (*hatte, wurde*) lub czasowniki modalne (*soll, sollte, wollte*).

**Pole środkowe** znajduje się między klamrą lewą (formą osobową czasownika) a klamrą prawą (bezokolicznikiem, imiesłowem lub przedrostkiem czasownika rozdzielnie złożonego). W polu środkowym występuje większość członów zdaniowych (dopełnienia, okoliczniki, partykuły). Podmiot występuje w polu środkowym tylko wtedy, gdy pole przednie zajęte jest przez inną część zdania.

Kolejność dopełnień w polu środkowym, patrz pytanie 123.

**Prawą klamrę** tworzy bezosobowa część orzeczenia wielocłonowego (bezokolicznik, imiesłów lub przedrostek czasownika rozdzielnie złożonego). W ostatnim przykładzie tabeli pozycja klamry prawej jest pusta. Występuje to wtedy, gdy orzeczenie składa się tylko z formy osobowej czasownika. Klamrę prawą można uwidocznić, zamieniając orzeczenie proste orzeczeniem wielocłonowym (np. *fahren* → *ist gefahren*).

**Pole tylne** to miejsce po prawej klamrze zdaniowej. W polu tym występują na ogół informacje dodatkowe w postaci zdań podrzędnych, lub rozszerzonych innych członów zdania. Często pole tylne nie jest obsadzone. Dla dodatkowego sprecyzowania członu pola środkowego umieszcza się czasem informację dodatkową w polu tylnym, np. *Er hat ihr Blumen geschenkt, zehn rote Rosen.*

## 119. Jak wygląda klamra zdaniowa w zdaniu podrzędnym?

Ponieważ w zdaniach podrzędnych forma osobowa orzeczenia znajduje się na końcu zdania, nie może ona tu tworzyć klamry lewej (jak w zdaniu orzekającym). W zdaniu podrzędnym klamrę lewą tworzy spójnik podrzędny, zaś klamrę prawą orzeczenie.

zdanie główne	klamra lewa	pole środkowe	klamra prawa
<i>Wir haben vereinbart</i>	<i>dass</i>	<i>sie uns heute abend nocheinmal</i>	<i>anruft.</i>
<i>Ich habe ihn angerufen</i>	<i>damit</i>	<i>er sich morgen bei uns</i>	<i>meldet.</i>
<i>Ich weiß immer noch nicht</i>	<i>ob</i>	<i>ich schon nächste Woche</i>	<i>abreisen muss.</i>

## 120. Jaka pozycję zajmuje orzeczenie w zdaniu oznajmującym?

Odmienna forma czasownika stanowiącego orzeczenie w zdaniu oznajmującym zajmuje stałą drugą pozycję. Nie chodzi tu jednak o następstwo wyrazów, lecz o następstwo członów składniowych, które mogą składać się z kilku wyrazów lub nawet całych zdań podrzędnych. Porównaj formy podmiotu w zdaniach:

*Das Buch ist interessant.*

*Interessante Bücher sind nicht immer billig.*

*Was ich gestern gelesen habe, könnte auch dich interessieren.*

Orzeczenie znajdujące się na stałej drugiej pozycji stanowi niejako oś zdania, dookoła której grupować się mogą inne jego człony.

*Hans **geht** jeden Tag zu Fuß in die Schule.*

*Jeden Tag **geht** Hans zu Fuß in die Schule.*

*Zu Fuß **geht** Hans jeden Tag in die Schule.*

*In die Schule **geht** Hans jeden Tag zu Fuß.*

Zdanie pierwsze ilustruje wypowiedź neutralną. W kolejnych zdaniach natomiast mówiący pragnie podkreślić ważność informacji zawartej w okolicznikach i umieszcza je na pierwszej pozycji. Wtedy podmiot, który dotychczas zajmował pierwsze miejsce, przesuwana się na pozycję bezpośrednio po orzeczeniu. Ponieważ podmiot w języku polskim zachowuje z reguły swoją pozycję przed orzeczeniem również wtedy, gdy na początku zdania występuje okolicznik (*Janek idzie do szkoły / Codziennie Janek idzie do szkoły*), to pod wpływem interferencji języka polskiego mogą powstać błędy w szyku wyrazów w rodzaju:

- \**Jeden Tag Hans geht zu Fuß in die Schule.* – Codziennie Janek idzie pieszo do szkoły.  
 \**Zu Fuß Hans geht jeden Tag in die Schule.* – Pieszo Janek idzie codziennie do szkoły.

Z poprawnego zdania *Hans geht jeden Tag in die Schule* można także odczytać następstwo okoliczników. W emocjonalnie neutralnym zdaniu występują one najczęściej w kolejności: okolicznik czasu (kiedy?), okolicznik sposobu (jak?), okolicznik miejsca (gdzie?).

**Uwaga:** Czasowniki posiłkowe trybu: *können, mögen, sollen, wollen, dürfen, müssen*, a także czasowniki: *sehen, hören, lassen* w kompleksie werbalnym zamiast form imiesłowowych mają formy bezokolicznika, jeżeli przed nimi występuje inny bezokolicznik, np.

- Ich habe das gekonnt.* : *Ich habe das machen können.*  
*Er hat das nicht gewollt.* : *Er hat nicht arbeiten wollen.*  
*Ich habe ihn nicht gesehen.* : *Ich habe ihn nicht kommen sehen.*

## 121. Jaką pozycję zajmuje orzeczenie w zdaniu pytającym?

Odróżnić należy pytanie o rozstrzygnięcie (*Entscheidungsfrage*) oraz pytania o uzupełnienie (*Ergänzungsfrage*).

**Pytanie o rozstrzygnięcie** (na które odpowiada się *tak* albo *nie*) tworzy się przez tzw. inwersję, umieszczając formę odmienną czasownika na początku zdania przy równoczesnej intonacji wzrastającej na końcu zdania.

- Liest du immer noch dasselbe Buch?* – Czy wciąż czytasz jeszcze tę samą książkę?  
*Hast du das Buch schon gelesen?* – Czy przeczytałeś już tę książkę?



Uwaga: Polska partykuła pytajna *czy* nie ma w języku niemieckim odpowiednika i odróżnić ją należy od spójnika *czy*, któremu odpowiada niemiecki spójnik *ob*, np.:

*Nie wiem, czy mnie kochasz. – Ich weiß nicht, ob du mich liebst.*

**Pytanie o uzupełnienie** tworzy się za pomocą wyrazu pytajnego (także w połączeniu z przyimkiem). W takim pytaniu forma odmienna orzeczenia – podobnie jak w zdaniu oznajmującym – zajmuje drugą pozycję.

*Wer liest das Buch?* – Kto czyta książkę?

*Wohin hast du das Buch gelegt?* – Gdzie położyłeś książkę?

*Von wem hast du das Buch bekommen?* – Od kogo dostałeś tę książkę?

## **122. Jaka jest pozycja orzeczenia w zdaniu podrzędnym?**

W zdaniu podrzędnym orzeczenie występuje na końcu. Jeśli jest to orzeczenie dwuczłonowe, składające się z *verbum finitum* (formy odmiennej czasownika) oraz *verbum infinitum* (bezokolicznika lub imiesłowu), to pozycję końcową zajmuje *verbum finitum*, np.:

*Ich weiß, dass wir morgen einen Ausflug machen.* – Wiem, że jutro zrobimy wycieczkę.

*Ich weiß nicht, ob alle an dem Ausflug teilgenommen haben.* – Nie wiem, czy wszyscy wzięli udział w wycieczce.

Natomiast w orzeczeniu trójczłonowym *verbum finitum* nie występuje na końcu, lecz na pozycji pierwszej kompleksu werbalnego, np.:

*Ich weiß nicht, ob alle an dem Ausflug werden teilnehmen können.* – Nie wiem, czy wszyscy będą mogli wziąć udział w wycieczce.

Ponieważ w języku polskim szyk wyrazów jest w zdaniu podrzędnym taki sam, jak w zdaniu głównym oznajmującym (*Janek idzie do domu: Wiem, że Janek idzie do domu*), to w wyniku interferencji może dojść do błędów w rodzaju \**Ich weiß, dass Hans geht nach Hause*.

Uwagi szczególne:

1. Podrzędne zdanie zaczynające się od spójnika *weil* występuje we współczesnym języku mówionym na ogół z szykiem zdania oznajmującego, np.:

*Ich konnte das nicht machen, weil ich hatte keine Zeit.*

Dotyczy to jednak tylko zdań podrzędnych występujących po zdaniu głównym. Podobną tendencję w języku potocznym wykazują zdania podrzędne zaczynające się od spójników *obwohl* oraz *wobei*.

2. Bezspójnikowe zdania warunkowe występujące przed zdaniem głównym zaczynają się od formy odmiennej orzeczenia (*verbum finitum*), np.:

*Kommt Anna später* (= *wenn Anna später kommt*), *so soll sie sich entschuldigen*. – Jeśli Anna się spóźni, to ma się usprawiedliwić.

*Hätte er den Zug erwischt* (= *wenn er den Zug erwischt hätte*), *so wäre er schon zu Hause* – Gdyby złapał pociąg, byłby już w domu.

## 123. Jaka jest kolejność dopełnień rzeczownikowych i zaimkowych?

Charakterystyczną cechą języka niemieckiego jest to, że mianownik i biernik rzeczowników różnią się tylko przy rzeczownikach rodzaju męskiego (*der Vater*, *den Vater*), natomiast przy rzeczownikach rodzaju żeńskiego i nijakiego, oraz w liczbie mnogiej wszystkich rodzajów mianownik i biernik mają taką samą formę, np.:

*Kinder lieben Katzen*. – Dzieci lubią koty.

*Die Tochter sieht die Katze*. – Córka widzi kota.

Zamiana kolejności rzeczowników w zdaniach tego rodzaju pociąga za sobą zmianę podmiotu na dopełnienie i odwrotnie, np.:

*Die Katze sieht die Tochter*. – Kot widzi córkę.

*Die Tochter sieht die Katze*. – Córka widzi kota.

*Endlich fanden die Eltern die Kinder*. – Wreszcie rodzice znaleźli dzieci.

*Endlich fanden die Kinder die Eltern*. – Wreszcie dzieci znalazły rodziców.

Gdy w zdaniu występują dwa dopełnienia, to obowiązuje zasada: Dopełnienie rzeczownikowe w celowniku przed dopełnieniem rzeczownikowym w bierniku:

*Er schenkte der Freundin ein Buch*. – Podarował przyjaciółce (jakąś) książkę.

*Er hat der Freundin ein Buch geschenkt*.

Jeżeli natomiast dopełnienie biernikowe jest bliżej określone i występuje z rodzajnikiem określonym, obowiązuje szyk odwrotny:

*Er schenkte das Buch einer Freundin*. – Podarował książkę (wiadomo o jaką chodzi) przyjaciółce (bliżej nie znanej).

Podobna zasada obowiązuje, gdy dopełnienie w bierniku występuje w postaci zaimka osobowego. Na pierwszym miejscu występuje wtedy dopełnienie zaimkowe w bierniku:

- Hans schenkte es seiner Freundin.* – Janek podarował ją (książkę) swojej przyjaciółce.  
*Hans schenkte es ihr.* – Janek podarował ją jej.  
*Sie hat es mir erzählt.* – Ona mi to opowiedziała.

Dopełnienie w celowniku lub bierniku występuje przed dopełnieniem przyimkowym:

- Er sandte den Brief (ihn) an seinen Freund.* – Wysłał list do swego przyjaciela.  
*Sie dankte dem Freund (ihm) für die Hilfe.* – Podziękowała przyjacielowi za pomoc.

## 124. Jaką pozycję zajmują okoliczniki?

Miejsce okolicznika w polu środkowym zdania zależy od tego, czy stanowi on uzupełnienie, czyli człon obligatoryjny wymagany przez walencję czasownika, czy też informację swobodną, niewybraną przez czasownik.

Okoliczniki obligatoryjne występują na końcu pola środkowego, to jest na końcu zdania, gdy orzeczenie jest jednoczłonowe, lub przed nieodmienną częścią orzeczenia, gdy orzeczenie jest wieloczłonowe:

- Sie legte das Buch auf den Tisch.* – Położyła książkę na stole.  
*Sie hat das Buch auf den Tisch gelegt.*  
*Er sah, dass sie es auf den Tisch gelegt hat.* – Widział, że położyła ją na stole.

Gdy okolicznik występuje w formie przysłówka, przesuwany jest przeważnie na początek pola środkowego (po formie osobowej orzeczenia):

- Mein Freund wohnte im vorigen Jahr in Warschau.* – Mój przyjaciel mieszkał w ubiegłym roku w Warszawie.  
*Mein Freund hat im vorigen Jahr in Warschau gewohnt.*  
*Mein Freund hat dort im vorigen Jahr gewohnt.*

Okoliczniki swobodne, niedeterminowane przez walencję czasownika, mogą wystąpić zarówno w polu przednim (na początku zdania), jak i w polu środkowym (po formie bezosobowej czasownika, lub też po formie podmiotu):

*Wegen ihrer Krankheit konnte sie nicht arbeiten.* – Z powodu choroby nie mogła pracować.  
*Sie konnte wegen ihrer Krankheit nicht arbeiten.*  
*Gestern konnte sie wegen ihrer Krankheit nicht arbeiten.*

Gdy w polu środkowym występuje zarówno dopełnienie, jak i okolicznik swobodny, to okolicznik występuje po dopełnieniu określonym (z rodzajnikiem *der, die, das*), natomiast przed dopełnieniem nieokreślonym (z rodzajnikami *ein, eine, ein*):

*Hans hat den Aufsatz gestern geschrieben.* – Janek wczoraj napisał wypracowanie.  
*Hans hat gestern einen Aufsatz geschrieben.*

Kilka po sobie następujących okoliczników występuje w neutralnej wypowiedzi najczęściej w kolejności: okolicznik czasu (kiedy?), okolicznik sposobu (w jaki sposób?) okolicznik miejsca (gdzie? dokąd?). Możliwy jest jednak także szyk z okolicznikiem sposobu na początku.

*Er fährt jeden Tag mit seinem VW zur Arbeit.* – On jeździ codziennie swoim VW do pracy.  
*Er fährt mit seinem VW jeden Tag zur Arbeit.*

## 125. Kiedy używa się zaprzeczenia *nein, kein, nicht*?

**Negacja *nein*** jest równoważnikiem zdania. Używa się jej w odpowiedzi na pytanie o rozstrzygnięcie (zaczynającego się od czasownika):

*Hast du das Buch gelesen? Nein.* (= ich habe das Buch nicht gelesen).

Kiedy w pytaniu o rozstrzygnięcie występuje zaprzeczenie, wtedy odpowiedź pozytywna brzmi *doch*, a nie *ja*. Na przykład *Du bist doch nicht krank?* – Chyba nie jesteś chora? *Doch.* (= ich bin krank). Ale: *Bist du krank? Ja.* (= ich bin krank).

**Negacja *kein*** odmienia się według przypadku, liczby i rodzaju na wzór zaimek dzierżawczego *mein* (*mein Mann, meine Frau, mein Kind* → *kein Mann, keine Frau, kein Kind*; *meine Männer, Frauen, Kinder* → *keine Männer, Frauen, Kinder*).

Negacji *kein* używa się:

- kiedy w zdaniu niezaprzeczonym występuje rzeczownik z rodzajnikiem nieokreślonym

*Er hat ein Buch gelesen.* – Nie przeczytał żadnej książki.  
 → *Er hat kein Buch gelesen.*

*Er hat einen schwarzen Hund gesehen.* – Nie widział żadnego czarnego psa.  
 → *Er hat keinen schwarzen Hund gesehen.*

Uwaga: jeżeli rzeczownik z rodzajnikiem *ein* zaprzecza się za pomocą *nicht* wyraz *ein* jest rozumiany jako liczebnik *jeden*: *Er hat nicht ein Buch gelesen.* = Przeczytał nie jedną książkę (lecz więcej). *Er hat nicht einen schwarzen Hund gesehen.* = Widział nie jednego czarnego psa (lecz np. dwa).

- kiedy w zdaniu niezaprzeczonym występuje rzeczownik z rodzajnikiem zerowym (brak rodzajnika). Ma to szczególnie miejsce w liczbie mnogiej, gdy w liczbie pojedynczej występuje rodzajnik *ein* (*ein Buch*: – *Bücher*), oraz przy nazwach materiałów, które z reguły występują bez rodzajników.

<i>Wir haben keine Bücher.</i>	– Nie mamy książek.
<i>Ich trinke kein Bier.</i>	– Nie piję piwa.
<i>Sie nimmt keinen Zucker und keine Milch zum Kaffee.</i>	– Nie bierze cukru ani mleka do kawy.
<i>Das ist kein Gold, das ist Messing.</i>	– To nie jest złoto, to jest mosiądz.

**Negacja *nicht*** może zaprzeczyć całe zdanie (Satznegation), albo pojedyncze człony lub części członów zdania (Sondernegation).

**Przy negacji szczegółowej** (Sondernegation) każdy człon zdania może zostać zaprzeczony; *nicht* występuje wtedy przed zaprzeczonym członem.

<i>Ich fahre jeden Tag mit dem Auto in die Stadt.</i>	– Jeżdżę codziennie samochodem do miasta.
<i><u>Nicht</u> ich fahre jeden Tag mit dem Auto in die Stadt.</i>	– Nie ja jeżdżę codziennie samochodem do miasta.
<i>Ich fahre <u>nicht</u> jeden Tag mit dem Auto in die Stadt.</i>	– Nie codziennie jeżdżę samochodem do miasta.
<i>Ich fahre <u>nicht mit dem Auto</u> jeden Tag in die Stadt.</i>	– Nie samochodem jeżdżę codziennie do miasta.
<i>Ich fahre <u>nicht in die Stadt</u> jeden Tag mit dem Auto.</i>	– Nie do miasta jeżdżę codziennie samochodem.

Gdy dla szczególnego podkreślenia zaprzeczonego członu umieszcza się go na początku zdania, wtedy zmienia się pozycja podmiotu, który cofa się za czasownik: *Nicht jeden Tag fahre ich*; *nicht mit dem Auto fahre ich*, itd.

**Przy negacji zdaniowej** (Satznegation) zaprzeczenie *nicht* dotyczy orzeczenia i obejmuje też jego bliższe określenia (okoliczniki, orzeczniki). Zaprzeczenie *nicht* występuje wtedy przed tymi bliższymi określeniami. Przy braku bliższych określeń negacja *nicht* występuje po orzeczeniu jednowyrazowym, lub przed częścią nieodmienną orzeczenia złożonego.

<i>Sie liest <u>nicht</u>, sie schreibt.</i>	– Ona nie czyta, ona pisze.
<i>Ich habe den Film <u>nicht</u> gesehen.</i>	– Nie widziałem tego filmu.
<i>Sie darf den Film <u>nicht</u> sehen.</i>	– Nie może tego filmu zobaczyć.
<i>Peter ist <u>nicht</u> in die Stadt gegangen.</i>	– Piotr nie poszedł do miasta.
<i>Er hat das Buch <u>nicht</u> in die Schub- lade gelegt.</i>	– On nie umieścił książki w szufladzie.

W tekstach pisanych odróżnienie negacji zdaniowej od negacji szczegółowej nie zawsze jest możliwe. Na przykład zdanie *Peter ist nicht nach Dresden gefahren* można zinterpretować zarówno jako ‘podróż Piotra do Drezna się nie odbyła’ (negacja zdaniowa), jak też jako ‘Piotr pojechał, ale nie do Drezna’ (negacja szczegółowa).

W języku mówionym odróżnienie odbywa się przez akcentuację i intonację:

*Peter **ist** nicht nach Dresden gefahren* (akcentowanie wyrazu *ist* = negacja zdaniowa: podróż Piotra się nie odbyła).

*Peter ist nicht nach **Dresden** gefahren* (akcentowanie wyrazu *Dresden*) = negacja szczegółowa: podróż Piotra się odbyła, ale nie do Drezna.

## Bibliografia (wybór)

Do pogłębienia wiadomości gramatycznych korzystać można z następujących pozycji:

**Boettcher**, W., *Grammatik verstehen*. Bd. I: *Wort*, Bd. II: *Einfacher Satz*, Bd. III: *Komplexer Satz*. (Niemeyer Studienbuch). Tübingen 2009.

**Czochralski**, J., *Gramatyka funkcjonalna języka niemieckiego*. Warszawa 1994.

**Darski**, J. P., *Gramatyka niemiecka z uwagami konfrontatywnymi*. Poznań 2012.

**Duden**. *Die Grammatik*. 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage. Berlin 2016.

**Eisenberg**, P., *Grundriss der deutschen Grammatik*. Bd. 1: *Das Wort*. Bd. 2: *Der Satz*. 4., aktualisierte und überarbeitete Auflage. Stuttgart, Weimar 2013.

**Engel**, U., *Deutsche Grammatik*. 2., durchgesehene Auflage. München 2009.

**Helbig**, G., **Buscha**, J., *Deutsche Grammatik*. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Stuttgart 2013.

**Heringer**, H. J., *Deutsche Grammatik*. Ein Arbeitsbuch für Studierende und Lehrende. Paderborn 2013.

**Hoffmann**, L., *Deutsche Grammatik*. Grundlagen für Lehrerbildung, Schule, Deutsch als Zweitsprache und Deutsch als Fremdsprache. 3., neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Berlin 2016.

**Kessel**, K., **Reimann**, S., *Basiswissen Deutsche Gegenwartssprache*. 5. überarbeitete und erweiterte Auflage, Tübingen 2017 (1. Aufl. 2005).

### Przydatne adresy internetowe:

[www.deutschegrammatik20.de](http://www.deutschegrammatik20.de) (Gramatyka niemiecka z ćwiczeniami, online, autorstwa Ulricha C. Mattmüllera)

[www.duden.de](http://www.duden.de) (Słownik uniwersalny języka niemieckiego, z wyszukiwarką)

[www.ids-mannheim.de](http://www.ids-mannheim.de) (Strona internetowa Instytutu Języka Niemieckiego w Mannheim, doradztwo językowe i inne usługi)

[www.gfds.de](http://www.gfds.de) (Strona internetowa Towarzystwa Języka Niemieckiego w Wiesbaden, doradztwo językowe)

## Lista czasowników mocnych i nieregularnych

W rubryce Przekład podano przy czasownikach wieloznacznych tylko odpowiedniki podstawowe (najczęściej używane). Pozostałe odpowiedniki znaleźć można w słownikach niemiecko-polskich.

Infinitiv	Präsens	Präteritum	Perfekt	Przekład
abfahren	er fährt ab	fuhr ab	ist abgefahren	odjeżdżać
abfliegen	er fliegt ab	flog ab	ist abgeflogen	odlecieć
abgeben	er gibt ab	gab ab	hat abgegeben	oddać
abhängen	es hängt ab	hing ab	hat abgehangen	zależec od kogoś
abheben	er hebt ab	hob ab	hat abgehoben	startować
ablesen	er liest ab	las ab	hat abgelesen	odczytać
abnehmen	er nimmt ab	nahm ab	hat abgenommen	odbierać
abraten	er rät ab	riet ab	hat abgeraten	odradzać
abschließen	er schließt ab	schloss ab	hat abgeschlossen	zamykać
abziehen	er zieht ab	zog ab	ist abgezogen	wycofać
anbieten	er bietet an	bot an	hat angeboten	oferować
anfangen	er fängt an	fang an	hat angefangen	zaczynać
angehen	es geht an	ging an	ist angegangen	rozpocząć
anhaben	er hat an	hatte an	hat angehabt	mieć na sobie
ankommen	er kommt an	kam an	ist angekommen	przybywać
anlassen	er lässt an	ließ an	hat angelassen	uruchamiać
annehmen	er nimmt an	nahm an	hat angenommen	przyjmować
anrufen	er ruft an	rief an	hat angerufen	telefonować
anschließen	er schließt an	schloss an	hat angeschlossen	przyłączać
ansehen	er sieht an	sah an	hat angesehen	oglądać
ansprechen	er spricht an	sprach an	hat angesprochen	zagadnąć
anstehen	er steht an	stand an	hat/ist angestanden	stać w kolejce
anziehen (sich)	er zieht an	zog an	hat angezogen	ubierać
auffallen	er fällt auf	fiel auf	ist aufgefallen	rzucić się w oczy
aufgeben	er gibt auf	gab auf	hat aufgegeben	rezygnować
aufhängen	er hängt auf	hing auf	hat aufgehängt	powiesić
aufhalten	er hält auf	hielt auf	hat aufgehalten	zatrzymać
aufladen	er lädt auf	lud auf	hat aufgeladen	naładować
aufschlagen	er schlägt auf	schlug auf	hat aufgeschlagen	otworzyć
aufschreiben	er schreibt auf	schrieb auf	hat aufgeschrieben	zapisać
aufstehen	er steht auf	stand auf	ist aufgestanden	wstawać
auftreten	er tritt auf	trat auf	ist aufgetreten	występować
aufwachsen	er wächst auf	wuchs auf	ist aufgewachsen	wzrastać
ausdenken (sich)	er denkt aus	dachte aus	hat ausgedacht	wymyśleć
ausgeben	er gibt aus	gab aus	hat ausgegeben	wydawać



<b>Infinitiv</b>	<b>Präsens</b>	<b>Präteritum</b>	<b>Perfekt</b>	<b>Przekład</b>
ausgehen	er geht aus	ging aus	ist ausgegangen	wychodzić
ausgleichen	er gleicht aus	glich aus	hat ausgeglichen	wyrównać
aushalten	er hält aus	hielt aus	hat ausgehalten	wytrzymać
auskennen (sich)	er kennt aus	kannte aus	hat ausgekannt	znać się na czymś
ausladen	er lädt aus	lud aus	hat ausgeladen	wyładować
ausleihen	er leiht aus	lieh aus	hat ausgeliehen	wypożyczyć
ausschlafen	er schläft aus	schlief aus	hat ausgeschlafen	wyspać się
aussehen	er sieht aus	sah aus	hat ausgesehen	wyglądać
aussprechen	er spricht aus	sprach aus	hat ausgesprochen	wymawiać
aussteigen	er steigt aus	stieg aus	ist ausgestiegen	wysiadać
aussterben	er stirbt aus	starb aus	ist ausgestorben	wymierać
ausziehen	er zieht aus	zog aus	ist ausgezogen	wyprowadzić się
backen	er backt/bäckt	backte	hat gebacken	piec
bedenken	er bedenkt	bedachte	hat bedacht	zastanawiać się
begeben (sich)	er begibt	begab	hat begeben	zdarzyć się
beginnen	er beginnt	begann	hat begonnen	zaczynać
behalten	er behält	behielt	hat behalten	zatrzymywać
bekommen	er bekommt	bekam	hat bekommen	dostawać
benehmen (sich)	er benimmt sich	benahm	hat benommen	zachowywać się
beraten	er berät	beriet	hat beraten	obradować
beschließen	er beschließt	beschloss	hat beschlossen	postanowić
beschreiben	er beschreibt	beschrieb	hat beschrieben	opisywać
besitzen	er besitzt	besaß	hat besessen	posiadać
bestehen	er besteht	bestand	hat bestanden	zdawać
betragen	er beträgt	betrug	hat betragen	wynosić
betreiben	er betreibt	betrieb	hat betrieben	uprawiać
betrügen	er betrügt	betrog	hat betrogen	oszukać
beweisen	er beweist	bewies	hat bewiesen	udowodnić
bewerben (sich)	er bewirbt	bewarb	hat beworben	ubiegać się
beziehen	er bezieht	bezog	hat bezogen	sprawdzać
bieten	er bietet	bot	hat geboten	oferować
binden	er bindet	band	hat gebunden	wiązać
bitten	er bittet	bat	hat gebeten	prosić
bleiben	er bleibt	blieb	ist geblieben	pozostać
brechen	er bricht	brach	hat gebrochen	łamać
brennen	er brennt	brannte	hat gebrannt	palić
bringen	er bringt	brachte	hat gebracht	przynosić
denken	er denkt	dachte	hat gedacht	myśleć

<b>Infinitiv</b>	<b>Präsens</b>	<b>Präteritum</b>	<b>Perfekt</b>	<b>Przekład</b>
drankommen	er kommt dran	kam dran	ist drangekommen	dosięgnąć
durcheinander- gehen	es geht durcheinander	ging dur- cheinander	ist durcheinander- gegangen	przenikać
einbringen	er bringt ein	brachte ein	hat eingebracht	wnosić
einfallen	es fällt ein	fiel ein	ist eingefallen	przypominać sobie
eingeben	er gibt ein	gab ein	hat eingegeben	wprowadzić
eingehen	geht ein	ging ein	ist eingegangen	wpływać, zwiędnąć
einhalten	er hält ein	hielt ein	hat eingehalten	zatrzymywać
einladen	er lädt ein	lud ein	hat eingeladen	zaprosić
einnehmen	er nimmt ein	nahm ein	hat eingenommen	przyjmować
einreiben	er reibt ein	rieb ein	hat eingerieben	wcierać
einschlafen	er schläft ein	schlief ein	ist eingeschlafen	zasnąć
einschlagen	er schlägt ein	schlug ein	hat eingeschlagen	wbijają, uderzyć
einsteigen	er steigt ein	stieg ein	ist eingestiegen	wsiadać
eintragen	er trägt ein	trug ein	hat eingetragen	wpisywać
einwerfen	er wirft ein	warf ein	hat eingeworfen	wrzucać
einziehen	er zieht ein	zog ein	ist eingezogen	wprowadzić się
einziehen	er zieht ein	zog ein	hat/ist eingezogen	wciągać
empfangen	er empfängt	empfieng	hat empfangen	dostawać
empfehlen	er empfiehlt	empfohl	hat empfohlen	polecać
entlanggehen	er geht entlang	ging entlang	ist entlanggegangen	chodzić wzdłuż
entnehmen	er entnimmt	entnahm	hat entnommen	wyjmować
entscheiden (sich)	er entscheidet	entschied	hat entschieden	decydować się
entsprechen	es entspricht	entsprach	hat entsprochen	odpowiadać
entstehen	es entsteht	entstand	ist entstanden	powstawać
entwerfen	er entwirft	entwarf	hat entworfen	projektować
erfahren	er erfährt	erfuhr	hat erfahren	doświadczyć
erfinden	er erfindet	erfand	hat erfunden	wynaleźć
erhalten	er erhält	erhielt	hat erhalten	otrzymać
erkennen	er erkennt	erkannte	hat erkannt	poznawać
erraten	er errät	erriet	hat erraten	zgadywać
erscheinen	er erscheint	erschien	ist erschienen	zjawić się
erschließen	er erschließt	erschloss	hat erschlossen	pozykiwać
erschrecken	er erschrickt	erschrak	ist erschrocken	przestraszyć się
essen	er isst	aß	hat gegessen	jeść
fahren	er fährt	fuhr	ist gefahren	jechać
fallen	er fällt	fiel	ist gefallen	spadać, upadać
fernsehen	sieht fern	sah fern	hat ferngesehen	oglądać telewizję

<b>Infinitiv</b>	<b>Präsens</b>	<b>Präteritum</b>	<b>Perfekt</b>	<b>Przekład</b>
festnehmen	er nimmt fest	nahm fest	hat festgenommen	zatrzymać
finden	er findet	fand	hat gefunden	znaleźć
fliegen	er fliegt	flog	ist geflogen	latać
fliehen	er flieht	floh	ist geflohen	uciekać
fressen	er frisst	fraß	hat gefressen	żreć
geben	er gibt	gab	hat gegeben	dawać
gefallen	es gefällt	gefiel	hat gefallen	podobać się
gehen	er geht	ging	ist gegangen	iść
gelingen	es gelingt	gelang	ist gelungen	udawać się
gelten	er gilt	galt	hat gegolten	być ważnym
genießen	er genießt	genoss	hat genossen	spożywać
geraten	er gerät	geriet	ist geraten	dostać się
geschehen	es geschieht	geschah	ist geschehen	zdarzyć się
gewinnen	er gewinnt	gewann	hat gewonnen	wygrywać
gießen	er gießt	goss	hat gegossen	lać
greifen	er greift	griff	hat gegriffen	chwytać
halten	er hält	hielt	hat gehalten	trzymać
hängen	er hängt	hing	hat gehangen	wiszieć, wieszać
heben	er hebt	hob	hat gehoben	podnosić
heimkommen	er kommt heim	kam heim	ist heimgekommen	wrócić
heißen	er heißt	hieß	hat geheißен	nazywać
helfen	er hilft	half	hat geholfen	pomagać
herankommen	er kommt heran	kam heran	ist herangekommen	zbliżać się
herausfinden	er findet heraus	fand heraus	hat herausgefunden	wynaleźć
herausnehmen	er nimmt heraus	nahm heraus	hat herausgenommen	wyjmować
hereinkommen	er kommt herein	kam herein	ist hereingekommen	wchodzić
herumgehen	er geht herum	ging herum	ist herumgegangen	chodzić w koło
herunterladen	er lädt herunter	lud herunter	hat heruntergeladen	wylądować
hierherkommen	er kommt hierher	kam hierher	ist hierhergekommen	przychodzić
hinaufgehen	er geht hinauf	ging hinauf	ist hinaufgegangen	wchodzić w górę
hineingehen	er geht hinein	ging hinein	ist hineingegangen	wchodzić do środką
hinfahren	er fährt hin	fuhr hin	ist hingefahren	pojechać
hingehen	er geht hin	ging hin	ist hingegangen	pójść do
hinsehen	er sieht hin	sah hin	hat hingesehen	spojrzeć
hinterlassen	er hinterlässt	hinterließ	hat hinterlassen	zostawić

<b>Infinitiv</b>	<b>Präsens</b>	<b>Präteritum</b>	<b>Perfekt</b>	<b>Przekład</b>
hochladen	er lädt hoch	lud hoch	hat hochgeladen	przesłać na serwer
hochziehen	er zieht hoch	zog hoch	hat hochgezogen	wciągać do góry
kennen	er kennt	kannte	hat gekannt	znać
klarkommen	er kommt klar	kam klar	ist klargekommen	radzić sobie
klingen	er klingt	klang	hat geklungen	brzmieć
kommen	er kommt	kam	ist gekommen	przychodzić
laden	er lädt	lud	hat geladen	ładować
lassen	er lässt	ließ	hat gelassen	zostawić
laufen	er läuft	lief	ist gelaufen	biegać
leidtun	tut leid	tat leid	hat leidgetan	żałować
leihen	er leiht	lieh	hat geliehen	pożyczać
lesen	er liest	las	hat gelesen	czytać
liegen	er liegt	lag	hat/ist gelegen	leżeć
losfahren	er fährt los	fuhr los	ist losgefahren	odjechać
losgehen	er geht los	ging los	ist losgegangen	rozpocząć
lügen	er lügt	log	hat gelogen	kłamać
melken	er melkt	melkte	hat gemolken	doić
messen	er misst	maß	hat gemessen	mierzyć
mitbringen	er bringt mit	brachte mit	hat mitgebracht	przynosić
mithelfen	er hilft mit	half mit	hat mitgeholfen	pomagać
mitkommen	er kommt mit	kam mit	ist mitgekommen	towarzyszyć
mitlesen	er liest mit	las mit	hat mitgelesen	czytać razem
mitnehmen	er nimmt mit	nahm mit	hat mitgenommen	zabierać
mitsingen	er singt mit	sang mit	hat mitgesungen	śpiewać razem
mögen	er mag	mochte	hat gemocht	lubić
nachdenken	er denkt nach	dachte nach	hat nachgedacht	pomyśleć
nachgeben	er gibt nach	gab nach	hat nachgegeben	ustępować
nehmen	er nimmt	nahm	hat genommen	brać
nennen	er nennt	nannte	hat genannt	nazywać
raten	er rät	riet	hat geraten	zgadywać
rausgehen	er geht raus	ging raus	ist rausgegangen	wychodzić
reiten	er reitet	ritt	ist geritten	jeździć konno
rennen	er rennt	rannte	ist gerannt	biegać
riechen	er riecht	roch	hat gerochen	wąchać
rufen	er ruft	rief	hat gerufen	wołać
scheinen	er scheint	schien	hat geschienen	wydawać się
schiefgehen	es geht schief	ging schief	ist schiefgegangen	nie wychodzić
schießen	er schießt	schoss	hat geschossen	strzelać
schlafen	er schläft	schlief	hat geschlafen	spać
schlagen	er schlägt	schlug	hat geschlagen	uderzać
schließen	er schließt	er schloss	hat geschlossen	zamykać
schmelzen	es schmilzt	schmolz	ist geschmolzen	topnieć

<b>Infinitiv</b>	<b>Präsens</b>	<b>Präteritum</b>	<b>Perfekt</b>	<b>Przekład</b>
schneiden	er schneidet	schnitt	hat geschnitten	przecinać
schreiben	er schreibt	schrieb	hat geschrieben	pisać
schweigen	er schweigt	schwieg	hat geschwiegen	milczeć
schwimmen	schwimmen	schwamm	hat/ist geschwommen	pływać
sehen	er sieht	sah	hat gesehen	widzieć
singen	er singt	sang	hat gesungen	śpiewać
sinken	er sinkt	sank	ist gesunken	tonąć
sitzen	er sitzt	saß	hat/ist gesessen	siedzieć
sprechen	er spricht	sprach	hat gesprochen	mówić
springen	er springt	sprang	ist gesprungen	skakać
stattfinden	es findet statt	fand statt	hat stattgefunden	odbywać się
stechen	er sticht	stach	hat gestochen	kłuć
stehen	er steht	stand	hat/ist gestanden	stać
stehlen	er stiehlt	stahl	hat gestohlen	kraść
steigen	er steigt	stieg	ist gestiegen	wchodzić
sterben	er stirbt	starb	ist gestorben	umierać
stinken	es stinkt	stank	hat gestunken	śmierdzieć
streiten	er streitet	stritt	hat gestritten	sprzeczać się
teilnehmen	er nimmt teil	nahm teil	hat teilgenommen	brać udział
tragen	er trägt	trug	hat getragen	nosić
treffen	er trifft	traf	hat getroffen	trafić
trinken	er trinkt	trank	hat getrunken	pić
tun	er tut	tat	hat getan	czynić
übernehmen	er übernimmt	übernahm	hat übernommen	przejmować
übersehen	er übersieht	übersah	hat übersehen	przeczytać
überweisen	er überweist	überwies	hat überwiesen	przekazać
überwinden	er überwindet	überwand	hat überwunden	pokonać
umsehen (sich)	er sieht um	sah um	hat umgesehen	oglądać się
umsteigen	er steigt um	stieg um	ist umgestiegen	przesiadać
umziehen	er zieht um	zog um	ist umgezogen	przeprowadzić się
unterhalten (sich)	er unterhält	unterhielt	hat unterhalten	rozmawiać
unternehmen	er unternimmt	unternahm	hat unternommen	przedsiębrać
unterscheiden (sich)	es unterscheidet	unterschied	hat unterschieden	różnić się
unterschreiben	er unterschreibt	unterschrieb	hat unterschrieben	podpisać
unterstreichen	er unterstreicht	unterstrich	hat unterstrichen	podkreślić
verbinden	er verbindet	verband	hat verbunden	związać
verbringen	er verbringt	verbrachte	hat verbracht	spędzać

<b>Infinitiv</b>	<b>Präsens</b>	<b>Präteritum</b>	<b>Perfekt</b>	<b>Przekład</b>
vergehen	es vergeht	verging	ist vergangen	minąć
vergessen	er vergisst	vergaß	hat vergessen	zapomnieć
vergleichen	er vergleicht	verglich	hat verglichen	porównać
vergraben	er vergräbt	vergrub	hat vergraben	zakopać
verhalten (sich)	er verhält	verhielt	hat verhalten	zachowywać się
verlaufen	er verläuft	verlief	ist verlaufen	przebiegać
verlieren	er verliert	verlor	hat verloren	zgubić
vermeiden	er vermeidet	vermied	hat vermieden	unikać
vernehmen	er vernimmt	vernahm	hat vernommen	dowiadzać się
verraten	er verrät	verriet	hat verraten	zdradzić
verschieben	er verschiebt	verschob	hat verschoben	przesunąć
verschlafen	verschläft	verschlief	hat verschlafen	zapać
verschreiben	er verschreibt	verschrieb	hat verschrieben	przepisać
verschwinden	er verschwindet	verschwand	ist verschwunden	zniknąć
versprechen	er verspricht	versprach	hat versprochen	obietować
verstehen	er versteht	verstand	hat verstanden	rozumieć
verzeihen	er verzeiht	verzieh	hat verziehen	przebaczyć
vorbeifliegen	er fliegt vorbei	flog vorbei	ist vorbeigeflogen	przelatywać
vorbeigehen	er geht vorbei	ging vorbei	ist vorbeigegangen	minąć
vorbeikommen	er kommt vorbei	kam vorbei	ist vorbeigekommen	zachodzić
vorgehen	geht vor	ging vor	ist vorgegangen	iść naprzód
vorkommen	kommt vor	kam vor	ist vorgekommen	zdarzyć się
vorlesen	er liest vor	las vor	hat vorgelesen	przeczytać komuś
vornehmen (sich)	er nimmt vor	nahm vor	hat vorgenommen	przedsiębrać
vorschlagen	er schlägt vor	schlug vor	hat vorgeschlagen	proponować
vorsingen	er singt vor	sang vor	hat vorgesungen	zaśpiewać
vortragen	er trägt vor	trug vor	hat vorgetragen	deklamować
wachsen	er wächst	wuchs	ist gewachsen	rosnąć
waschen	er wäscht	wusch	hat gewaschen	myć
wegfahren	er fährt weg	fuhr weg	ist weggefahren	odjechać
weggehen	er geht weg	ging weg	ist weggegangen	odejść
weglassen	er lässt weg	ließ weg	hat weggelassen	wypuścić
wegwerfen	er wirft weg	warf weg	hat weggeworfen	wyrzucić
wegziehen	er zieht weg	zog weg	ist weggezogen	wyprowadzić się
wehtun	es tut weh	tat weh	hat wehgetan	zadać ból, boleć
weitergeben	er gibt weiter	gab weiter	hat weitergegeben	iść dalej
weiterhelfen	er hilft weiter	half weiter	hat weitergeholfen	pomagać dalej
weiterlesen	er liest weiter	las weiter	hat weitergelesen	czytać dalej

<b>Infinitiv</b>	<b>Präsens</b>	<b>Präteritum</b>	<b>Perfekt</b>	<b>Przekład</b>
weiterrschreiben	er schreibt weiter	schrieb weiter	hat weitergeschrieben	pisać dalej
werben	er wirbt	warb	hat geworben	werbować
werden	er wird	wurde	ist geworden	stawać się
werfen	er wirft	warf	hat geworfen	rzucąć
widersprechen	er widerspricht	widersprach	hat widersprochen	sprzeciwiać się
wiederbekom- men	er bekommt wieder	bekam wieder	hat wiederbekommen	otrzytać z powrotem
wiederfinden	er findet wieder	fand wieder	hat wiedergefunden	odnaleźć
wissen	er weiß	wusste	hat gewusst	wiedzieć
zerreißen	er zerreißt	zerriss	hat zerrissen	rozrywać
ziehen	er zieht	zog	hat gezogen	ciągnąć
zugehen	es geht zu	ging zu	ist zugegangen	zdarzyć się
zunehmen	er nimmt zu	nahm zu	hat zugenommen	przybierać
zurechtkommen	er kommt zurecht	kam zurecht	ist zurechtgekommen	zdążyć na czas
zurückhalten	er erhält zurück	erhielt zurück	hat zurückhalten	otrzytać z powrotem
zurückgehen	er geht zurück	ging zurück	ist zurückgegangen	ić z powrotem
zurückkommen	er kommt zurück	kam zurück	ist zurückgekommen	wrócić
zurückrufen	er ruft zurück	rief zurück	hat zurückgerufen	odwołać
zusammen- bleiben	er bleibt zusammen	blieb zusammen	ist zusammengeblieben	pozostać razem
zusammen- brechen	er bricht zusammen	brach zusammen	ist zusammen- gebrochen	załamywać się
zusammen- treffen	er trifft zusammen	traf zusammen	ist zusammengetroffen	spotykać się
zusammen- ziehen	er zieht zusammen	zog zusammen	ist zusammengezogen	ściągać, zaciskać
zuwenden	er wendet zu	wandte zu	hat zugewandt	poświęcić uwagę
zwingen	er zwingt	zwang	hat gezwungen	zmuszać